

plari deerant, quod erat Cluromarisci cœnobii ordinis Cisterciensis. Secutus est autem P. Gibbonus in editione sua Cameracense: ego vero in hac malui Cluromariscense sequi; quia huic in omnibus conforme est Farniacense, ex quo ejusdem sermones ante aliquot annos descripsi. Conformitas enim codicum ordinis non obscure indicat, additiones illas ex Cameracensi exemplari sumptas non esse Aelredi, aut certe ex margine, cui ascriptæ fuerant, in textum postea irrepsisse.

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

SPECULUM. CHARITATIS.

(*Bibl. Patr. Cist., V, 293.*)

EPISTOLA GERVASII PARCHORENSIS ABBATIS

AD AELREDUM

Sequentium librorum editionem imperantis.

Est quidem sanctorum virtus permaxima humilitas, sed si vera, sed si discreta. Neque enim humilitas in parte est constituenda mendacii, nec inobedientiæ sacrilegio conservanda. Rogavi fraternitatem tuam, imo præcepi, imo sub attestatione divini nominis adjuravi; ut mihi pauca quædam scriberes, inter quæ etiam quorundam querimoniis, qui de remissioribus ad arctiora nituntur, obviases. Non damno, non reprehendo excusationem, sed prorsus obstinationem accuso. Fuerit humilitatis excusasse; sed nunquid humilitatis est non obedire? nunquid humilitatis est non acquiescere? Imo quasi peccatum ariolandi est repugnare; et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Sed clamas, femineos humeros gravi sarcinæ subducendos, cautiusque opus oblatum non subire, quam sub fasce, cum subieris, ruere. Sit ergo grave, quod jubeo; sit arduum, sit impossibile. Sed nec sic excusationem habes. Persisto in sententia mea: præceptum ingemino. Quid facies? Nonne is, in cujus verba jurasti. « Sciat, inquit, junior, hoc sibi expedire: et confidens de adjutorio Dei obediat? » (S. Bened. in *Regula* c. 68.) Fecisti utique, quantum debuisti, si non plusquam debuisti; quousque licuit processisti. Causas tuæ impossibilitatis ostendisti, dicens te minus grammaticum, imo pene illitteratum: qui de coquinis, non de scholis ad eremum veneris, ubi inter rupes et montes agrestis et rusticus victitans, pro diurno pane in securi desudes et malleo, ubi magis discitur silere quam loqui; ubi sub habitu pauperum piscatorum, cothurnus non admittitur oratorum. Accipio gratissime excusationem tuam, qua desiderii mei scintillam augeri potius sentio, quam exstingui; cum dulcius mihi debeat sapere, si id proferas, quod non in cujuslibet grammatici, sed in schola didiceris Spiritus sancti, cum forte thesaurum ob id habeas in vase fictili, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex te. Id quoque quam jucundum, quod quodam præsagio futurorum de coquina sis translatus ad eremum, cui forte ad horam in regia domo carnalium ciborum fuit credita dispensatio, ut aliquando in domo regis nostri, spiritualibus spiritualia comparares, ac cibo verbi Dei esurientes reficeres. Sed nec ardua montium, nec aspera rupium, nec vallium concava perhorresco, cum in diebus istis montes stillent dulcedinem, et colles fluant lac et mel, in quibus valles abundant frumento; in quibus sugitur mel de petra, oleumque de saxo durissimo, et in rupibus et in montibus sunt pascuæ ovium Christi. Unde arbitror, quod mætho illo tuo aliquid tibi de rupibus illis excuderis, quod sagacitate ingenii, de magistrorum scribiis non tulisses; et nonnunquam tale aliquid in meridiano fervore, sub umbris arborum senseris, quale nunquam didicisses in scholis. Non tibi ergo, non tibi, sed nomini ejus da gloriam, qui non solum de lacu miseriæ et de luto facis, de prostibulo mortis, et cœno turpitudinis eripuit desperatum; sed et memoriam faciens mirabilium storum, misericors et miserator Dominus, ad peccatorum spem cumulatius erigendam, illuminavit cæcum, indoctum erudit, docuit imperitum. Proinde, cum id quod exigeris, tum non esse noverit omnis, qui te novit, cur erubescis, cur trepidas? cur dissimulas? cur ad ejus vocis imperium qui dedit, renuis erogare, quod dedit? An præsumptionis notam, vel aliorum formidas in-

diam? Quasi aliquid utile quis unquam sine invidia scripserit; aut presumptionis possis argui, qui monachus abbati parueris. Præcipio itaque in nomine Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri, quatenus ea quæ tibi diuturna meditatione nota sunt, de excellentia charitatis, de fructu ejus, de ordine ejus, stylo adnotare non differas, ut et quid sit charitas, et quanta in ejus possessione habeatur dulcedo, quanta in cupiditate, quæ ei contraria est, sentiatur oppressio; quam non ipsam dulcedinem charitatis minuat, ut quidam putant, sed potius augeat, hominis exterioris affictio; postremo qualis in ejus exhibitione sit habenda discretio, in ipso opere tuo, quasi in quodam speculo agnoscamus. Verum, ut pudori tuo parcat, hæc ipsa epistola in fronte operis præfigatur, ut quidquid in Speculo charitatis (hoc enim libro nomen imponimus), lectori displicuerit, non tibi, qui parueris, sed mihi, qui invitum coegerim, imputetur. Vale in Christo, dilecte frater.

PRÆFATIO BEATI AELREDI.

Vere sanctorum vera, et discreta humilitas virtus est; mea autem, et mei similibus defectus virtutis, de qua Propheta: *Vide humilitatem meam, et eripit me (Psal. cxviii)*. Neque enim a virtute aliqua se eripi postulabat, aut de humilitate extollebat, sed dejectioni suæ subventionem implorabat. Quam miseram humilitatem meam, et utinam sicut humilitatem veram, sic quoque virtutem discretam, ne aliqua inobediendiæ importunitate velare videar; tantæ dignationis petitioni, jussioni, attestationi, quia dignum est, minus digne licet, quod quidem mea interest, tamen pareo. Suscipio itaque opus impossibile, inexcusabile, dignum accusatione, ex meâ pusillanimitate impossibile, ex præceptione vestra inexcusabile, accusationi subjacens ex cujusvis inspectione. Quis enim digne ferat prima fronte, quadam auctoritate apostolica, de excellentiori via charitatis scribere præmittentem, non solum scribendi rudem, aut, sicut vobis placuit, illitteratum sed etiam elinguem, et lactis potum nondum idonee lingentem? Aut qualiter rerum portio una, aut certe nulla, de charitatis eminentia, incompositus, de ejus ordine, sterilis, de fructu diasserat; infatuatus et insipidus, ejus dulcedinem eliciat, cupiditate victus, contra eam se erigat? denique, qualiter carnis contritione charitas augeatur, et ejus discretam exhibitionem, quis ego qui explicem? qui secus ac vobis videtur, quod tamen pace vestra dico, de coquinis ad eremum veniens, locum non officium mutavi? Atqui dicetis: Excusare non debes. Scio, domine mi, scio, quia excusare non licet, libet accusare, ut adveniens lector minus gratus non cogatur ulterius progredi, dum in ipso limine cernit, quo jure possit offendi. Illud tamen ad scribendum quantam fiduciam præstat, quod sanctissimum charitatis affectum, ad suscipiendas molestias, quæ mihi digne irrogari poterunt, incunctanter objecistis? Itaque spem perficendi vix habens, de charitate quæ jussistis, illo malleo nostro, cui allusistis, ut Speculum perficeretur, ut potui, compegi; in hoc certissimum esse reperiens, quod, cum spes et cætera exciderint, semper maneat charitas. Præstitit autem gratiam, qui artem non tribuit. Et quidem in hoc charitatis speculo, nulli, nisi in dilectione manenti, vultus se charitatis infundet; sicut nec nisi in luce existenti, sua cuique in quovis speculo redditur facies. Sane autem præsentis operis suscipiendi propositum, quædam ipse mecum meditando, quædam vero quasi mecum, imo magis mecum, quia illa unanimes meo reverendissimo priori Hugoni, qui plus mecum, quam ego ipse mecum, communicanda epistolarum more sparsim dictaveram, ex quibus præsentis intentioni materiam sumens, sed et ipsa eadem ut congruere videbantur inserens, tribus incisionibus totum distinxit. Quarum licet de qualibet in singulis mentionem fecerim, specialiter tamen in prima parte charitatis excellentiam, tum ex ejus dignitate, tum ex adversæ ei cupiditatis improbatione commendare, in secunda ineptis quorundam querimoniis obviare; in tertia qualiter exhibenda sit charitas, monstrare laborat intentio. Si quid igitur in hoc sudore nostro proposito congruens processit, gloriæ largitori, et vestræ orationi debetur; si quid vero aliter, mihi artem, aut usum non habenti donetur. Verum ne occupationem vestram terreat operis hujus tanta prolixitas, capitula, quæ subjecta sunt, primo percurrite, et eorum inspectione quid legendum, quid vero negligendum sit, discernite

SPECULUM CHARITATIS.

LIBER PRIMUS.

Charitatis excellentiam demonstrans.

APUT PRIMUM.

Quod nihil dignius quam ut Creator a sua ametur creatura.

Extendisti, Domine, sicut pellem cælum tuum; ponens in eo stellas, ut luceant nobis in hac nocte; in qua pertranseunt bestię silvæ, catuli leonum rugientes ut rapiant, et quærant nos escam sibi: qui etiam tegis aquis superiora ejus, quibus per quasdam secretissimas cataractas compluas terram cordis nostri; ut multiplicetur a fructu frumenti, vini et olei sui; et non casso sudore quæramus panem nostrum: sed quærentes inveniamus, invenientes pascamur et gustemus quoniam tu dulcis es, Domine. Anima mea, anima arida, anima sterilis et infructuosa, sitit his suavissimis complui stillicidiis, ut et illi appareat panis ille cœlestis, qui angelos pascit, quem parvulus sugit; et sapiat interiori palato meo omne oblectamentum, nec amplius suspirem ad ollas carnis, quas reliqui in Ægypto; ubi exigente Pharaone, etiam ablatis paleis, lateres luteos exsolvebam. Sonet ergo vox tua in auribus meis, bone Jesu, ut discat quomodo te amet cor meum, amet te mens mea, ament te ipsa viscera animæ meæ: amplectatur te intima medulla cordis mei, unum et solum verum bonum meum, dulce et delectabile gaudium meum. Sed quid est amor, Deus meus? mira, mi fallor, animi delectatio, eo dulcior quo castior; eo suavior quo sincerior, eo jucundior quo latior: et est palatum cordis cui sapis, quia dulcis es; oculus quo videris, quia bonus es; et est hic locus capax tui, qui summus es. Qui enim amat te, capit te; et tantum capit, quantum amat, quia ipse amor es, quia charitas es. Hæc est illa ubertas domus tuæ, qua inebriabuntur dilecti tui, deficientes a se, ut transeant in te. Et quomodo, Domine, nisi amando te? Sed hoc ex toto se. Descendat, quæso, Domine, in animam meam aliqua portiuncula hujus tantæ dulcedinis tuæ, qua dulcescant ei panes amaritudinis suæ. Prægustet cujusdam sorbitiunculæ experientia, quid desideret, quid concupiscat, ad quid suspiret in hac peregrinatione sua. Prægustet esuriendo, bibat sitiendo. Qui enim edunt te, adhuc esurient, et qui bibunt te, adhuc sitient; satiabuntur autem, cum apparuerit gloria tua cum manifesta fuerit illa magna multitudo dulcedinis tuæ quam abscondisti timentibus te, quam

A non revelas, nisi diligentibus te. Interim, Domine, quæram te, et amando quæram te; quia, qui proficit amando te, utique, Domine, quærit te: et qui perfecte amat te, ipse est, Domine, qui jam invenit te. Et quid justius, quam ut creatura tua amet te; qui hoc ipsum accepit a te, ut possit amare te? Non enim irrationabilia, aut insensibilia possunt amare te: non enim est iste modus eorum. Habent nempe et ipsa modum suum, speciem suam, ordinem suum; non quo beati sint, aut esse possint amando te; sed quo pulchra, et bona, et bene ordinata ex te, ad illorum gloriam proficiant qui possunt beati esse, quia possunt amare te.

CAPUT II.

De natura, specie, usu quæ omnibus creaturis communiter collata sunt.

B Deus enim noster, cui est summum et incommutabile esse; cui est semper idem esse, dicente David: *Tu semper idem ipse es (Psal. ci):* omnibus creaturis suis communiter hæc tria distribuit, naturam, speciem, usum. Naturam, qua bona sunt; speciem, qua pulchra sunt; usum, ut bene ordinata alicui rei proficiant. Qui enim fecit ut essent, fecit etiam ut bona essent, ut pulchra, ut bene ordinata. Quoniam enim ab ipso sunt, qui summe et incommutabiliter est, ideo sunt omnia; quoniam ipse a quo sunt, summe et incommutabiliter pulcher est, pulchra sunt omnia; ab ipso qui summe et incommutabiliter bonus est, bona sunt omnia; ab ipso qui summe et incommutabiliter sapiens est, bene ordinata sunt omnia. Sunt ergo bona per naturam; pulchra per speciem; bene ordinata ad ipsius universitatis decorem. *Vidit, inquit, Deus cuncta quæ fecerat; et erant valde bona (Gen. 1).* In quantum itaque sunt, bona sunt; in quantum unaquæque pars toti suo congruit, pulchra sunt: in quantum in ipsa universitate unaquæque res convenientem sibi et locum, et tempus, et modum obtinet, optime ordinata sunt. Locum quippe, qui sibi congruat, quæque res habet, in quo sit, verbi gratia, angelus cælum, irrationabilia solum; homo medius medium paradysum. Tempus itidem, quando, vel quandiu sint, vel videlicet in ipsius universitatis pulchritudine aliud quidem simul totum incipiat, sed nunquam desinat, ut natura angelica; alia, ut simul omnia nequaquam incipiant, coepta tamen nequa-

quam vel ipsa desinant, ut homines; alia, ut nec simul incipiant, et esse quandoque desinant, ut irrationabilia. Porro, ne de modo quemadmodum quæque creatura subsistat, quam congruentem sibi modum sortiantur omnia, tacuisse videamur, quid rationali creaturæ magis congruum, quam beatitudo, si justa est? quid ei magis convenit quam miseria, si iniqua? Denique irrationali, itemque insensibili creaturæ quis modus aptior, quam quod, cum ipsa nec beata, nec misera esse possit, illorum saluti subserviat; horum infelicitatem accumulet? Verissime quidem a quodam sapiente dicitur: *Aqua, ignis et ferrum; lac, et panis, et mel; botrus uvæ, oleum, et vestimentum: hæc omnia sanctis in bona; sic impiis et peccatoribus in mala convertentur* (Eccli. xxxix). Nec causetur homo, quod jam communem locum sortiatur cum belluis, qui in honore positus non intellexit: et ideo comparatus est jumentis, et similis factus est illis, nec loco solum. Quis enim facile dixerit, abolita in mente rationali, etsi non imagine, divina tamen similitudine, quanta irrationabilium jumentorum similitudo succreverit? Sed hinc alias. Nunc animadvertenda simul et prædicanda Creatoris sapientia: qui cum non sit malorum Creator aut inceptor, est tamen ipsorum malorum prudentissimus ordinator. Cur ergo non sineret dulcissimus simul et omnipotentissimus Dominus meus malum esse, quod nequiret vel modice æternum suum labefactare propositum; quo insuper manifestior appareret ipsa ejus omnipotentia, sapientia mirabilior, suavior misericordia, eam de malis bona faceret omnipotenter; inordinata ordinaret sapienter, miseris conferret beatitudinem misericorditer?

CAPUT III.

Quod homo ad imaginem sui Creatoris conditus, et beatitudinis capax sit.

Homini ergo in ipsa universitatis creatione dedit non solum esse, nec, ut cæteris, bonum tantum esse: nec solum pulchrum aut ordinatum quid esse, sed insuper beatum quid esse. Sed, quemadmodum nulla creatura nec a seipsa est, nec a seipsa pulchra, aut bona est; sed ab ipso qui summe est, qui summe bonus et pulcher est: et ideo bonitas bonorum omnium, pulchritudo pulchrorum omnium, causa omnium existentium: ita nec a seipsa beata est; sed ab ipso qui summe beatus est, ac per hoc beatitudo beatorum omnium. Hujus beatitudinis sola rationalis creatura capax est. Ipsa quippe ad imaginem sui Creatoris condita, idonea est illi adhærere, cujus est imago: quod solum rationalis creaturæ bonum est, ut ait sanctus David: *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (Psal. lxxii). Adhærio plane ista non carnis, sed mentis est, in qua tria quædam naturarum auctor inseruit, quibus divinæ æternitatis compos efficitur, particeps sapientiæ, dulcedinis degustator. Tria hæc memoriam dico, scientiam, amorem, sive voluntatem. Æternitatis quippe capax est memoria, sapientiæ scientia,

A dulcedinis amor. In his tribus ad imaginem Trinitatis conditus homo, Deum quem memoria retinebat sine oblivione, scientia agnoscebat sine errore; amore complectebatur sine alterius rei cupiditate. Hinc beatus.

CAPUT IV.

Quod amore, in quo plenius ipsius erat beatitudinis gustus, a Deo recesserit homo; et sic miser effectus Dei in se imaginem corruperit, nec tamen aboleverit.

Verum, licet in his tribus, vel his tribus ipsa perficiatur beatitudo: in hoc tamen tertio proprie est ipsius beatitudinis gustus. Quanquam enim in pessimis delectari miserimum sit: ubi tamen nulla delectatio, nec ulla beatitudo. Porro, ubi amor nullus, nulla delectatio. Denique ipsius summi boni quanto major dilectio, tanto major delectatio, tanto major et beatitudo. Pariat licet multa memoria, capiat licet profunda scientia, nulla tamen delectatio, si non ad parta vel nota ipsius fiat voluntatis conversio. At primus parens noster libero muneratus arbitrio, poterat quidem, Dei tamen adjutus gratia, ipsum Deum perpetuo amando in ejus memoria notitiaque delectari, perpetuoque beatus existere: potuit et ipsum amorem suum ad aliquid minus reflectere; sicque ab ejus amore recedendo frigescere, seseque miseriæ addicere. Sicut enim rationalis creaturæ nulla alia est beatitudo, quam Deo adhærere, ita hoc ejus miseria, a Deo recedere. Verum ille in honore positus non intellexit. Quid? Fortassis id quod quidam ingrediens sanctuarium Dei, et intelligens non modo in præsentia, sed etiam in novissima, quoniam ecce, inquit, *qui elongant se a te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te* (Psal. lxxii). Non intellexit quia qui fornicantur a Deo per superbiam, devolvuntur in insipientiam: et qui per rapinam Dei usurpat similitudinem, merito jumentorum induit similitudinem. Libero ergo male usus arbitrio, amorem suum ab illo incommutabili bono deflexit, et ad id quod minus erat, propria cupiditate cæcatus reflexit, sicque a vero bono recedens, et ad id quod ex se bonum non erat deficiens, ubi aucupabatur profectum, invenit defectum; perverseque diligendo seipsum, et se perdidit et Deum. Sicque justissime actum est, ut qui contra Deum Dei appelebat similitudinem: quovult fieri curiositate similior, cupiditate fieret et dissimilior. Corrupta est itaque in homine Dei imago, non abolita penitus. Proinde habet memoriam, sed obnoxiam oblivioni; scientiam quoque, sed subditam errori, nihilominus et amorem, sed pronum cupiditati. Perseverat adhuc in anima rationali in hac trinitate, etsi misera, ipsius beatæ Trinitatis impressio, quæ ad ipsam animæ relicta substantiam, quæ et sui reminiscitur, se novit, se diligit: quæ ipsam sui memoriam diligit, novit, reminiscitur, ipsam sui scientiam reminiscitur, novit, et diligit: item ipsam sui dilectionem diligit, reminiscitur, novit: et in substantia unitatem, et in tri-

bus his, quæ perstrinximus, vocabulis præfert trinitatem. Unde Psalmista: *Verumtamen in imagine pertransit homo, sed et frustra conturbatur (Psal. xxxviii)*. Breviter quidem, sed expresse satis his verbis sanctus David utrumque insinuat animæ non deesse humanæ, et ex natura imaginem, et ex peccato corruptionem. Nam et memoriam corrumpit oblivio; scientiam error obnubilat, amorem cupiditas coangustat.

CAPUT V.

Quod post Salvatoris adventum Dei in homine renovetur imago: et quod non hic sed in futuro speranda sit ipsius renovationis perfectio.

Porro jam per Mediatorem Dei et hominum hominem Christum Jesum soluto dubito, cui obnoxia tenebatur humana natura, delecto chirographo, **B** cujus cautione astrictos nos tenebat antiqui hostis dira superbia; exspoliatis principibus et potestatibus, quibus nos addixerat divina justitia, pacato denique Deo Patre illa singulari in cruce hostia, reparatur tandem memoria per sacræ Scripturæ documentum, intellectus per fidei sacramentum, amor per charitatis quotidianum incrementum. Perfecta imaginis reformatio, si memoriam oblivio non interpolet, scientiam nullus error obnubilet, amorem nulla cupiditas interpellat. Sed ubi istud, et quando istud? Hæc pax, hæc tranquillitas, hæc in patria speretur felicitas, ubi nullus locus oblivioni viventibus in æternitate: nulla erroris subreptio fruentibus veritate; nulla cupiditatis impulsio divina absorptis charitate. O æterna et vera charitas, o vera et cara æternitas: o æterna, et vera, et cara Trinitas! Hic hic requies, hic pax, hic felix tranquillitas, hic tranquilla felicitas, hic felix et tranquilla jucunditas. Quid agis, o anima humana, quid agis? Quid per diversa raptaris? Porro unum est necessarium. Ut quid multa? Quidquid appetis in multis, in uno est. Si excellere, si scire, si delectari, si abundare; totum hic et perfecte hic, et nusquam nisi hic. Nunquid enim in hoc lacu miseriæ et luto facis vera excellentia? Nunquid in hac regione umbræ mortis perfecta scientia? Nunquid in hoc loco horroris et vastæ solitudinis vera delectatio, inter tot ærumnas vera abundantia? Porro quæ in mundo excellentia, quam timor non dejicit? quanta hominis scientia, qui nec seipsum capit? Denique, si delectaris in carne, hoc et equus et mulus, quibus non est intellectus. Si in gloria, si in divitiis; cum interieris, non sumes omnia, neque descendet tecum gloria tua. Ibi ergo vera excellentia, ubi nihil superius quod ambiatur: ibi vera scientia, ubi nihil ignoratur: illa vera delectatio, quæ fastidio non minuitur: illa vera abundantia, quæ nunquam exhauritur. Væ nobis, quia recessimus a te, Domine! *Hec mihi, quia incolatus meus prolongatus est! (Psal. cix.) Quando veniam, et apparebo ante faciem tuam? (Psal. xli.) Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ; et volabo, et requiescam? (Psal. liv.) Plumescat interim, Domine Jesu,*

*plumescat, quæso, anima mea in nido disciplinæ tuæ; pauset in foraminibus petræ, in caverna maceræ. Amplectatur te interim crucifixum; sumat tui dulcissimi sanguinis haustum. Occupet interim memoriam meam hæc suavis meditatio, ne ex toto eam oblivio obscuret; judicem me interim nihil scire, nisi Dominum, et hunc crucifixum, ne scientiam meam a soliditate fidei vanus error abducat: vendicet sibi totum amorem meum hæc tua mira dilectio, ne illum cupiditas mundialis absorbeat. Quid ergo? Mihi soli id optaverim? Impleatur, Domine, quæso: impleatur illud propheticum: *Remiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ (Psal. xxi)*. Remiscentur; inquit. Absconditam ergo, non sepultam omnino in mente rationali, Dei intellexit memoriam, ut non tam novum aliquid insertum quam illud antiquum sentias reparatum. Nisi enim naturaliter quodammodo in ipsam Dei memoriam vel modicum ratio scintillaret humana, puto non esset, unde vel insipiens diceret in corde suo: *Non est Deus (Psal. xiii)*.*

CAPUT VI.

Disputatio contra insipientem, qui dixit in corde suo: « Non est Deus (Psal. xiii). »

Dic inquam, quicumque es adeo insipiens, ut dixeris in corde tuo: *Non est Deus*, aliquemne putas sapientem? Forte teipsum. Ita sit: Itane tamen sapiens, ut fieri non possis et insipiens? Aut si insipiens, eo usque, ut non possis fieri et sapiens? **C** Si quid horum abnuas: jam non te desipere, sed potius non vivere dixerim. Ergo, si tu desipueris, perire æstimas sapientiam? Sed fieri potest et sapiens. Aliunde, quæso, quam a sapientia? Erit ergo, et te desipiente, sapientia: Erit, inquis, sed in homine sapiente. Sed quis est homo, qui non possit desipere? Si ergo omnes homines desipiant, erit nihilominus sapientia; alioquin non possent denuo sapere. Sed in angelis, inquis. Sed et ipsos posse natura duntaxat desipere, indicat illa insipientium angelorum tanta multitudo; quibus quidem cum cæteris par natura, sed impar gratia. Nulla ergo creatura ex se sapiens. Unde ergo, nisi a sapientia? Et illam ubi invenit insipiens, ut denuo sapiat? Si eam invenit, est utique sapientia, quæ invenitur ab insipiente, ut sit sapiens, alioquin quomodo invenitur, quod non est, nisi prius cœperit esse? Non, inquis, eam ita invenio; sed meditando, et exercendo facio meipsum sapientem. Ergo facis sapientiam tuam? Quare non fecerim? Ego te proposueram insipientem, et ecce adeo factus es sapiens, ut et sufficias facere sapientiam. An hoc est parum sapere, sapientem facere? Sed, et si quis dicat stultum facere posse sapientem, quis audiens non ridebit? Unde ergo sapientia stulto? forte a quolibet homine sapiente. Et ipse unde sapiens? An ipse se fecit sapientem? Sed antequam se faceret sapientem, quid erat nisi insipiens? Prædicta igitur sequetur abusio, ut insipiens fecerit sapientem. S et angelum dixeris posse facere sapientem: **C** ipsi

unde sapiens? Si et ipse se fecit sapientem, prædicta nihilominus sequetur abusio. Restat ergo ut non sit facta sapientia, quæ cæteros faciat sapientes. Ipsa non potest desipere, quia sapientia non potest esse insipientia, sicut nec mors vita, quamvis mors Christi nostra sit vita: sicut lux tenebræ, quamvis fuerimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Nam nec Joannes erat lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. *Erat enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. 1). Ipsa est sapientia, quæ in animas sanctas se transfert, ut et ipsæ sint sapientes. Parumne hoc tibi, o insipiens? Quæro iterum, utrum scias te esse. Quis, inquis, hoc ignoret? Plane nec academicus. Semperne fuisti? Unde ergo accepisti, ut esses? An teipsum fecisti? Sed quomodo qui non eras aliquid, facere potuisti tam magnum aliquid? Unde ergo tibi esse? An ab alio homine? Et ipse unde? nunquid ab angelo? Et angelus unde? Restat ergo ut non sit facta essentia, a qua cætera omnia habent esse, sicut nec facta est sapientia, unde cætera omnia habent sapere. Silêat ergo tibi sic et sic sapere, sic et sic esse: loquatur tibi in corde ipsum sapere et ipsum esse, et jam non dices in corde tuo: *Non est Deus*, in ipso plane perspicuus nec posse saltem te esse, qui diceres in corde tuo, *Non est Deus*, nisi esset et Deus. Iterum quæro, utrum velis te esse et sapere? Puto quia non abnuis. Junge hæc tria, esse, sapere, velle. Redi ergo prævaricator ad cor. Considera in his tribus quanta unitas, quanta sit æqualitas. Et cum inveneris hæc tria in te esse, et a te non esse, cogita æternam voluntatem, et ne dicas in corde tuo, *Non est Deus*, sed potius reminiscens convertere ad Dominum Deum tuum, cum omni fine terræ.

CAPUT VII.

Quod mentis affectu homo a Deo recesserit.

Mirabilis facta est, Domine, scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam (Psal. cxxxviii). Amplectar interim te, Domine Jesu, parvus parvum, infirmus infirmum, homo hominem, amplius dicam, pauperem. Nam et tu, Domine pauper, sedens super asinam, et super pullum filium asinæ (Matth. xxi). Sic ergo te amplectar, Domine. Nam tota magnitudo mea, non nisi quod parvum est tui; tota fortitudo mea, quod infirmum est tui; tota sapientia mea, quod stultum est tui. Curram, Domine, in odorem unguentorum istorum (Cant. 1). Miraris quod unguenta appellem quæ infirmum sanant, roborant debilem, mœstum lætificant? Sequar ergo te, Domine Jesu, horum unguentorum excitatus odore, refocillatus aspergine. Sequar te, Domine, etsi non in montibus aromatum, ubi te invenit sponsa tua (Cant. viii); vel in horto, Domine, ubi veninata est caro tua (Joan. xviii). Illic quidem salis; hic dormis. Hic, Domine, hic dormis: hic cubas, hic dulce quoddam Sabbatum sabbatizas. Consepeliatur tibi, Domine, caro mea, ut quod jam

A vivo in carne, non vivam in me, sed in te, qui tradidisti teipsum pro me. Coungatur tibi, Domine, pudicitia myrrha, ut jam non regnet peccatum in meo mortali corpore, nec flammæ velut jumentum in proprio computrescens stercore. Sed unde venisti in hortum? Unde, nisi de cruce? Utinam, Domine, et ego accipiam crucem tuam, et sequar te. Sed quomodo sequar te? Quomodo, inquis, recessisti a me? Puto, Domine, quia non pedum passu, sed mentis affectu. Nolens enim substantiam animæ meæ servare ad te, accepi eam ad me, et volens meipsum possidere sine te, perdidisti et me. Et ipse factus sum mihi metipsum gravis; factus sum mihi metipsum locus miseriæ et tenebrarum; locus horrore et regio egestatis. Surgam ergo, et ibo ad Patrem meum, et dicam ei: *Pater, peccavi in calum, et coram te* (Luc. xv).

CAPUT VIII.

Quod ex charitatis affectu homo in Dei imaginem reformetur.

Patet, ni fallor, quoniam, sicut non pedum passu, sed mentis affectu a summo bono recedens, et in seipsa veterascens humana superbia, Dei in se corripuit imaginem, ita mentis affectu ad Deum accedens humana humilitas, renovatur in imaginem Dei, qui creavit eum. Unde Apostolus: *Renovamini, inquit, spiritu mentis vestrae; et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est* (Ephes. iv). Quomodo autem fiet ista renovatio, nisi novo charitatis præcepto, de quo ait Salvator: *Mandatum novum do vobis?* (Joan. xiii). Proinde hanc charitatem si mens perfecte induerit, profecto duo illa, quæ æque corrupta diximus, memoriam scilicet et scientiam, ipsa reformabit. Ideo saluberrime nobis indicitur istius unius præcepti compendium, in quo et veteris hominis exspoliatio, et mentis renovatio, et divinæ imaginis consistit reformatio. Amor quippe noster veneno cupiditatis infectus, tenacique voluptatis visco miserabiliter irretitus, quæ in ima semper, id est, de vitio in vitium proprio pondere serebatur, charitate desuper influente, ac innatum torporem suo calore dissolvente, ad altiora se surrigit, sicque exuens vetustatem, ac induens novitatem, sortitur pennas columbæ deargentatas, quibus ad illud sublime et purum bonum evolet, de quo et genus ducit: beato Paulo id apertius Atheniensibus profitente. Cum enim de Deo subtiliter multa disseruisset; et ex philosophorum quoque libris Deum unum instantissime comprobaret, in quo vivimus, movemur, et sumus, ait inter cætera: *Cujus et nos genus sumus* (Act. xvii). Et addidit. *Genus ergo cum sumus Dei*. Nec quis existimet genus nos Dei ita dixisse Apostolum, ut ejusdem naturæ substantiæve probaret, cujus et Deus, alioqui nec mutabiles, qui nec corruptibiles, sed nec miseri aliquando esse possemus, sicut nec ejus unigenitus, qui de ejus substantia natus, in omnibus ipsi Patri comprobatur æqualis; sed ideo nos genus asserit Dei, vel potius non negat, quia ad ejus creatam imaginem

anima rationalis, ipsius sapientiæ ac beatitudini participari posse cognoscitur. Animam itaque nostram ad id ad quod facta est, charitas subleuat; ad id vero, ad quod illa sponte defluxit, premit cupiditas.

CAPUT IX.

Quod amor noster adversum se ex charitate et cupiditate contrario appetitu dividatur.

Verum, quia charitatis sive etiam cupiditatis ea sola animæ nostræ portio capax est, quæ usitatus amor nuncupatur, ipse est, qui ex nova infusione charitatis, et ex reliquiis vetustæ cupiditatis, quasi quodam contrario appetitu adversus semetipsum constat esse divisus. De quo et Apostolus: *Non quod volo ago (Rom. vii)*. Et iterum: *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis (Gal. v)*. Intelligendum sane Apostolum spiritus carnisque nomine nequaquam duas contrarias in homine uno, ut impuri somniant Manichæi, descripsisse naturas; sed spiritus appellatione mentis ex charitatis infusione exprimens novitatem, charitas, quippe *Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v)*; carnis quoque vocabulo ex reliquiis vetustatis miseram animæ insinuans servitatem, inter vetus nostrum inolitum, novumque insolitum, continuum una mente asserit oboriri confictum.

CAPUT X.

Quod liberum arbitrium in anima locum medium teneat: nec tamen ad bonum et malum æque sufficiat.

Inter hæc duo, concupiscentiam scilicet quam carnis esse dicit Apostolus (*Gal. v*), non quod omnis concupiscentia mala ex carne sit, quippe cum ea nequaquam dæmones careant, qui carne carent; sed quod non ex Deo, sed ex homine sit, quem carnem in Scripturis appellari non ambiguum est. Inter hanc ergo concupiscentiam quæ cupiditas congruentissime appellatur, et illam spiritus quam charitatem non immerito dicemus, quæ utique spiritus est, non nostri, sed Dei: *charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v)*: Inter hæc, inquam, duo, id quod in homine liberum dicitur arbitrium, medium quodammodo locum tenet, ut ad quodlibet eorum se verterit anima, libero nimirum fiat arbitrio. Nemo sane ita desipiat, ut æqualem homini et ad bonum et ad malum, ex libero arbitrio ascribere audeat facultatem, cum non sinus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, cum Deus sit, qui operatur in nobis et velle et perficere, pro bona voluntate; cum denique neque volentis, neque currentis, sed miserentis sit Dei. Quid ergo? His omnibus liberum in homine negatur inesse arbitrium? Absit. Est quippe liberum arbitrium ea animæ vis, sive naturæ, vel si quid aliud congruentius dici potest, id hominis, quo cuilibet rei

non sine iudicio rationis consentit; non hujus aut illius rei, boni malive consensus, sed id quo consentitur. Sicut enim aliud est visus, aliud visio, nam visus quidem sensus est corporis unus de quinque, visio autem ipsius sensus actus; ita aliud dicimus ipsum consensum, aliud id quo consentitur. Nam consensus quidem quædam animæ actio est; liberum arbitrium quædam animæ vis atque natura, qua consentit, habens iudicium sibi insitum, quo eligit cui rei consentiat. Sed, quia consensus fit voluntate, iudicium ratione, hæc duo voluntas et ratio liberum constituunt arbitrium. Ratio bona vel mala, justa et injusta, sive ea quæ media sunt, quasi proponit; voluntas consentit, cuicumque autem rei consentiat, non nisi voluntate. Ubi autem voluntas, ibi et libertas quædam. Ex his ergo duobus, ut diximus, liberum videtur constare arbitrium, ex libertate scilicet voluntatis et arbitrio rationis. Vides igitur quam non libero præscribat arbitrio, undecunque homini bona oriatur voluntas, quandoquidem nec in bona nec in mala voluntate amittit voluntatem: ac per hoc nec libertatem, sed nec rationem, ideo nec iudicium. Quid enim? Quia Deus est qui operatur in nobis velle, ideo amimus velle? Aut quia Dei est quia ratione bene utimur; ideo ratione non utimur? Vel quia ex Deo nobis est, quidquid boni perficimus, ideo bonum non perficimus? Aut quia non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quoniam ex Deo est nostra sufficientia, ideo non est sufficientia? Hæc omnia, licet ex Dei gratia est quod agimus, tamen agimus, nec sine voluntate, nec sine ratione agimus; ac per hoc non sine libero arbitrio agimus.

CAPUT XI.

Quod gratia liberum non tollat arbitrium.

Nam qui et voluntate carent ac ratione ac per hoc libero arbitrio, nihil huiusmodi Deus in eis operatur, ut sunt pecora, ac per hoc, ac ipsi aliquid huiusmodi operantur. Quidquid autem boni Deus per nos, vel de nobis, sine nostra operatur voluntate, tantum Dei est, non etiam nostri; quidquid autem cum nostra voluntate, et illius est, et nostrum. Si enim volens id facio, ait Apostolus, *mercedem accipio; si autem invitus, dispensatio mihi credita est (I Cor. ix)*. Quocirca ut opus quod in nobis, sive per nos operatur, etiam nostrum sit, inclinatur voluntatem ut consentiamus; sicque ex ejus gratia, merces sit nostra. Si enim volens id facio, mercedem accipio; ut autem sim volens in bono opere, Deus est qui operatur et velle. Ipsam deinde voluntatem excitans ad petendum, ad quærendum, ad pulsandum, dat gratiam pro gratia, perficere scilicet pro bona voluntate. Postremo quia vita æterna bonorum operum merces est, ipsam datus coronat dona sua, quæ voluit esse merita nostra. Vide hoc totum in Paulo: *Qui sui, inquit, blasphemus, et persecutor, et contumeliosus (I Tim. i)*. Hic voluntas, sed mala: merita, sed pessima. Sed mi-

unde sapiens? Si et ipse se fecit sapientem, prædicta nihilominus sequetur abusus. Restat ergo ut non sit facta sapientia, quæ cæteros faciat sapientes. Ipsa non potest desipere, quia sapientia non potest esse insipientia, sicut nec mors vita, quamvis mors Christi nostra sit vita: sicut lux tenebræ, quamvis fuerimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Nam nec Joannes erat lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. *Erat enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. 1). Ipsa est sapientia, quæ in animas sanctas se transfert, ut et ipsæ sint sapientes. Parumne hoc tibi, o insipiens? Quæro iterum, utrum scias te esse. Quis, inquis, hoc ignoret? Plane nec academicus. Semperne fuisti? Unde ergo accepisti, ut esses? An teipsum fecisti? Sed quomodo qui non eras aliquid, facere potuisti tam magnum aliquid? Unde ergo tibi esse? An ab alio homine? Et ipse unde? nunquid ab angelo? Et angelus unde? Restat ergo ut non sit facta essentia, a qua cætera omnia habent esse, sicut nec facta est sapientia, unde cætera omnia habent sapere. Silêat ergo tibi sic et sic sapere, sic et sic esse: loquatur tibi in corde ipsum sapere et ipsum esse, et jam non dices in corde tuo: *Non est Deus*, in ipso plane perspicuus nec posse saltem te esse, qui diceres in corde tuo, *Non est Deus*, nisi esset et Deus. Iterum quæro, utrum velis te esse et sapere? Puto quia non abnuis. Junge hæc tria, esse, sapere, velle. Redi ergo prævaricator ad cor. Considera in his tribus quanta unitas, quanta sit æqualitas. Et cum inveneris hæc tria in te esse, et a te non esse, cogita æternam voluntatem, et ne dicas in corde tuo, *Non est Deus*, sed potius reminiscens convertere ad Dominum Deum tuum, cum omni fine terræ.

CAPUT VII.

Quod mentis affectu homo a Deo recesserit.

Mirabilis facta est, Domine, scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam (Psal. cxxxviii). Amplectar interim te, Domine Jesu, parvus parvum, infirmus infirmum, homo hominem, amplius dicam, pauperem. Nam et tu, Domine pauper, sedens super asinam, et super pullum filium asinæ (Matth. xxi). Sic ergo te amplectar, Domine. Nam tota magnitudo mea, non nisi quod parvum est tui; tota fortitudo mea, quod infirmum est tui; tota sapientia mea, quod stultum est tui. Curram, Domine, in odorem unguentorum istorum (Cant. 1). Miraris quod unguenta appellem quæ infirmum sanant, roborant debilem, mœstum lætificant? Sequar ergo te, Domine Jesu, horum unguentorum excitatus odore, refocillatus aspergine. Sequar te, Domine, etsi non in montibus aromatum, ubi te invenit sponsa tua (Cant. viii); vel in horto, Domine, ubi veninata est caro tua (Joan. xviii). Illic quidem salis; hic dormis. Hic, Domine, hic dormis: hic cubas, hic dulce quoddam Sabbatum sabbatizas. Consepeliatur tibi, Domine, caro mea, ut quod jam

A vivo in carne, non vivam in me, sed in te, qui tradidisti temetipsum pro me. Coungatur tibi, Domine, pudicitia myrrha, ut jam non regnet peccatum in meo mortali corpore, nec flam velut jumentum in proprio computrescens stercore. Sed unde venisti in hortum? Unde, nisi de cruce? Utinam, Domine, et ego accipiam crucem tuam, et sequar te. Sed quomodo sequar te? Quomodo, inquis, recessisti a me? Puto, Domine, quia non pedum passu, sed mentis affectu. Nolens enim substantiam animæ meæ servare ad te, accepi eam ad me, et volens meipsum possidere sine te, perdidit et me. Et ipse factus sum mihi metipsi gravis; factus sum mihi met locus miseræ et tenebrarum; locus horrois et regio egestatis. Surgam ergo, et ibo ad Patrem meum, et dicam ei: *Pater, peccavi in cælum, et coram te* (Luc. xv).

CAPUT VIII.

Quod ex charitatis affectu homo in Dei imaginem reformetur.

Patet, ni fallor, quoniam, sicut non pedum passu, sed mentis affectu a summo bono recedens, et in seipsa veterascens humana superbia, Dei in se corrupti imaginem, ita mentis affectu ad Deum accedens humana humilitas, renovatur in imaginem Dei, qui creavit eum. Unde Apostolus: *Renovamini, inquit, spiritu mentis vestræ; et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est* (Ephes. iv). Quomodo autem fiet ista renovatio, nisi novo charitatis præcepto, de quo ait Salvator: *Mandatum novum do vobis?* (Joan. xiii.) Proinde hanc charitatem si mens perfecte induerit, profecto duo illa, quæ æque corrupta diximus, memoriam scilicet et scientiam, ipsa reformabit. Ideo saluberrime nobis indicitur istius unius præcepti compendium, in quo et veteris hominis exspoliatio, et mentis renovatio, et divinæ imaginis consistit reformatio. Amor quippe noster veneno cupiditatis infectus, tenacique voluptatis visco miserabiliter irretitus, quæ in ima semper, id est, de vitio in vitium proprio pondere ferebatur, charitate desuper influente, ac innatum torporem suo calore dissolvente, ad altiora se surrigit, sicque exuens vetustatem, ac induens novitatem, sortitur pennas columbæ deargentatas, qui us ad illud sublime et purum bonum evolet, de quo et genus ducit: in beato Paulo id apertius Atheniensibus profuturum. Cum enim de Deo subtiliter multa disseruisset; et ex philosophorum quoque libris Deum unum instantissime comprobaret, in quo vivimus, movemur, et sumus, ait inter cætera: *Cujus et nos genus sumus* (Act. xvii). Et addidit. *Genus ergo cum simus Dei*. Nec quis existimet genus nos Dei ita dixisse Apostolum, ut ejusdem naturæ substantiæve prolarit, cujus et Deus, alioqui nec mutabiles, qui nec corruptibiles, sed nec miseri aliquando esse possemus, sicut nec ejus unigenitus, qui de ejus substantia natus, in omnibus ipsi Patri comprobatur æqualis; sed ideo nos genus asserit Dei, vel potius non negat, quia ad ejus creatam imaginem

anima rationalis, ipsius sapientiæ ac beatitudini A participari posse cognoscitur. Animam itaque nostram ad id ad quod facta est, charitas sublevat; ad id vero, ad quod illa sponte defluxit, premit cupiditas.

CAPUT IX.

Quod amor noster adversum se ex charitate et cupiditate contrario appetitu dividatur.

Verum, quia charitatis sive etiam cupiditatis ea sola animæ nostræ portio capax est, quæ usitatus amor nuncupatur, ipse est, qui ex nova infusione charitatis, et ex reliquiis vetustæ cupiditatis, quasi quodam contrario appetitu adversus semetipsum constat esse divisus. De quo et Apostolus: *Non quod volo ago (Rom. vii)*. Et iterum: *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis (Gal. v)*. Intelligendum sane Apostolum spiritus carnisque nomine nequaquam duas contrarias in homine uno, ut impuri somniant Manichæi, descripsisse naturas; sed spiritus appellatione mentis ex charitatis infusione exprimens novitatem, charitas, quippe *Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v)*; carnis quoque vocabulo ex reliquiis vetustatis miseram animæ insinuans servitatem, inter vetus nostrum inolitum, novumque insolitum, continuum una mente asserit oboriri confictum.

CAPUT X.

Quod liberum arbitrium in anima locum medium teneat: nec tamen ad bonum et malum æque sufficiat.

Inter hæc duo, concupiscentiam scilicet quam carnis esse dicit Apostolus (*Gal. v*), non quod omnis concupiscentia mala ex carne sit, quippe cum ea nequaquam dæmones careant, qui carne carent; sed quod non ex Deo, sed ex homine sit, quem carnem in Scripturis appellari non ambiguum est. Inter hanc ergo concupiscentiam quæ cupiditas congruentissime appellatur, et illam spiritus quam charitatem non immerito dicemus, quæ utique spiritus est, non nostri, sed Dei: *charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v)*: Inter hæc, inquam, duo, id quod in homine liberum dicitur arbitrium, medium quodammodo locum tenet, ut ad quodlibet eorum se verterit anima, libero nimirum fiat arbitrio. Nemo sane ita desipiat, ut æqualem homini et ad bonum et ad malum, ex libero arbitrio ascribere audeat facultatem, cum non sinus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, cum Deus sit, qui operatur in nobis et velle et perficere, pro bona voluntate; cum denique neque volentis, neque currentis, sed miserentis sit Dei. Quid ergo? His omnibus liberum in homine negatur inesse arbitrium? Absit. Est quippe liberum arbitrium ea animæ vis, sive naturæ, vel si quid aliud congruentius dici potest, id hominis, quo cuilibet rei

non sine iudicio rationis consentit; non hujus aut illius rei, boni malive consensus, sed id quo consentitur. Sicut enim aliud est visus, aliud visio, nam visus quidem sensus est corporis unus de quinque, visio autem ipsius sensus actus; ita aliud dicimus ipsum consensum, aliud id quo consentitur. Nam consensus quidem quædam animæ actio est; liberum arbitrium quædam animæ vis atque natura, qua consentit, habens iudicium sibi insitum, quo eligit cui rei consentiat. Sed, quia consensus fit voluntate, iudicium ratione, hæc duo voluntas et ratio liberum constituunt arbitrium. Ratio bona vel mala, justa et injusta, sive ea quæ media sunt, quasi proponit; voluntas consentit, cuicumque autem rei consentiat, non nisi voluntate. Ubi autem voluntas, ibi et libertas quædam. Ex his ergo duobus, ut diximus, liberum videtur constare arbitrium, ex libertate scilicet voluntatis et arbitrio rationis. Vides igitur quam non libero præscribat arbitrio, undecunque homini bona oriatur voluntas, quandoquidem nec in bona nec in mala voluntate amittit voluntatem: ac per hoc nec libertatem, sed nec rationem, ideo nec iudicium. Quid enim? Quia Deus est qui operatur in nobis velle, ideo amissimus velle? Aut quia Dei est quia ratione bene utimur; ideo ratione non utimur? Vel quia ex Deo nobis est, quidquid boni perficimus, ideo bonum non perficimus? Aut quia non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quoniam ex Deo est nostra sufficientia, ideo non est sufficientia? Hæc omnia, licet ex Dei gratia est quod agimus, tamen agimus, nec sine voluntate, nec sine ratione agimus; ac per hoc non sine libero arbitrio agimus.

CAPUT XI.

Quod gratia liberum non tollat arbitrium.

Nam qui et voluntate carent ac ratione ac per hoc libero arbitrio, nihil huiusmodi Deus in eis operatur, ut sunt pecora, ac per hoc, ac ipsi aliquid huiusmodi operantur. Quidquid autem boni Deus per nos, vel de nobis, sine nostra operatur voluntate, tantum Dei est, non etiam nostri; quidquid autem cum nostra voluntate, et illius est, et nostrum. Si enim volens id facio, ait Apostolus, *mercedem accipio; si autem invitus, dispensatio mihi credita est (I Cor. ix)*. Quocirca ut opus quod in nobis, sive per nos operatur, etiam nostrum sit, inclinatur voluntatem ut consentiamus; sicque ex ejus gratia, merces sit nostra. Si enim volens id facio, mercedem accipio; ut autem sim volens in bono opere, Deus est qui operatur et velle. Ipsam deinde voluntatem excitans ad petendum, ad quærendum, ad pulsandum, dat gratiam pro gratia, perficere scilicet pro bona voluntate. Postremo quia vita æterna bonorum operum merces est, ipsam datus coronat dona sua, quæ voluit esse merita nostra. Vide hoc totum in Paulo: *Qui sui, inquit, blasphemus, et persecutor, et contumeliosus (I Tim. i)*. Hic voluntas, sed mala: merita, sed pessima. Sed mi-

misericordiam consecutus sum, ut fidelis essem (I Tim. 1). Ecce voluntas bona; sed vide, unde. Non quia aliquid boni in me præcessit, sed quia ejus misericordia me prævenit. Misericordiam enim consecutus sum, ut fidelis essem. Nempe, ut ait beatus Augustinus, ire ad ecclesiam, audire verbum Dei, sacramentum percipere Christi, aliquis potest nolens: credere nemo, nisi volens. Audi et de opere. *Plus illis omnibus laboravi (I Cor. xv).* Hoccine habes, Paule, quod non accepisti? imo accepi. Et quidem plus illis omnibus laboravi, non autem ego (*ibid.*). Quomodo utrumque verum; ego, et non ego? Non ego, quia non ex me; non viribus meis; non sapientia mea; non denique meritis meis; sed gratia Dei (*ibid.*). Quid igitur? Itane, ut liberum tibi tollat arbitrium, destruat voluntatem, iudicium rationis absumat? Absit! Dixi, non ego, quia gratia Dei mecum. Quomodo mecum? Agens scilicet, ut consentiam operari, et sic ipse coöperer, et volens cooperer, ne, si me invito de me, aut per me operetur, non sim qui dicam: *Bonum certamen certavi; cursum consummavi; fidem servavi (I Tim. iv).* Non ergo liberum arbitrium ad aliquod bonum sufficit, sed in ipso, vel cum ipso, vel per ipsum, Deus multa bona perficit. In ipso, quando illud occulta inspiratione ad aliquod bonum erigit; cum ipso, quando ipsum liberum arbitrium sibi per consensum jungit; per ipsum, quando Deo operante alter per alterum proficit. *Reposita est mihi, inquit, corona justitiæ (ibid.).* Quæ corona, nisi vita æterna? *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die (II Tim. iv).* Reddet, inquit. Ergo, quia redditur, merces est vita æterna. Merces plane, quia bonum opus præcessit. *Bonum enim certamen certavi.* Sed hoc opus unde? *Non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Merita itaque nostra, Dei est gratia. Propter quæ merita dat vitam æternam; gratiam pro gratia. Denique reddet unicuique secundum opera sua. Sed illa tantum opera cœlesti mercede donantur, quæ prius ejus munere largiuntur. Nam quod vita æterna gratia sit, ipsum audi: *Stipendium enim peccati mors, gratia autem Dei vita æterna (Rom. vi).* Gratia, inquam, vita æterna, et duplex gratia. Gratia, quia pro gratia data; gratia, quia meritis præponderat gloria. *Non enim sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii).*

CAPUT XII.

Quod nec salvatis nec damnatis liberum arbitrium auferatur, et quod gratia non nisi in libero arbitrio operetur.

Sed nunquid in illa gloria, aut sine voluntate erimus, qua tanto bono consentiamus; aut sine ratione, qua hoc bonum nostrum judicemus? Ergo nec sine libero arbitrio; non quo ullum malum poterimus; sed quo illius boni capaces existamus. Non enim pecora aut damnationis obnoxia, aut salutis possunt esse capacia, utique quia sunt rationis ac voluntatis expertia. Nam infantes quidem, in

quibus etsi non major, tamen gratia est evidentior; in quibus nec ex dono ulla sunt merita, licet ob infirmitatem, quæ ex peccati pœna accidit, sine libero et vivante et moriantur arbitrio, exuti tamen hoc, quo impediuntur, carnis involucro, nequaquam credendi sunt absque rationali voluntate æternæ felicitatis, vel debite damnationis esse participes. E quibus quotquot salvantur, evidentiori fit gratia; quippe quibus liberum deest arbitrium, cui possint ascribi merita; cæterum illa mihi videtur cumulatior; qua et merita donantur et præmia. Igitur in nullo gloriandum, quando nostrum nihil est. Quis enim te discernit, o homo? Liberum arbitrium? Ita plane, sed a jumentis, non ab injustis. Nam et injusti liberum habent arbitrium, sine quo non possent esse vel injusti. Excepto duntaxat originali peccato, quod alia ratione etiam invitos quosque constringit, nemo nisi voluntate justus, nemo nisi voluntate potest esse injustus: ac proinde nec sine libero arbitrio. Sed voluntatem ad justitiam sola gratia erigit; in injustitiam ipsa se dejicit. Porro, ubicunque voluntas ibi et libertas. Ubicunque enim voluntate est, ibi non cogitur, ut sit necessitate. Habet ergo innatam sibi quodammodo voluntatem libertatem, quia nullam potest pati necessitatem. Vis audire quamdam etiam in injustitia libertatem? Audi Apostolum: *Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ (Rom. vi).* Videsne quod non desit libertas voluntati, etiam in servitute peccati? Sed nunquid in libertate injustæ voluntatis iudicium deest rationis; quo id quod vult discernat, ab eo quod non vult: quo sibi commodum, vel bonum, vel voluptuosum judicet, etiam id quod male vult? Nam, si utrumlibet horum deesset, posset fortè voluptuosa tantum appetere, non autem illis rationali quodam iudicio dissentire: quod est liberi arbitrii. Nam quod ratione etiam ad malum abuti possit homo, probat illud propheticum: *Sapientes sunt, ut faciant mala (Jér. iv).* Nam nec in pœnis inferni liberum deest arbitrium, quo voluntarie, ac per hoc libere a malis dissentiant, quæ patiuntur; nec iudicium rationis, quo seipsum accusent et judicent, quia suis meritis talia patiuntur. Patet, ni fallor, ratio, quod nec gratia liberum arbitrium destruat; nec liberum arbitrium gratiam minuatur. Quomodo enim gratia liberum arbitrium auferat, cum gratia non nisi in libero operetur arbitrio? Neque enim gratia ista, de qua loquimur, aut in brutis animalibus, aut in rebus operatur insensibilibus; sed in his tantum, qui præceptionis, aut prohibitionis capaces audiunt: Fac hoc, et fac illud; et noli hoc, et noli illud. Quæ procul dubio non dicuntur, nisi his, quibus inest liberum arbitrium, quo possint velle hoc aut illud. Ut autem bonum velint, Dei gratia operatur; non liberum destruens arbitrium, ut nihil velint, sed ad hoc inclinans, ut bonum velint. Quocirca, cum aliquid boni facis, non existimes hoc te tuis viribus agere; nec tamen a tua id aliene voluntate, quam loquidem non

dicendum est opus bonum, nisi sit et voluntarium.

CAPUT XIII.

Ratio, cur non ad bonum et ad malum liberum arbitrium æque sufficiat.

Sed dicet aliquis : Assentio jam, et quidem satis probatum est, Dei gratiam ita posse omnia in omnibus operari, ut nihil arbitrii præjudicet libertati. Sed utrum ita sit, quis novit? Quæ ratio, ut cum nullius adminiculo ad malum egeat, ad bonum sibi non sufficiat? Et quis est, cui satis non sit, quod huic assertioni consentiat fides catholica, probet quotidiana uniuscujusque bene proficientis experientia, affirmet insuper prophetica, simul et apostolica testimonia, et quod his majus est, illa illius veridici oris sententia qua dicit : *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Porro oculis hac fide purgatis ratio deesse non poterit, aderit intelligentia, lumen se ingeret veritatis. Videat ergo qui potest, credat qui videre non potest. Qui videt, gaudcat, sed humiliter; qui non videt, credat, sed perseveranter, quia *nisi crederitis, non intelligetis* (Isa. vii). Videat, inquam, quia cum omnis creatura de nihilo sit facta, et mutabilis facta, naturali quodam suæ mutabilitatis impulsu, semper ad id, de quo facta est, id est ad nihilum vergit. Et revera per facile est videre omne quod natura mutabile est, quodam incommutabili indigere, ut non mutetur. Nullum siquidem mutabile in se habet incommutabilitatem, alioquin ne mutabile quidem esset; quanto minus alteri confert? Si vero nullius sulcita præsidio creatura mutetur, quis non facile videat eam naturalius, ut ita dicam, et expressius ad id, de quo facta est, impetu quodam necessario commutari? Quapropter ut in inferiora sua mutabilitate non defluat, ut in eo quod est, suam mutabilitatem cohibeat, ut ad altiora auspicio feliciori se subrigat, semper illius eget gratia cuius est creata potentia.

CAPUT XIV.

Quid sit inter gratiam, quam primi homines in paradiso, et illam quam habent prædestinati in mundo, et quod juste imputetur homini mala voluntas, licet ad bonum obtinendam liberi arbitrii non sufficiat.

Unde et in cælis angelo, et homini in paradiso, licet nulla eos coarctaret infirmitas, quibus nulla dominabatur iniquitas, quia tamen uterque mutabilis natura, utrique hæc gratia necessaria; quæ utique si collata non esset, excusabiliter uterque peccasset. At, quia ex creante gratia, bona eis erat collata voluntas; ex adjuvante gratia, si ipsi velent, in ea perseverandi facultas: nulla superest de mutabili natura causatio: cui sustentandæ, ac promovendæ non deesset divina bonitas, si eam propria illorum non deseruisset iniquitas. Utrum autem reprobis aliquando etiam nunc talis gratia conferatur, ut et bona eis inspiretur voluntas; addatur gratia, qua non desit, si tamen ipsi velint, perseverandi facultas, non audeo præcipitare sententiam. Sane electis, quia major quam primis in paradiso hominibus, incumbit miseria, major con-

A fertur et gratia: et quo major impugnat infirmitas, eo uberior præstatur resistendi facultas. Illis enim, ut dictum est, datum novimus posse perseverare, si vellet; istis insuper, ut perseverent. Sed quod, inquires, hominis vitium, si bonam non habuerit voluntatem, quam nec propriis viribus acquirere, nec adeptam suis poterit viribus retentare? At qui bonæ voluntatis conditus, cujus est vitio pejoratus? Cur non justissime ipsa ei impotentia imputetur, quam non ei Creator imposuit, sed cui ipse se sponte submitit? Et si forte æquum non videtur, ut hinc culpetur, si nunc bonam non habeat voluntatem, quam quidem habere non poterit si non acceperit; injustumne, ut imputetur ei, quod acceptam amisit; injustum, ut imputentur mala, quæ nullo cogente deliquit?

CAPUT XV.

Quod justissima sit etiam parvulorum damnatio.

Ad hæc, inquis, ratio justissime illos condemnat, qui rationis capaces, nec judicio eligendi, nec voluntate carent consentiendi: cæterum parvulos quæ ratio addicit damnationi, quos nec creatio malos, nec propria voluntas fecit injustos? Quid enim? Injustum æstimas, ut lignum inutile et infructuosum ignis depascat? Cogita, quæso, totum humanum genus quasi lignum aridum, lignum infructuosum, lignum in ipsa radice vitiatum, utpote veneno antiqui serpentis inficiatum, justissime addictum flammis, igni destitutum, adjudicatum damnationi. Quid ergo? Ingratum te præbes, o lignum inutile, quod quidam ramusculi a tua præmortua præcisi radice, eripiuntur incendio, quatenus stipiti cuidam fructuoso inserti, pristina venustati donentur! Vide lignum illud viride, lignum vitæ, lignum cuius non defluunt folia, cuius omnia facta prosperantur, in ipso suo dulcissimo latere, quod idcirco voluit in cruce aperiri, ramis, ab illa damnata radice, sola sua miseratione discretis, dedisse locum; ut sibi inserti et complantati, et unum cum eo effecti, non sua virtute, quæ nulla est, sed, illius spiritus participatione, reviviscant et virescant, susceptaque pluvia illa voluntaria, quam segregat Deus hæreditati suæ, sole quoque divinæ charitatis incalescente, resumpto novo cælestis gratiæ succo, fructus afferant spirituales, supernis nimirum horreis recondendos. Sed relictus sum ego, ait ramus ille inutilis. Relictus plane. Quid causaris? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Multis quidem dedi, quod nulli debui; et tu hinc nequam, hinc invidus, hinc opponis, hinc calumniam struis? Sed, cum utrosque, inquis, parvulos, par teneat involutos damnatio, cur ille eligitur, iste respuitur? Audivi quare. Quia *Jacob*, inquit, *dilexi*: *Esque autem odio habui* (Rom. ix). Injustum clamas. Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit: quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus lutu ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem; aliud in contumeliam (ibid.). Si ergo homo ex vas

quæ facit, quæ voluerit deputat honori, quæ voluerit exponit contumeliæ; nec quisquam est qui causetur injustum, tu calumniaris, si Deus ex vasis, omnibus quidem justissimæ contumeliæ expositis. quæ voluerit, assumat; quæ voluerit, relinquat; quæ voluerit, in pristinum reformet honorem; quibus voluerit, debitam inferat damnationem? Si, inquam, figulus in vasis, quæ de eodem luto compingit discernendis, ipsa ejus voluntas justitia est. quomodo non multo magis in omnibus, quæ ex nihilo creavit Omnipotens, discernendis, ordinandis, sumendis, discernendis, salvandis, damnandis, ipsa ejus voluntas summa justitia sit? Ergo miseretur cui voluerit; et misericordiam præstat, in quem sibi placuerit; et quem vult obdurat, justissime deserendo; et quem vult emolliat, piissime miserendo; et quidquid vult facit, nec injustum aliquid facit, quandoquidem inter justum et injustum sola ejus discernit voluntas, quæ non est aliud quam ipsa æquitas, nec ejus voluntas ex alia pendet lege justitiæ, sed lex justitiæ ex ejus utique voluntate. Hæc diximus, ne injusta videatur damnatio parvulorum. Itaque, o homo, noli altum sapere; sed time. Si enim ramis cum quibus est æqua conditio, par meritum, non parcit Deus, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo severitatem et bonitatem Dei. In his quidem qui deseruntur, severitatem; in te autem bonitatem, si tamen permanseris in bonitate. Alioquin et tu relinqueris. Porro ut non relinqueris, sed a relictis potius discernaris, noli de te præsumere, noli de Dei bonitate desperare, noli esse negligens ad operandum, noli esse segnis ad orandum cum Propheta, qui ait: *Discerne causam meam de gente non sancta (Psal. XLII)*. Verum, ut in bonitate hac perseveres, non tibi de tuis viribus blandiaris, sed de illo præsume, cui item clamat Propheta: *Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum (Psal. XI)*. Illa scilicet generatione, de qua statim subjecit: *In circuitu impij ambulat (ibid.)*. Hi sunt, qui instar Samson decisis virtutum crinibus, defossisque scientiæ rationisque luminibus, deputantur ad molam, ut deserentes compendium charitatis, circuitum teneant cupiditatis.

CAPUT XVI.

Quod charitati nihil desit perfectionis.

Quid tu, o anima mea, satisne es hoc intricata circuitu? *Caput*, inquit, *circuitus eorum, labor laborum ipsorum operiet eos (Psal. cxxxix)*. Quod, quæso, hujus laboris emolumentum? Aliudne, quam porcorum siliquæ? Nec hinc quidem satietas; si forte satietas, qualis? O quam suavior, quam jucundior, quam denique gratior esuries charitatis, quam satietas cupiditatis! Cæterum de beatitate nulla comparatio. Quanto enim quisque saginatur cupiditate, tanto veritate inanior, tanto proinde et miserior. Audiens quapropter, o anima mea, vituperationem multorum commorantium in

circuitu, esto quasi vas perditum, quatenus a te metipsa deficiens, et tota in Deum transiens, nescias tibi vivere, nec tibi mori; sed ei qui pro te mortuus est, et resurrexit. O quis dabit mihi hoc salutari poculo debriari, hoc mentis stupore perfundi, hoc suavissimo lethargo sopiri! ut diligens Dominum Deum meum toto corde meo, et ex tota anima mea, et ex omni virtute mea, nunquam quæram quæ mea sunt, sed quæ Jesu Christi; diligensque proximum tanquam meipsum, non quæram quod mihi utile est, sed quod alteri. O verbum consummans et abbrevians in æquitate! verbum charitatis, verbum amoris, verbum dilectionis, verbum totius perfectionis! Verbum consummans, cui nihil potest desse, verbum abbrevians, in quo pendet tota lex et prophetæ. O Judæe, quid tantis opus est? Hic circumcisio, hic Sabbatum, hic hostiæ salutares, hic odoriferum sacrificium, hic totius suavitatis incensum. Tene charitatem, et nihil horum deerit; charitatem negliges, et nihil horum prederit.

CAPUT XVII.

De spiritali circumcisione, quæ in charitate continetur.

Hic plane non carnalis unius membri amputatio, sed potius interioris exteriorisque hominis vera et perfecta circumcisio, resecans voluptatam, exstinguens libidinem, coercens gulam, cohibens iracundiam, invidiam penitus evertens, omnium vitiorum generatricem expugnans superbiam. Hæc edaces tristitiæ stimulos spiritali quadam suavitate contemperans, sequacis acediæ occurrit languori. Hæc avaritiæ pestem liberalitatis gratisimo mucrone confodiens, ab idololatriæ vitio animam liberat ac conservat. Quid, rogo, hac circumcisione perfectius, qua vitiorum membra resecantur, corpus peccati destruitur, protoplastorum exuvies villosa deponitur, totaque antiquæ vetustatis labes squalorque rejicitur? Mentem enim, quam dulcedo charitatis opplexerit, non timor angustat, non libido commaculat, non ira dilaniat, non superbia elevat; non cœnodoxiæ inanis fumus eventilat; non exagitat furor, non simulcus ambitionis eviscerat; non avaritia contrahit, non dejicit tristitia, non invidia tabefacit. *Charitus quippe non æmulatur; non agit perperam; non inflatur, non est ambitiosa; non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate (I Cor. xiii)*. Vides hanc spirituale circumcisionem omnium vitiorum esse preemptoriam; etiam omnes sensus corporis divino quodam cultro purificat, oculorum abscondens petulantiam, aurium prurimum eradens, gustus superfluas summitates propellens, linguæ procacitatem detrahens, meretricios odores excludens naribus, tactus perniciosam mollitiem eradicans.

CAPUT XVIII.

Quod verum Sabbatum ac spirituale in charitate.

Jam quale hoc sabbatum, advertat Judæus; si tamen vilis homuncio gemens sub sarcina peccatorum, vinculatus retibus passionum, qui certe nihil, aut perparum hujus dulcedinis degustavit, hinc aliquid loqui potuerit. O, si daretur mihi vel modica requies ab exactoribus Pharaonis, ut liceret animam meam dimidia saltem hora in hujus silentio Sabbati repasare, profecto in pace in idipsum dormiens silerem, et somno meo requiescerem cum regibus et consulibus, qui ædificant sibi solitudines, et replent domos suas argento! Sed unde misero tanta spes? Quæram, quæram sabbatum illud; si forte desiderium pauperis audias, Domine; et eductum aliquando de lacu miseræ et luto fæcis, dones vel stillulæ alicujus experientia discere, *quam magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te (Psal. xxx)*, quia non revelas, nisi diligentibus te. Qui enim diligunt te, requiescunt in te: et tibi vera requies, vera tranquillitas, vera pax, verum mentis sabbatum. Tibi autem, Judæe, unde sabbatum? Quia requievit, inquis, Deus die septimo ab omnibus operibus suis (*Gen. 1*). Quid ergo? in præcedentibus sex non requievit? Imo, inquis, sex diebus fecit Deus cælum et terram, septimo requievit. Hinc ergo præcipitur tibi vacare, vacare, inquam, non saltare. O, si scires vacare, et videre quoniam Jesus ipse est Deus, sublato certe mox infidelitatis obscuro, revelata facie in charitate perfectum cerne res sabbatismum, nec magnopere jam carnales carnalis tui sabbati epulas affectares, qui ingressus locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis et confessionis sonus epulantis, in illud canticum gratulabundus erumperes: *Exsultabimus et lætabimur in te, memores verbum tuorum super vinum (Cant. 1)*. Sed et illud Habacuc in cumulum tuæ jucunditatis assumens: *Ego autem in Domino gaudebo; et exsultabo in Deo Jesu meo (Habac. 11)*.

CAPUT XIX.

Quantum dies septimus cæteris præferatur; et quod in eo Dei charitas commendetur.

Sed jam septimi diei prærogativam paucis advertamus. Et quidem magnus dies ille, in quo, decussis tenebris, lux Deo jubente resplenduit: magnus et ille, quo aquas inferiores et superiores, interjecto armamento vox divina discrevit. Pretiosus nihilominus ille quo, aquis Dei verbo in unum congregatis, terra arida vestitur herbis, venustatur arboribus, decoratur floribus, fructibus sæcundatur. Nec ille inferior, in quo cælum luminibus adornatur, quibus dierum successus temporum vices, anni cursus, signorum ordines disponuntur. Illius quoque quæ eminentia, quo aqua diversorum animantium genus emittens, partem suis mersit gurgitibus, partem transmisit in æra! Nec vacat

A admiratione dies sextus, quo quadrupedia et serpens producantur e terra, quo demum homo formatus e limo, divino statu animatur. At nullus horum diei septimo videtur comparandus, in quo nulla quidem naturæ creatio, sed ipsius Dei requies omniumque creaturarum commendatur perfectio. Sic enim habes: *Completitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat, et requievit ab universo opere quod patrarat (Gen. 11)*. Magnus hic dies, magna requies, magnum sabbatum. O si intelligas! Ni fallor, dies iste non hujus visibilis solis cursu peragitur, non ejus inchoatur exortu, nec terminatur occasu; denique non habet mane, non vespere. Porro de die primo, si tamen primus dicendus est; non enim cum scriptura primum appellat, sed unum. Sed quomodo, inquis, sequens dicitur secundus, si non iste primus? Vide ne forte secundo dicatur dies unus, dicatur et tertio; ut uno die sexies repetito, senarius nobis numerus commendetur. Verum quoquo modo se habeat ista obscuritas: *factum est, inquit, vespere et mane dies unus (Gen. 1)*. Et infra: *Factum est vespere et mane dies secundus (ibid.)*. Id ipsum et de reliquis. Puto his verbis omnium creaturarum mutabilitatem esse signatam, defectum et profectum, initium et finem. De die septimo nihil tale. Non ei ascribitur vespere, non mane; non finis, non initium. Ergo dies requietionis Dei non temporalis, sed æternus. Tu paulo ante Deum finxeras temporaliter laborantem, quasi fatigatum temporaliter quiescentem. Hoc non erat Deum cogitare, sed idolum fabricare. Cavendura tibi est ne, non habens idolum in templo Jerosolymitano, habeas illud in corde tuo. Non aliquid laborans fecit; quia dixit, et, factum est. Non fatigatus uno aliquo tantum die requievit; quia dies requietionis ejus æternus est. Ergo requies ejus, æternitas ejus. Putaveras eum tibi similem, ideo quasi indigentem aliquid creasse, quo oblectaretur aspiciendo, vel in quo requiesceret fruendo: idcirco non in aliqua creatura requies ejus describitur, ut scias nullius indigentem, sed sibi in omnibus sufficientem; nec creasse aliquid, ut suæ consuleret egestati, sed ut satisfaceret suæ plenissimæ charitati. Porro creavit ut essent omnia; sustentat, ut maneat, quæ manent omnia; ipse ad debitos fines perducit universa. Nec id agit ulla necessitate, sed sola sua suavissima voluntate. Denique attingit a fine usque ad finem fortiter, præsentissima et omnipotentissima majestate; sed disponit omnia suaviter, quietus semper et quiescens in sua placidissima charitate. Ipsa incommutabilis et æterna requies ejus, æterna et incommutabilis tranquillitas ejus; æternum et incommutabile Sabbatum ejus. Ipsa sola causa cur creavit creanda, regit regenda, administrat administranda, movet movenda, promovet promovenda, perficit perficienda. Ideo apertissime, ubi ejus requies commemoratur, ibi omnium rerum perfectio demonstratur. Charitas enim ejus,

Ipsa est voluntas ejus; ipsa est et bonitas ejus : et hoc totum aliud quam esse ejus. Hoc est enim ei in sua dulcissima charitate, in sua placidissima voluntate, in sua abundantissima bonitate, semper quiescere, quod semper est esse. Quocirca, sicut diebus sibi succedentibus, et quasi vices suas mane ac vespere variantibus, in quibus creata narrantur omnia, creaturæ mutabilitas designatur; s.c. die hoc, die cui nihil advenit, nihil præterit, nihil succedit, qui nec initio angustatur, nec fine concluditur, ipsa ejus æternitas non immerito commendatur : in qua ejus requies aptissime describitur, ne indigens aut laborans aliquid creasse putetur. Sed cur tibi senarius numerus, hic septenarius? Et hinc accipe, quale possumus, documentum.

CAPUT XX.

Cur senarius numerus in Dei opere, septenarius in ejus requie commendatur.

Senarius sane numerus perfectionem maximam continere videtur. Ex omnibus quippe suis partibus constat, nec eas excedit. Partes ejus sunt unum, duo, tria. Nam si quæras, unum quota pars sit senarii, respondetur sexta; quota duo, responderi potest tertia; quota tria, respondetur media. Jam in senario nullus alius est numerus: de quo posset responderi, quota sit ejus. Omnes igitur partes senarii, unum, duo, tria. Hæc conjunge, nec plus nec minus invenies quam sex. Is ergo numerus in mundi creatione servatus est, ut in universitate creaturæ nihil superfluum, nihil æstimes imperfectum. Porro septenarius numerus in Dei requie

A Creator et rector perenne quoddam et ineffabile Sabbatum sabbatizat.

CAPUT XXI.

Quod in omnibus creaturis quoddam vestigium divinæ charitatis appareat: et ideo quasi ad Sabbatum, id est ad requiem, omnia tendant.

Porro si omnem creaturam a prima usque ad novissimam, a summa usque ad imam, a summo angelo usque ad minimum vermiculum subtilius contempleris, cernes profecto divinam bonitatem, quam non aliud dicimus, quam ejus charitatem; non locali infusione, non spatiosa diffusionem, non mobili discursione; sed substantialis præsentia stabili et incomprehensibili in se permanente simplicitate omnia continentem, omnia ambientem, B omnia penetrantem, ima superis conjungentem, contraria contrariis, frigida calidis, siccis humida, lenibus aspera, duris mollia, concordia quadam pace fœderantem; ut in ipsa creaturæ universitate nihil adversum, nihil possit esse contrarium; nihil quod dedecet, nihil quod perturbet, nihil sit quod ipsam universitatis pulchritudinem decoloret, sed in ipsius ordinis tranquillitate, quem ipsi universitati præfixit, cuncta quasi tranquillissima quadam pace quiescant. Unde id quod tumescens foras ordinem excedit divinæ bonitatis, excipitur mox ab ordine ejus invictissimæ potestatis, ut quantum in se inquietum sit et inordinatum, tranquillitati tamen ipsius universitatis non modo non obsit, sed etiam prosit plurimum, dum comparatione ejus, quæ pulchra sunt pulchriora; quæ bona sunt judicantur esse meliora. Hinc est, quod singula quæque ad suum ordinem tendunt, sua loca petunt, extra ordinem suum inquieta sunt, ordinata quiescunt. Nam si lapidem libes in aera, nonne mox quasi vim passus proprio pondere se deponit ad solida, ibi tantum requiem habiturus, ubi nec deflectet in latera, nec in ima solidi alicujus oppositione labatur? At si oleum cæteris suffundas liquoribus, continuo suæ dejectionis impatiens penetrat ad superiora, nec alias deponit conatum, quam cæteris supereminens ordinis sui quiete potitur. Quid olera, quid arbusta? Nonne quo feracius uberiusque fructificent, hæc solidiorem, hæc molliorem, hæc pinguiorem, hæc argillosam, hæc arenosam quasi appetunt terram? Quæ cum fuerint secundum naturæ suæ ordinem posita vel transposita, plantata vel transplantata, nihil se ulterius affectare, ipsius incrementi sui voce testantur. Denique si singula quæque corpora diligenter attendas, cernes nimirum singula suis constare partibus; partes partibus quasi unitatis quoddam vinculo colligari, ordinem suæ servare naturæ, in eo quasi quadam pace quiescere; ita ut si velis ab eo modo, in quo quæque res est, eam transferre, pax partium quodammodo perturbetur, donec abductæ in eum quem velis modum, quadam iterum assumptione tranquillitate quiescant. Porro animantibus irrationalibus quis labor est, tueri salutem, vitare perni-

ciem, carnalium appetituum quærere satietatem : qua adepti, cum nihil habeant ultra quod appetant, conquiescant? Rationis quippe, scientiæque expertia, quod sensum carnis excedat, ne appetere quidem possunt.

CAPUT XXII.

Quod rationalis creatura non nisi in beatitudinis adeptione quiescit, et quare cum beatitudinem optet, viam tamen qua eam obtineat, mira infelicitate relinquat.

Tibi enim, o anima rationalis, præ cæteris animantibus hæc prærogativa servatur; quo te sensibus carnis emergens, ad altiora contendas: nec aliquando saties appetitum, donec ad id quod est summum, id quod est optimum, id quo nihil superius, nihil excellentius, felici curiositate pervenias. Ubicumque infra substiteris, tametsi altum, tametsi magnum, tametsi jucundum judicetur, misera procul dubio remanebis. Misera, quia indiga. Indiga, quia restat quod petas; restat ad quod anheles; restat postremo ipsa beatitudo, ad quam appetendam animam rationalem vis quædam naturalis impellit. Quocirca cum omnes homines beatos esse velle singulorum testis sit conscientia, cum hæc voluntas ullo modo nequeat aboleri, patet rationalem creaturam optatam omnibus requiem non nisi in beatitudinis adeptione sortiri, Proinde deploranda satis est miseri hominis cæca perversitas: qui cum beatitudinem vehementer exoptet, non modo non agit, quibus adipiscatur optata; verum proniori affectu ea committit, quibus miseriam magis accumulet suam. Quod, ut mea fert opinio, nequaquam ægeret, nisi hinc eum falsa quædam felicitatis imago deluderet; hinc veræ miseriam similitudo terreret. Nam pauperiem, luctum, famem, sitim quis non videat miseriam fore non modicam portionem? Quibus tamen plerumque vera miseriam præcavetur, æterna beatitudo conquiritur. *Beati enim pauperes, ait Jesus, quoniam vestrum est regnum cælorum, Beati qui lugetis, quoniam consolabimini. Beati qui esuritis nunc, quia saturabimini (Matth. vi).* Pauperies ergo æternis divitiis muneratur; luctus æterna jucunditate mutatur; esurienti satietas æterna servatur. Hæc enim omnia, divitias scilicet, jucunditatem, satietatem, beatitudini non deesse, nemo qui dubitet. Verum, quia reprobum quemque in qualicunque suæ voluntatis affectu species quædam jucunditatis eludit, in desideriorum expletione delectatio falsa dissolvit, ignorans miser quanta sit electis et in pressuris consolatio, et in spe gratulatio. Perhorrescit quidem eam, quæ in facie paret, infelicitatis effigiem, sed sub felicitatis colore veram excipit infelicitatem, falsam jucunditatem, quæ verum dolorem non effugit, ei miseriam præferens, cui vera beatitudo succedit. Non secus quam si æger quispiam salutem vehementer exoptet, sed ob præsentem molestiam refugiat sectionem, adustionem exhorreat ac præsentem quadam suavitate pellectus olei fomenta requirat, quantumque modis ejusmodi sit, ut hac magis lenitate

A fervereat, nec sine adustionis sectionisve dolore lentescat. Sic miser homo sic vel deceptus, dum putat felicitatem esse, quæ non est, vel præsentium suavitate illectus, quæ falsa est; et seipsum miseriam addicit, et beatitudinis appetitum non amittit; ac perinde infelici circuitu laborans, nunquam quiescit. Enimvero cum anima rationali solus sit superior Deus, par angelus, cætera omnia inferiora judicentur, quid dementia tam vicinum, quam relicto superiore, in his quibus ipsa sit melior, requiem aucupari?

CAPUT XXIII.

De prærogativa rationalis creaturæ: et quod requies, quam naturaliter appetit, nec in salute corporis, nec in mundi hujus sit quærenda divitiis.

B O mirabilis creatura, solo Creatore inferior, quo te dejicis? Mundum amas? Sed ipsa es mundo superior. Solem miraris? Sed ipsa es sole lucidior. De cæli hujus volubilis situ philosopharis? Sed tu cælo sublimior. Secretas creaturarum causas rimaris? Sed te nulla causa secretior. Dubitas, cum tu de his omnibus judices; de te autem nihil horum? Sed si velis judicare, noli tamen amare. Sed nec ipsum judicare ama. Ipsum ama, qui his omnibus te præposuit, non submisit. Præposuit, non ut ex his tu beator, sed ut esset quo tu esses superior, subjiciens tibi omnia ad cumulum honoris, se tibi servans ad fructum beatitudinis. Quid ergo sequeris fugitivas pulchritudines, cum tua ipsius pulchritudo nec senectute marcescat, nec paupertate sordescat, nec palleat ægritudine, nec ipsa saltem morte depereat? Quod quæris, quære; sed noli ibi. Quæris, ut voluntati tuæ nihil desit, et sic requiescas. Hoc ergo quære. Ubi, inquis? Noli in salute corporis: quæ si sic ametur, ut in ea requies ista quæratur, cerne, si desit, quanto labore acquiritur, quam pœnali exitio pœnalis plerumque morbus expellitur. Porro si adsit, quanta necesse est cura servetur, quot ei insidiantur morbi, quot febres, quot pestes, quot denique mortes. Quid ergo? Nunquid in divitiis? Sed quis labor in acquirendis, quæ sollicitudo in servandis; quis timor, ne amittantur; quis dolor, si deabantur? Auxisti pecuniam, et timorem nihilominus auxisti. Timetur D potens, ne auferat; timetur latro, ne minuatur; timetur servulus, ne perdat. Deinde quam crebro id quoque eveniat, quod quidam sapiens ait: *Divitiæ conservatæ in malum domini sui (Eccl. v)*, quis dixerit? Magis ergo requiescit pauper. Vacuus enim viator et nudus, ut quidam ait, non timet latronis insidias, Securus a nocturnis furibus dormit pauper, etsi claustra non munit. Inde est et illud poeticum;

Cantabit vacuus epram latronis viator.

Cæterum mordaces divitum curas quidam sapiens satis eleganter irridens: *Saturitas, inquit, divitiis non sinit eum dormire (ibid.)*. Quod licet ad litteram plerumque contingat, ut dives quispiam saturatus ad nauseam, dum prægravato stomacho se colligit

ad quietem, crebris ructibus excitetur; intelligentum tamen dictum de illo potius somno, de quo sponsa gloriatur in Canticis: *Ego, inquit, dormio, et cor meum vigilat (Cant. v)*. De quo et Psalmista: *In pace in idipsum dormiam et requiescam (Psal. iv)*. Hic est somnus, in quo sopitis sensibus carnis ac temporalibus curis a penetralibus sui cordis extrusis, sancta anima in Dei suavitate quiescit, gustans et videns, quam dulcis est Dominus (Psal. lxxv); quam beatus omnis qui sperat in eo (Psal. xxxiii). Hoc ergo somno absit ut divitem quempiam æstimes consopiri, qui semper lucris inhians, quo plura congesserit, eo inexplebiliore ingluvie non habita concupiscit. Unde Salomon: *Avarus, inquit, non satiabitur pecuniis; et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis (Eccl. v)*: Qui propheticum quoque illud maledictum incurrit. *Væ qui congregat non sua. Statimque idem metallorum ejus subsannans congeriem: Ut quid aggravat contra se densum lutum? (Habac. ii.)*

CAPUT XXIV.

Quid sit inter divites electos et reprobos.

Notandum sane quod non ait Salomon: Qui habet divitias, sed, *qui amat, inquit, divitias, fructum non capiet ex eis (Eccl. v)*. Nam profecto electi quique, etsi forte divitias habeant, non tamen eas amant, proinde nec in his requiem quærunt, sed audientes præcipientem Apostolum *divitibus, non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum (I Tim. vi)*, sed facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum, ut apprehendant *veram vitam*, ex suis divitiis non modicum fructum accipiunt, audituri nimirum a Domino: *Venite, benedicti Patris mei: esurivi enim, et dedistis mihi manducare, etc. (Matth. xxv)*. Hi sane non laborant in divitiis acquirendis, timentes illud Apostoli, *quia qui volunt divites fieri, incidunt in laqueum diaboli (I Tim. vi)*, hos in conservandis cassa sollicitudo non cruciat, sponsonem Domini altius recitantes, qui et sollicitudinem prohibet, necessaria spondet. *Nolite, inquit, solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus? Et paulo post: Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis (Matth. vi)*. Postremo harum amissione non murmurant; imo et rapinam bonorum suorum cum gaudio suscipiunt, considerantes se habere meliorem et manentem substantiam (Hebr. x). At perversis in contrarium cedit. Dum enim rationalis animæ appetitum, cui solus Deus satis est, vilissima mundialium rerum copia existimant posse sapi; quia nihil quantarumlibet rerum ingestione proficiunt, nec ad modicum curis se infelicibus exuunt, nec aliquando laborem deponunt; et tamen, quod miserius est, talium rerum quæstus vana cæcitate tumescunt. Et hæc quidem in præsentia; at quis horum finis? Ultima eorum verba, quæ sacra Scriptura non tacet, potius audiamus: *Dicent, inquit, inter se penitentiam agentes et præ angustia spiritus gementes; eorumque verba subne-*

ctit, in quibus sunt hæc: *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia velut umbra, et tanquam nuntius præcurrens, et tanquam navis, quæ pertransit fluctuantes aquas, cujus, cum præterierit, non est vestigium inveniri; ita et nos nati continuo desivimus esse; et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere; in malignitate autem nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno, qui peccaverunt: quoniam spes impii tanquam lanugo est, quæ a vento tollitur; et tanquam spuma, quæ a procella dispergitur, et tanquam fumus qui a vento diffusus est; et tanquam memoria hospitii unius diei prætereuntis (Sap. v)*. Alias ergo hæc requies et hoc Sabbatum videtur esse quærendum.

CAPUT XXV.

Quod nec in mundiali amicitia requies sit quærenda.

Sed amare, inquit, et amari, quid tranquillius. Siquidem in Deo, et propter Deum, non improbo, imo et probo plurimum. At si secundum carnem vel mundum, cerne quot invidiæ, quot suspiciones, quot zelantis animi urentia flagra quietem mentis excludunt. Quod si nihil horum evenerit, mors quam experiri omnes habent, hanc dirimet unitatem; dolorem viventi, pœnam importabit discedenti. Quamquam et in hac vita inter amicissimos graves inimicitias obortas novimus. Sane de ea, quæ inter bonos est, dilectione, alias disseremus.

CAPUT XXVI.

Quod nec in corporis voluptate, nec mundi potentia requies inveniat.

Compellimur quasi nævum quemdam huic corpori inserere, de carnali scilicet voluptate sermonem; de qua tacendum quidem foret, nisi plerumque quasi exutos homine, belluina quadam similitudine adeo cerneremus indutos, ut in ventris, eorumque quæ sub ventre sunt voluptate, omnem vitæ suæ fructum æstiment collocandum. Ne quis ergo existimet in his mentis suæ requiem esse quærendam, paucis hinc dicendum. Quid enim perversius, quam rationalis mentis bonum in ventris ingluvie collocare, ac id quod præcellit in homine, vilissimæ cuidam carnis suæ portioni substernere, maxime cum se in his a stolidissimis belluis nihil videat posse differre? Denique et fames cruciatum, et saties fastidium parit. Nam etsi voluptati satisfaciat, necessitatis metas excedat necesse est; si autem naturæ modum excesserit, dolorem corporis vitare impossibile est. Porro libidinum sordibus oblectari, ac instar immundissimæ suis in cæno turpitudinis volutari, sicut nihil turpius, nihil foedius, nihil magis erubescendum, nihil tam confusione dignum; ita profecto nihil magis inquietum, nihil ita omni quiete ac tranquillitate vacuum. Nam de ejus foetitate quid dicendum, cum hæc foetissima lues et carnem contamine, et mentem effeminet; ac quidquid in animo honestum, quidquid decorum,

quidquid denique virile est obruat pariter et evertat? Et quidem cum cætera vitia plerumque se quibusdam virtutum tegumentis obpallient, ac perinde non modo ad humanos non erubescant, imo et intus necent aspectus: hæc sola in prima fronte tantum sui præfert horrorem, ut ea maxime hora, qua etiam carnem perstringit ac sibi vindicat, oculos vehementer refugiat. Nempe et ipsis membris humano corpori a sapientissimo Creatore honeste insertis, ob sui obscenitatem tantum turpitudinis ingressit, ut is qui ea maluit cernere quam reverenter vel legere, æterna patris maledictione mulctetur: quibus autem horum nuditas verecundiæ notam incussit, benedictionis perpetuæ gratia munerentur. Nec mirandum, jam triumphante ac ubique coruscante illa mollitiei debellatrice cruce Jesu, hujus passionis coluivium proditam ac nudatam, cum in illa dæmonicola plebe, in qua callidissima dæmonum factione falsorum deorum flagitia pro sacris colabantur, pro eorum quasi reverentia in theatris saltantur, nec saltem sub spurcissimo Jove spurcus quisquam notam aliquando confusionis exuerit. Nam et ab ipsis adulterorum deorum cultoribus et adulterium puniatur, et castitas plurimum laudatur. Quid ergo his agendum qui Virginis filium virginitatis colunt auctorem? Cavendum profecto ne cuiquam id eveniat, quod de quibusdam ait propheta: *Computruerunt iumenta in stercore suo (Joel 1)*. Quibus verbis proprie satis finem modumque hujus spurcissimæ passionis expressit: eum quem luxuriæ Charybdis absorbit, carnis suæ colluvione quasi proprii stercoreis egestionibus asserens esse corruptum, ut eum non modo extinctum æstimes, vel absorptum; sed instar sepulti cadaveris immundissimi pruritus sanie profluente putrescentem sentias et fetentem. Necesse est ergo mentem, cui nequam hic spiritus insederit, quibusdam furis agitari, et ignitis luxuriæ stimulis impetitam, a quæque flagitia ebriam et vagabundam, soluto freno totius honestatis, impelli, restinctoque semel conceptæ passionis incendio, in aliud nihilominus æstu vehementiore succendi. Perabsurdum est ergo in hujusmodi voluptate rationalis mentis requiem aucupari; præsertim cum a divina justitia nunquam majorem pœnam in præsentī vita legamus irrogari, quam cum propriis desideriis quilibet traditur maculandus, dicente Scriptura: *Et non audivit populus meus vocem meam; et Israel non intendit mihi: et dimisi eos secundum desideria cordis eorum (Psal. LXXX)*. Et Apostolus manifestius de his, qui commutaverunt gloriam Dei in idola: *Propter quod, inquit, tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliosi afficiant corpora sua in semetipsis (Rom. 1)*. Non quod eos Deus quasi malorum incentor ad hæc probra compulerit; sed quod ab eo justissime derelicti hæc facinorosa vitæ nequiverint. Sapprimo multa silentio, quæ mihi contra hanc immundissimam lucem animo suggeruntur, verens nimirum pudicissimos oculos suos,

A mi amantissime ac desideratissime, cui præsens opusculum destinavi. Videor enim mihi quasi cernere pudoratam faciem tuam, ad hæc quæ scripta sunt, honestæ verecundiæ nota perfundi, ac suavissimo oculorum nutu mihi silentium imperare. Novi enim illud castissimum pectus tanta charitatis suavitate perfusum, ac suave olentis pudicitia refertum floribus tam cœlestem ac divinum spirare odorem, ut hujus colluvionis fetorem saltem audire onerosum sit. Proinde ad alia transeuntes, de aurium, oculorumve ac cæterorum sensuum voluptate, de dominatu ac potentia, ille rex ditissimus, potentissimus, delicatissimus, sed sapientissimus, Salomon videlicet consulatur; imo in ipso ipsa sapientia intentissime audiatur. Primo igitur ex sua, sive aliorum persona pronuntians: *Dixi, inquit, in corde meo: Vadam et affluam deliciis, et fruam bonis (Eccl. 11)*. Et infra: *Ædificavi domos; plantavi vineas; feci hortos et pomaria: et consevi cuncti generis arboribus*. Multaque hujusmodi addens, adjecit: *Possedi servos et ancillas, et familiam multam nimis. Coæcervavi mihi argentum et aurum; substantias regum et provinciarum*. Et cum de voluptate aurium addidisset: *Feci mihi cantores et cantatrices*; post pauca subjunxit: *Quidquid desideraverunt oculi mei, non negavi eis; nec prohibui cor meum, quin omni voluptate fruere tur; et oblectaret se in his quæ paraveram*. Quid, rogo, delicatius? Quid suavius? Quid secundum hanc vitam jucundius? Sed audi, quia nihil vanius. *Cumque convertissem me, inquit, ad cuncta opera mea et labores meos, in quibus frustra sudaveram, vidi in omnibus vanitatem et afflictionem spiritus; et nihil permanere sub sole*. Ideoque generalem sententiam præmiserat, dicens: *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole: et ecce omnia vanitas et afflictio spiritus (ibid.)*. Addamus et illam Salvatoris nostri sententiam: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. VIII)*. Conjungantur ergo hæc tria, *Vanitas, servitus, et afflictio spiritus*. Ubi igitur requies, ubi Sabbatum; maximeque cum lex dicat: *Nullum opus servile facietis in eo? (Levit. XXIII)*. Certe omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Ubi ergo ab hoc servili opere certa vacatio; ubi cavetur hujus servitutis contagio, ubi sit vera et perfecta sabbatizatio? Denique non est justus super terram, qui non peccet (*Eccl. VI*). Porro in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis conceptus me mater mea, ait sanctus David (*Psal. L*).

CAPUT XXVII.

Quod charitas sit illud jugum suave, sub quo vere requies, quasi verum Sabbatum invenitur.

Audiamus quapropter eum qui ait: *Si vos filius liberaverit, tunc vere liberi eritis (Joan. VIII)*. Ipsum inquam, audiamus vocantem, clamantem, et ad requiem, et ad Sabbatum laborantes invitantem, *Venite, inquit, ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam (Matth. XI)*. Ecce refectio, quasi Sabbati preparatio. Jam ipsum Sabbatum audiamus: *Tollite jugum meum super vos, et discite a me,*

*yuia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem A animabus vestris. Ecce requies, ecce tranquillitas, ecce Sabbatum. Et inuenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (Matth. xi). Prorsus jugum istud suave est, et onus leve, ideo inuenietis requiem animabus vestris. Jugum istud non premit, sed unit; onus istud pen- nas habet, non pondus. Jugum istud charitas est, onus istud fraterna dilectio est. Hic requiescitur, hic sabbatizatur, hic a servilibus operibus vacatur. Denique *charitas non agit perperam, et non cogitat malum (I Cor. xiii)*; et dilectio proximi malum non operatur. Vides, Judæe, ubi Sabbatum: in quo etsi contingat non quidem ex charitate, sed ex infirmitate aliqua peccati subreptio, quia tamen *charitas operit multitudinem peccatorum (I Petr. iv)*, non perit Sabbati feratio. Et merito septimo die hæc vacatio dedicatur, quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est vobis (Rom. v)*. Porro septenario numero Spiritum særetum significari, jam superius diximus.*

CAPUT XXVIII.

Exemptum de scipso, et sua conversione.

Ecce, dulcis Domine, perambulavi mundum, et ea quæ in mundo sunt, quia quidquid in mundo est (ait ille arcanorum tuorum conscius), aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Quæsivi in his requiem infelici animæ meæ; sed ubique labor et gemitus, dolor et afflictio spiritus. Clamasti, Domine, clamasti, vocasti, C terruisti, rupisti surditatem meam; percussisti, verberasti, rupisti duritiam meam; obdulcivisti, sapuisti, prodidisti amaritudinem meam. Audivi, sed heu! sero, clamantem: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis (Matth. xi)*. Et ego: *Operi, inquam, manuum tuarum porrige dexteram (Job xiv)*. Jacebam enim pollutus et obvolutus, ligatus et captivatus, irretitus visco tenacis iniquitatis, oppressus mole inveteratæ consuetudinis. Itaque intendi meipsum, quis essem, ubi essem, qualis essem. Exhorruui, Domine, et expavi propriam effigiem meam; terruit me tetra imago infelici animæ meæ. Displacebam ipse mihi, quia tu placebas. Volebam fugere a me, et fugere ad te, sed retinebar in me. *Reinebant me, ut ait quidam (20), nugæ nugarum, et vanitas vanitatum antiquæ amicæ meæ*; vinculabat me catena pessimæ consuetudinis meæ, vincebat amor sanguinis mei, strungebant vincula socialis gratiæ, maxime nodus cujusdam amicitiae, dulcis mihi super omnes dulcedines illius vitæ meæ. Sapiebant ista, placebant ista, sed tu magis. Attendens enim singula ista, vidi amaris dulcia, lætis tristia, adversa prosperis esse permista. Placebat amicitiae grata connexio, sed semper timebatur offensio, et certa erat futura quandoque divisio. Consideravi jucunditatum illarum initia, attendi processus, finem prospexi. Vidi nec initia reprehensione, nec

media offensione, nec finem carere posse damnatione. Mors suspecta terrebat, quia talem animam post mortem certa pœna manebat. Et dicebant homines, attendentes quædam circa, sed nescientes quid ageretur in me: O quam bene est illi! O quam bene est illi! Ignorabant enim, quia ibi mihi male erat, ubi solum poterat bene esse. Valde enim intus erat plaga mea, crucians, terrens, et intolerabilis fetore omnia interiora mea corrumpens; et nisi cito admovisses manum, non tolerans meipsum, forte pessimam desperationis remedium adhibuissem. Cœpi ergo conicere, quantum inexpertus potui, imo quantum tu dedisti, quanta in tui dilectione jucunditas, quanta cum jucunditate tranquillitas, quanta cum tranquillitate securitas. Non ejus qui te amat errat electio, quia te nihil melius; non spes fallitur, quia nihil amatur fructuosius; non modi excessus timetur, quia in tui dilectione nullus modus præscribitur; non mundialis amicitiae diremptrix mors formidatur, quia vita non moritur. In tui dilectione non timetur offensio, quia nulla est, nisi ipsa deseratur dilectio; non intervenit ulla suspicio, quia judicas ipsius conscientiae testimonio. Hic jucunditas, quia timor excluditur; hic tranquillitas, quia ira compescitur; hic securitas, quia mundus contemnitur. Cœpisti interim paulatim sapere palato meo, quanquam minus sano, et dicebam: O si sanarer! Et rapiebar ad te; sed iterum recidebam in me. Et tenebant me quasi compeditum ea, quæ per carnem delectabiliter sentiebam, vi quadam consuetudinis; sed magis placebant ea, quæ animus coniciebat vi rationis. Et dicebam sæpe in auribus etiam aliorum. Ubi, rogo, modo sunt omnes deliciae nostræ, omnes voluptates, omnes jucunditates, quibus usque in hanc horam usi sumus? Jam nunc hoc momento temporis, quid inde sentimus? Quidquid jucundum fuit, hoc abiit: hoc solum de his omnibus superest, quod conscientiam pungat, quod timorem mortis incutiat, quod nos æternæ damnationi addicat. Comparetur, quæso, omnibus divitiis nostris, omnibus deliciis, omnibus honoribus, id unum famulorum Christi, quod mortem non timent. Vilui ipse mihi in his verbis, sæpe, et flebam aliquando amarissima contentione animæ. Viluit mihi quidquid aspiciebam, sed carnalis delectationis consuetudo premebat. Sed qui audis gemitus compeditorum, et solvis filios interemptorum, dirupisti vincula mea; et qui meretricibus, et publicanis offers paradysum tuum, me omnium peccatorum primum convertisti ad te. Et ecce respiro sub jugo tuo, et repauso sub onere tuo, quia jugum tuum suave est, et onus leve est.

CAPUT XXIX.

Quantum errent, qui de Dominici jugi asperitate caventur, cum, quidquid laboris sentitur, ex reliquiis

*sit cupiditatis; quidquid requiei, ex infusione A
charitatis.*

Errant, Domine, errant; falluntur, qui ignorantes semetipsos, et quid in se agatur non advertentes, de jugi hujus asperitate ac oneris gravitate causantur. Quid ergo, inquis, tu qui videris huic jugo supposuisse cervicem, ac oneri humeros subjecisse, nunquam laboras? Imo persæpe. Nam hodie quoque nonnihil laboravi. Cum enim paulo incautius mihi verbum exsiliisset, ita illud amicissimus quidam meus moleste accepit, ut etiam offensionem suam vultu proderet, et prostratum me ad pedes ejus paulo tardius erigeret. Nec adhuc plene exsudavit animus meus mœrorem illum: Domine, tu scis; non ideo quia ego tarde erectus, sed quia ille offensus, et ego incauto sermone præventus. Et fortè ob singularem familiaritatem, qua ei magis nunc loqui consuevi, hic mihi facilius sermo subrepsit, secundum id quod vulgo dicitur, privatus dominus stultum mancipium facit. Et nunc, Domine, inspector infirmitatis meæ, medicas animæ meæ, unica spes salutis meæ, tibi soli peccavi, etiam quod in ipsum peccavi. Non enim ideo peccatum est, quia illum offendi; sed quia ne offenderem tu prohibuisti. Tibi, Domine, tibi soli peccat, quicumque peccat; quia, cum peccatur, aut non fit quod jubes, aut fit quod prohibes. Homicidium, Domine, peccatum est; quia tu dixisti: *Non occides (Exod. xx)*. Et ideo cum tu aliquando diceres: *Occide*, non solum peccatum non fuit occidere, sed scelus maximum, te jubente nolle occidere. Fraudem quoque damnat tua lex; et tamen cum, te jubente, mutuatis vasis et vestibus Hebræi spoliarent Ægyptum (*Exod. xv*), quoniam tibi paruerunt, non utique peccaverunt. Dicis nihilominus: *Non fornicaberis; et idcirco fornicari immanissimum scelus est; nec tamen, te jubente, dubitavit Propheta tuus sumere sibi uxorem fornicariam ut faceret filios fornicationis (Ose. 3)*: quod utique non faceret, si uxorio vinculo sibi eam copulasset. Quanquam dubitetur utrum ad litteram sic factum sit. *Tibi ergo soli peccavi (Psal. 1)*. Neque occurrit in Scripturis, hoc facile homini dictum, *tibi peccavi*, quanquam dictum sit: *In te peccavi*. Nescio quid magnum innuit, quod dictum est, *tibi*. Quid est ergo, *tibi soli peccavi*, nisi: tuo arbitrio æstimandum est peccatum meum, tuo arbitrio judicandum, tuo arbitrio puniendum? *Tibi soli peccavi*. Ut quid parat lapidem Judæus? *Tibi soli peccavi*. *Qui sine peccato est, inquit, vestrum, primo in illam lapidem mittat (Joan. viii)*. Illi ergo soli peccavi, cui congruit de peccato judicium; cujus judicii est, quod hoc constat esse peccatum. Tu ergo, Domine, tu ignosce quod peccavi; quia tibi soli peccavi. Quia tamen et in illum peccavi, projiciam me adhuc ad pedes ejus; tu autem inspira ei, ut et ipse ignoscat, quod illum offendi; quanquam sicut tu scis, tunc cum offendere non cogitavi, non volui. Sed ut redeam ad priora :

nunquid hic labor meus de jugo Dominico, et non potius de morbo proprio? Sentio profecto quidquid mihi est tranquillitatis, quidquid pacis, quidquid est jucunditatis, hoc totum mihi hoc suavissimum jugum parturire; quidquid vero laboris, quidquid fatigationis, quidquid denique gravitatis ex reliquiis mundialis concupiscentiæ provenire. Sub jugo enim illo, quod infelicissimæ cervici meæ Babylonis, id est confusionis princeps imposuit, infirmata est virtus mea, contrita sunt ossa mea: et quamvis ex aliqua parte sit soluta captivitas, restat tamen ex antiqua oppressione nonnulla infirmitas: ex qua plerumque turbatur jam aliquantulum expertæ suavitatis serenitas, donec ille qui propitiatur omnibus iniquitatibus meis, sanet etiam omnes infirmitates meas, redimensque de interitu vitam meam coronet me in misericordia et miserationibus (*Psal. cii*): cum corruptibile hoc induerit incorruptelam, et mortale hoc induerit immortalitatem: et impleatur sermo qui scriptus est: *Absorpta est mors in victoria (I Cor. xv)*. Interim ex jugi hujus suavitate non modica consolatio, et contra inditam infirmitatem nonnulla confectio.

CAPUT XXX.

Quod hi, qui de Dominici oneris gravitate queruntur, mundi potius onere comprimuntur.

Proinde qui de jugi hujus asperitate causantur, forte gravissimum mundialis concupiscentiæ jugum, aut non plene abjecerunt, aut abjectum cum majori confusione resumpserunt; ac a foris jugum Dominicum præferentes, sed ab intus humeros sæcularium negotiorum sarcinæ supponentes, labores et dolores, quibus semetipsos addicunt, gravitati Dominici oneris imputant; sicque præcepta Domini, quæ sicut dicit Joannes, gravia non sunt, fastidientes (*I Joan. v*), et ut canes proprium vomitum repascentes, sub habitu abstinentium, ventrem colunt: sub tunica pœnitentium, ad mundiales glorias et honores anhelant; sub sacro amictu continentium, carnis sordibus maculantur; sub agnino vellere, lupinum gerentes animum, ac inexplibili avaritia æstuant, domum ad domum, agrum agro copulant, viduis non parcunt, orphanis non miserentur, patrimonia sibi pauperum vendicant, pro his ad lites et contentiones proni, ad judicia parati, pro his continuis curis eviscerantur, inflammanur odiis, anxii cogitationibus dissipantur; quia jugum non Domini, sed mundi asperum est, et onus mundi grave est. Porro jugum Domini suave est, et onus Domini leve est.

CAPUT XXXI.

Quanta sit in charitate perfectio, et quid a cæteris virtutibus distet.

Quid enim suavius, quid gloriosius quam mundi contemptu mundo se cernere celsiorem, ac in bonæ conscientiæ vertice consistentem, totum mundum habere sub pedibus, nihil videre quod appetat nullum quem metuat, nullum cui invidet; nihil

quod possit ab alio auferri, suum esse; nihil quod ab alio sibi possit inferri, malum esse; dumque in illam hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcessibilem conservatam in cœlis, dirigit mentis obtutum, sæculares divitias quasi corruptibiles, carnales illecebras quasi contaminatas, omnes mundi pompas quasi marcessibiles, quadam mentis nobilitate contemnere, et in illud propheticum exultare: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni; exsiccatum est fenum et cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum?* (Isai. xl.) Quid, rogo, dulcius, quidve tranquillius quam turbidis carnis motibus non agitari, carnalium incentivorum incendiis non aduri, ad nullum illecebrorum moveri aspectum, sed tepescentem roræ pudicitiaæ carnem spiritui habere substratam, non jam ad carnales voluptates illetricem, sed ad spiritualia exercitia obedientissimam adjutricem? Quid tandem divina tranquillitati tam proximum, quam ad illatas contumelias non moveri, nullo supplicio, nullave persecutione terri, unam mentis et in prosperis et in adversis habere constantiam, inimicum et amicum eodem oculo intueri; ad ejus se similitudinem conformare, qui *facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos?* (Matth. v.) Hæc simul omnia in charitate, et non nisi in charitate simul omnia; ac perinde in illa vera tranquillitas, vera suavitas, quia ipsa est jugum Domini, quam si, Domino invitante, tulerimus, inveniemus requiem animabus nostris, quia jugum Domini suave est, et onus leve (Matth. xi). Denique *charitas patiens est, benigna est; non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa* (I Cor. xiii), et cætera. Proinde cæteræ virtutes sunt nobis, aut quasi fesso vehiculum, aut quasi viatori viaticum, aut quasi lucerna caligantibus, aut quasi armis pugnantibus: at charitas, quæ, licet ut aliæ virtutes sint, sit oportet in omnibus, specialius tamen ipsa et requies fatigato, et viatori mansio, et plena lux pervenienti, et perfecta corona victori. Quid enim est fides, nisi vehiculum nostrum, quo ad patriam vehimur? quid spes, nisi viaticum nostrum, quo in hujus vitæ miseriis sustentamur? quid quatuor illæ virtutes, temperantia, prudentia, fortitudo, justitia, nisi arma sunt nostra, quibus pugnamus? At ubi charitate, quæ non nisi in Dei visione perficitur, illis duntaxat quibus hic in fide inchoatur, mors fuerit plenius absorpta, nec fides erit, quia non cernitur et amatur, non est opus ut credatur; nec spes erit, quia brachiis charitatis Deum amamus, nihil restat, quod speretur. Verum temperantia pugnat contra libidines, prudentia contra errores, fortitudo contra adversitates, justitia contra inæqualitates; sed in charitate perfecta castitas, ideoque nulla libido, contra quam pugnat temperantia; in charitate perfecta scientia; ideoque nullus error, contra quem pugnet prudentia; in charitate vera beatitudo, ideo nulla adversitas, quam

A fortitudo devincat; in charitate pacata sunt omnia, ideo nulla inæqualitas, contra quam justitia vigilet. Sed nec fides virtus est, nisi per dilectionem operetur; nec spes, nisi quod speratur ametur. Porro si subtilius advertas, quid est temperantia, nisi amor, quem nulla voluptas illicet; quid prudentia, nisi amor, quem nullus error seducit; quid fortitudo, nisi amor fortiter adversa sustinens; quid justitia, nisi amor æquus quodam moderamine inæqualitates hujus vitæ componens; in fide ergo claritas inchoatur, et in cæteris virtutibus exercetur, in seipsa perficitur.

CAPUT XXXII.

B *Quomodo opera sex dierum cæteris aptentur virtutibus; septimi vero diei requies charitati assignetur.*

Sit ergo fides nobis quasi primus dies, quo fidelis ab infidelibus, quasi lux a tenebris separamur. Sit spes secundus, per quam in cœlestibus habitantes, et pro fidei meritis sola super cœlestia sperantes, ab his qui terram sapientes, et a Deo sola terrena flagitantes, sub cœli firmamento aquarum instar dilabuntur et stuant, Deo promovente, discernimur. Temperantia nobis quasi dies tertius illucescat, in quo membra nostra quæ sunt super terram mortificantibus, ac carnales concupiscentias quasi aquas amarissimas necessariis terminis coercentibus, apparet cordis nostri arida et inaquosa, sitiens Dominum Deum suum. Jam vero prudentia quasi diei quarti lumen erumpat, per quam inter facienda et non facienda, quasi inter diem et noctem, dividamus: cujus adminiculo lumen sapientiæ velut solis splendor effulgeat; lux scientiæ spiritualis, quæ in aliquibus nobis crescit, in aliquibus deficit quasi lunæ decus apparent; per quam etiam præcedentium patrum exempla quasi stellarum globos mens devota suspiciat; per quam inter dies et annos, menses et horas, dividat; quid distet videlicet inter eos qui ante legem et sub lege? quid inter hos et illos qui sub gratia? quid singulis conveniat? quæ præcepta, quæ tempora, qui mores, quæ sacramenta, æqua examinatione discernat? Sit nobis fortitudo quasi dies quintus, per quam hujus maris magni et spatiosi, sæculi videlicet hujus, procellas toleremus; ac pisces spirituales, Deo operante, effecti, vitam nostram inter undas tempestatesque servemus; ac mentis nostræ desideria simul et affectus, quasi volatilia pennata ad cœlestia erigentes, et ea quæ sursum sunt sapientes, multiplices bonorum operum fructus Deo benedicente reddamus. Porro diem sextum nobis justitia dictet, per quam divinam similitudinem reinduti, atrocissimis vitiorum bestiis, terrenisque desideriis, quasi reptilibus, corporisque motibus, quasi jumentis, generosa auctoritate imperemus, agentes, ut corpus menti, mens Deo subdatur; sicque, justitia dictante, cuique quod suum est, tribuatur. Hic iterum benedictio, non jumentis, non reptilibus, sed hominibus. Monemur plane de hac historia, licet ad litteram

facta spiritalia capere fructus, qui piscibus maris A et volatilibus caeli Dei benedictionem legimus accessisse; quam tamen bestiis ac jumentis, sive reptilibus terræ, divinam largitatem non cernimus contulisse, quamquam et ipsa crescant, et multiplicentur, quod muneri et volatilibus præfata benedictione, Deus cernitur concessisse. Sic enim scriptum est: *Benedixit illis Deus, dicens: Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram (Gen. 1)*. Bestiis et jumentis nihil horum. Nimirum virtutibus sanctisque affectibus, quos piscibus volatilibusque credimus comparandos, debetur benedictio, debetur multiplicatio, debetur spiritali generatione successio. Verum, sicut homini, ad Dei imaginem et similitudinem creato, bestię et jumenta, Deo benedicente, sublan- B tuntur; sic in ipsam imaginem et similitudinem justitię meritis reparato, spiritalia bestię de quibus Psalmista: *Ne tradas, inquit, bestiis animam confitentem tibi (Psal. LXXIII)*, quibus successio non debetur, Dei imperio subserviunt. Restat septimus dies, id est Sabbatum, in quo omnia ista opera consummantur, in quo requies vera suscipitur, in quo labori nostro terminus ac finis indicitur. Ipsa est charitas virtutum omnium consummatio, sanctarum animarum suavis refectio, honesta morum compositio. Ipsa radix, ex qua omnia bona opera perficiuntur. Ipsa septimus dies divina nos gratia reficit; ipsa septimus mensis, in quo post tentationum diluvium arca cordis suaviter requiescit. Illic servit temperantia; prudentia vigilat; militat forti- C tudo; justitia famulatur.

CAPUT XXXIII.

Quod in hac vita cęterę virtutes charitati famulentur; et post istam vitam in charitatis plenitudinem transire debeat.

Cum enim sit temperantię, ut illecebrosos carnis animive motus cohibeat ac retundat, ne scilicet noxię voluptatis dulcedinem germanę dilectionis suavitatis melle illecta præponat, prudentięque pervigil cura inter amanda et non amanda discernat, ne cor incautum charitatis colore cupiditas palliata præveniat, roburque fortitudinis non ob aliud se mundi hujus adversis opponat, nisi ut rebus minus pro voto cedentibus, vel etiam asperis D quibusque conglobatis irruentibus, nequaquam legem charitatis animus oppressus excedat, patet profecto hæc tria virtutum vocabulo sic esse censenda, si eorum usus ad charitatem obtinendam vel conservandam omnimodis dirigatur. Alioquin nec virtus temperantia aestimatur; quę etsi carnis pruritus contegat vel refrenet, dum tamen mens nomine castitatis in avaritiam turpis quęstus abutitur, tam perniciosam interioris hominis lasciviam non coercescit. Sed nec virtus ea est prudentia judicanda, qua quisque fallere doctus, non inter amanda et non amanda, sed inter lucra temporalia damnataque discernit, ac charitatis sine reliquo, aliarum pernicię sibi commodi quidpiam comparare con-

tendit. Absit autem ut fortitudo Catilinę inter virtutes numeretur; quia, licet omnia adversa incredibili modo ferre sufficeret; pro hac tamen fortitudine non nisi potentię mundialis, vel certe proprię voluptatis pretium captans, semetipsum debito virtuti præmio defraudavit. Proinde quantumcunque sibi temperans popularis glorię cupidus videatur, quantumlibet prudens pecuniosus quispiam et astutus vulgi judicio æstimetur; quamquam etiam immani stupore durescens philosophus quis nullis adversitatibus moveatur: quidquid de radice charitatis non pullulaverit, a virtutum fructibus sequestrandum nostri philosophi censuerunt; quidquid structurę recta linea ad cubitum illum unum non dirigitur, extra spiritalis arcę fabricam metendum subtiliter perviderunt. Agit itaque vera temperantia, ne illecta vera prudentia, ne decepta vera fortitudo, ne oppressa mens rationalis normam charitatis excedat. Verum ut sui sectatores in regnum suę tranquillitatis charitas perfecta transtulerit, cunctis jam carnis illecebris cum ipsa carnis mortalitate consumptis, cunctis errorum tenebris divinę lucis contemplatione decussis, certaque securitate mundi hujus succedente molestiis, depositis, ut ita dixerim, quibus hoc belli tempore utitur armis, sola sui suavitate reficiet ipsa victores. Ita enim tunc cęterę virtutes in charitatis plenitudinem sese refundent, ut in illa felicitate nihil aliud temperantia, prudentia, fortitudine putetur quam charitas; tam cęsta, ut nullis tentetur illecebris; tam lucida, ut nullis interpoletur erroribus; tam valida, ut nullis omnino appetatur adversis. Cujus tranquillitatis statum Dominus mystico nobis sermone promittens, et *auferam, inquit, malas bestias de terra, et dormire vos faciam fiducialiter (Levit. xxvi)*. Atrocissimis namque passionum bestiis a terra nostra, carne scilicet, quam gestamus, ablati, cęlesti nos faciet somno soporari, cum immenso illius divinę claritatis pelago absorpti, ac ineffabiliter extra nosmetipsos elati, perfecte vocabimus, et videbimus, quoniam Dominus ipse est Deus, perenne illud charitatis Sabbatum celebrantes, quod S. Isaias propheta describit: *Et erit, inquit, mensis ex mense, et Sabbatum de Sabbato (Isai. LXVI)*; cum scilicet ex hoc Sabbato, quo quardam charitatis initia degustantes, quantum diei sinit malitia, a negotiosis actibus feriamur, in illud perfectum fuerimus introducti, ubi nulla interpellente molestia, nulla carnis præpediente miseria, diligemus Dominum Deum nostrum ex tota anima nostra, et ex tota virtute nostra, et ex omnibus viribus nostris, et proximos nostros tanquam nosmetipsos (Deut. vi). Porro justitiam, qua cuique quod suum est tribuitur, secundum illud Apostoli: *Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum; cui timore, timorem; cui honorem, honorem (Rom. xiii)*, fraternę dilectionis quoddam dixerim incentivum, cujus quidem initium est, nulli nocere, profectus, sine querela se omnibus exhibere. Plurimum etiam

alibi aliorum mentes benevolentiae suavitate conciliat; qui quiescens sui conversatione offendit neminem, obtemperans senioribus, contemperans aequalibus, junioribus condescendens; primis timorem et reverentiam, mediis honorem et gratiam, posterioribus humilem exhibens compassionem. In re quae pecuniaria haec virtus ad charitatis bonum provocat intuentes; quae secundum praemissum Apostoli praecipuum non differt debitum, donec exigit importunus exactor, sed cum quadam potius hilaritate praevenerit repentem. Si ergo haec virtus temporalium tantum dispensationes amplectitur, nec ipsam tranquillitati illius felicissimi status vereor abrogare: quo summa illa quiete, singulis secundum merita vel praemia, vel supplicia dispensante, illi irrevocabili damnationis sententia feriuntur; illi aeternae beatitudinis praemio munerantur, ut, cum fuerit utrobique aeternitas, nulla temporalium possit esse varietas. Verum si alius ipsius iustitiae regulas contempleris, nemo melius, nemo perfectius unicuique quod suum est tribuit, quam is qui diligit diligenda, et tantum diligit, quantum sunt diligenda; Deum scilicet supra seipsum, proximum tanquam seipsum; Deum non nisi propter ipsum, se et proximum non nisi propter Deum. Vides, ni fallor, ex charitatis perfectione perfectionem pendere iustitiam, ut nihil aliud videatur esse iustitia, quam charitas ordinata: in qua quantum quisque profecerit, tantum et requiescit.

CAPUT XXXIV.

Interveniente morte amici, triplicis concupiscentiae consideratio differtur, et in ejus epitaphium primum hic liber terminatur.

Consideranda quapropter illa tria videntur, quae in mundo esse sanctus describit apostolus: *Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitae* (I Joan. II), ne forte, quidquid minus jucundum sub Dominico iugo perferimus, ex harum passionum virulenta radice procedat. Sed ulterius progredi dolor prohibet, et ad flendi magis negotium recens mors Simonis mei violenter impellit. Hinc forte timor ille nocturnus, mentem exagitans meam. Hinc terror ille somniorum, necessariam mihi quietem eripiens; quia videlicet dilectissimus meus subito rapiendus erat e terris. Nec mirandum, si mea mens quadam sui perturbatione ejus praesagebatur excessum, cujus vita tam delectabiliter fruebatur. Ecce jam timor, quem timebam, evenit mihi; et quod verebar, accidit. Quid dissimulare? Cur sileo? fortasse idcirco manet super me ista tribulatio. Procedat ad oculos, procedat ad linguam, quod corde tegitur; si forte lacrymarum guttulis, stillulisque verborum, conceptam intimis praecordiis maestitiam, cor dolentis exsudet. Misere mihi mei, misere mihi mei, si qui estis amici mei, quia manus Domini tetigit me (Job XIX). Miramini lacrymantem, imo magis miramini viventem. Quis enim non miretur Aelredum sine Simone vivere, nisi is qui nescit quam dulce fuit si-

mul vivere, quam dulce foret simul in patriam redire? Patienter ergo ferte lacrymas meas, gemitum meum, rugitum pectoris mei. Et tu, dilecte mi, quanquam introductus in gaudium Domini tui, ad mensam illius summi patrisfamilias delectabiliter epuleris, illoque novo genimine vitis in regno patris, cum tuo Jesu feliciter debrieris; patere tamen, ut libem tibi lacrymas meas, resolvam tibi affectum meum, refundam tibi, si fieri potest, totum animum meum. Noli has lacrymas prohibere, quas dulcis memoria tui, mi charissime frater, educit. Non sit tibi onerosus hic gemitus, quem non excitat desperatio, sed affectus; nec cohibeas has lacrymas, quas pietas elicit, non fidei defectus. Et certe si meministi quo veneris, quid evaseris, ubi illum tuum familiarem reliqueris: cernes profecto quam justus sit dolor meus, quam stenda plaga mea. Dimitte me ergo, ut plagam paululum dolorem meum. Meum: neque enim tua mors stenda est, quam tam laudabilis, tam amabilis, tam omnibus grata vita praecessit, quam commendat illa stupenda conversio tua, illa praedicanda conversatio tua, illa beata perseverantia tua. Vere stupenda conversio tua! Quis enim non obstupescat, quis non miretur puerum tenerum et delicatum, clarum genere, forma conspicuum, talem arripuisse viam, et sic arripuisse? Necessisti, mi dulcis frater, scienter nescius, et sapienter indoctus; qui instar primi illius patriarchae egressus de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui (Gen. XII), ibas qua ignorabas, veniebas quo nesciebas. Sed sciebat ille, qui te ducebat, qui tenerum adhuc cor tuum flamma suae dilectionis succenderat, et tu in odorem unguentorum illius currebas. Praecessit te ille speciosus forma praefiliis hominum, ille unctus oleo laetitiae praeforsortibus suis (Psal. XLIV), unctus spiritu sapientiae et intellectus, spiritu consilii et fortitudinis, spiritu scientiae et pietatis (Isai. XXI); et tu in odorem unguentorum istorum currebas (Cant. I). Praecessit te humilis ille spiritualis per ardua et montuosa, itinera spargens sua aromatibus myrrhae et thuris, et universi pulveris pigmentarii; et tu in odorem unguentorum istorum currebas. Praecessit puerum suum puer Jesus, ostendens ei praecipuum paupertatis suae, reclinatorium humilitatis suae, cubiculum charitatis suae, refectum floribus gratiae suae, pinguescens melle dulcedinis suae, respersum balsamo consolationis suae, et tu in odorem unguentorum istorum currebas. Nescio quid aegrum, quid ineffabile jam tunc mens illa praegustaverat, quae corpusculo fame deficienti, quasi jumento lassescenti, feni pabulum credidit ministrandum. Fugiebat pius puer a facie patris sui, sed magis ad faciem patris sui. Voluit quidem oblivisci populum suum, et domum patris sui, ut concupisceret Rex, Regis filius, decorem suum, et essent duo in spiritu uno, quatenus ejus fieret pater per gratiam, qui illius est per naturam. O mira devotio; o mira sui ipsius oblitio! Parum fuit aegrotati venerabi-

Hi patriarchæ Joseph, relicto mulieri Ægyptiæ palliolo quo tenebatur astrictus (*Gen. xxxix*), nudum a manibus amplectentis elabi, sed insuper evangelicæ perfectionis strenuus exsecutor, de crastino non cogitabat. Denique iter laboriosum satis sine viatico arripiens, deficientibus jam jamque præ inedia membris, « audivi, inquit, servos Christi herbis pasci. Quare non et nos? » Divertensque paululum ab itinere, cœpit carpere. « O, inquit, quam dulce! O bone puer, quid tibi sapiebat? Quid rogo, herba illa, an fides; fenum, an charitas? Sapiebat plane, sed Jesus in corde; et ideo fenum in ore. Unde, quæso, unde ista puero? Tua sunt ista, Domine Jesu, qui das et accipis, præstas, et exigis. Quis enim tibi dat aliquid non tuum? Sed et si quis dare voluerit, quod a te non accipit, non dignaris accipere. » Accipit igitur, Domine Jesu, puer iste; accipit a te, et reddidit; accipit, et obtulit. Accipit et obtulit hanc mentis devotionem, hunc fidei fervorem, hunc dilectionis ardorem.

Tua ergo omnia, Domine, qui primordia conversionis ejus his miraculis dedicasti, qui piæ conversationis ejus gratum postmodum sacrificium suscepisti, qui nunc holocaustum illud acceptissimum in sublime illud templum tuum misericorditer translulisti. Ibi in sinu Abrahamæ requiescit Simon meus, dulcissimus amicus meus, tuus autem pauper, Domine Jesu: ibi requiescit, translatus de morte ad vitam, de labore ad requiem, de miseria ad felicitatem. Ecce qui dolere cœperam, inveni unde gaudeam. Inveni plane, sed in te, mi dilecte frater, non in me. *Nolite, ait, flere super me; sed super vos ipsas flete (Luc. xxiii)*. Tibi, mi dilecte frater, tibi congaudeo; sed mihi condoleo. Tibi gaudendum est, ego flendus, ego dolendus, qui possum sine Simone vivere. Mirum tamen, si vivere dicendus sum, cui ablata est tanta portio vitæ meæ; tam dulce solatium peregrinationis meæ; tam unicum levamen miseræ meæ. Quasi avulsa sunt viscera mea, quasi dilaniata infelix anima mea. Et vivere dicor? O miserum, o dolendum vivere! sine Simone vivere. Flevit patriarcha Jacob filium suum (*Gen. xxxvii*): flevit Joseph patrem suum (*Gen. l*): flevit sanctus David Jonathan charissimum suum (*II Reg. i*). Omnia hæc mihi unus Simon fuit. Filius ætate, pater sanctitate, amicus charitate. Plora ergo, miser, charissimum patrem tuum, plora amatissimum filium tuum, plora dulcissimum amicum tuum. Rumpantur cataractæ miseri capitis, deducant oculi lacrymas per diem et noctem. Plora inquam, non quia ille assumptus, sed quia tu relictus. Pater mi, frater mi, filii mi, quis mihi det, ut ego moriar tecum? Nollem enim pro te. Hoc enim non esset tibi, sed potius mihi consuluisse. Dicebat quidem hoc de filio parricida sanctus David: *Absalon fili mi, fili mi Absalon, quis mihi det, ut ego moriar pro te? (II Reg. xviii)*. Nunquid hoc dixit de Jonatha amico suo? Nunquid hoc Joseph

A de patre suo? De parricida dici debuit; de peccatore hoc dici debuit, quia mors peccatorum pessima. Pium erat, velle mori pro impio, ut esset qui pœniteret, esset qui fieret, esset cui miseretur Deus, ne in æternum periret. At illi translati ad requiem non erant ulterius in hanc miseriam revocandi; non erat tot timoribus, tot doloribus iterum subjiciendi.

Denique Rachel plorans filios suos noluit consolari (*Jer. xxxi*). Quid plorabat? Affectus. Affectus autem consolaretur, si filius a mortuis revocaretur, si ejus aspectibus mater iterum frueretur. Hoc noluit Rachel. Quare? Quia si ille a mortuis revocaretur, de beatitudine in miseriam devolveretur. Noluit autem ut filius revocaretur: sed ut illa ad filium in requiem assumeretur. Affectus filios requirebat, ne revocarentur, affectui ratio obsistebat; matris vero assumptionem divina providentia diferebat: Ideo Rachel plorans filios suos noluit consolari. Similis causa mihi. Doleo dilectissimum meum, unicordem meum mihi ereptum, gaudeo cum in æterna tabernacula assumptum. Querit affectus dulcem ejus præsentiam, qua delectabiliter pascebatur: sed non acquiescit ratio, ut dilecta mihi anima carne soluta iterum carnis miseriis ad dicatur. Optat anima mea simul cum illa sua portione frui amplexibus Christi, sed obsistit infirmitas mea, obsistit iniquitas mea, obsistit etiam divina providentia. Certe qui paratus erat, intravit cum sponso ad nuptias; mihi misero adhuc clausa est janua (*Matth. xxv*): Utinam, Domine Jesu, utinam quandoque aperiatur! Spero autem in tua misericordia, Domine, quod aliquando aperiatur. Præmisi primitias meas; præmisi thesaurum meum; præmisi non modicam mei portionem. Sequatur ad te quod mei restat. Ubi est thesaurus meus, ibi sit et cor meum. Sequar hic, Domine, itinera ejus, ut in te fruar consortio ejus. Et poteram quidem, Domine, licet lento pede, cum oculis hic objiceretur pia conversatio ejus; cum superbiam meam retunderet conspecta humilitas ejus, cum inquietudinem meam reprimeret considerata tranquillitas ejus, cum levitas mea constringeretur freno miræ gravitatis ejus. Memini me sæpe, cum oculis huc illucque discurrerem, ad unum ejus aspectum tanto pudore perfusum, ut subito intra memetipsum receptus, manu gravitatis omnem illam compecerem levitatem, ac me ad me colligens inciperem mecum aliquid utile acitare. Simul quidem loqui ordinis nostri prohibebat auctoritas, sed loquebatur mihi aspectus ejus, loquebatur mihi incessus ejus, loquebatur mihi ipsum silentium ejus. Aspectus pudicus, maturus incessus, gravitas in sermone, silentium sine amaritudine.

Denique hoc ultimo anno vitæ suæ, quasi futuræ vocationis suæ non inscius, quanta tranquillitate, quanta pace, quanta circumspectione vitam exigebat! Videbatur quasi omnium exteriorum, etiam mei oblitus, ac infra quasdam suæ mentis

inclusus angustias virum illum expressius depinxisse, quem sanctus Jeremias propheta describens: *Bonum est, inquit, viro, cum portaverit jugum ab adolescentia; sedebit solus, et tacebit, quia levabit se super se (Thren. III)*. Suscepit quidem jugum disciplinae tuae, Domine Jesu, floescente aetate, eligens arctam illam viam quae ducit ad vitam, in sudore vultus sui vesci pane suo, et alieno judicio suam subdere voluntatem. Portavit etiam grave jugum infirmitatis ab ipsa adolescentia, qua cum usque ad extrema ejus pene octennium, ut reor, sine ulla interpolatione paterno flagellasti affectu. Et ideo exterius nihil pene inveniens quo oblectaretur, in interiorum suarum mentis solitudinem sese recluserat, solus sedens et tacens, non tamen otio torpens. Scribebat enim vel legebat, vel meditationi Scripturarum, quippe cui erat vigil sensus, secretius intendebat. Vix cum priore saltem de necessariis loquebatur. Incedebat tanquam surdus non audiens, et sicut motus non aperiens os suum, factus sicut homo non audiens et non habens in ore suo redargutiones. Verum si quis eum accepta occasione quolibet conveniret affatu, tanta mox redolebat in ejus sermone suavitas, tanta in vultu sine omni dissolutione apparebat hilaritas, ut quam fuerit silentium ejus vacuum amaritudinis, plenum dulcedinis, et modus loquendi, et humilitas proderet audiendi. Ecce quid perdidisti: ecce quid amisi. Quo abisti, o exemplar vitae meae, compositio morum meorum? Quo abisti, quo recessisti? Quid faciam? Quo me vertam? Quem mihi jam sequendum proponam? Quomodo avulsus es ab amplexibus meis, subtractus oculis meis, subductus oculis meis? Amplexabar te, dilecte frater; non carne, sed corde. Osculabar te, non oris tactu, sed mentis affectu. Dilexi te, qui me ab ipso initio conversionis meae in amicitiam suscepisti, qui te mihi praeter ceteris familiarem exhibuisti, qui in ipsis visceribus animae tuae me Hugoni associasti. Tanta enim tibi erat circa utrosque dilectio, tam similis affectio, tam una devotio, ut, sicut mihi videor ex verbis tuis collegisse, neutrum alteri tuus praerferret affectus, quamvis ejus sanctitatem mihi omnino praerferendam certa ratio judicaret. Cur ergo me absente transiisti? Cur quem solum pro duobus praesentem habuisti, discedens praesentem noluisti? An parcendum utrique, scilicet et tibi et mihi aestimavisti, ne meos conspectus tuus exitus affligeret, et letum tuum exitum ac tranquillum dolor meus vel modice contristarit? An forte, quod magis credo, tibi soli petas divina prospexit, ut tranquillam ac pacificam illam animam in desideratam tibi patriam ab hujus vitae miseriis cum omni tranquillitate transferret, ac corporis habitaculi vinculum, te pene nesciente, tanta solveret facilitate, ut nec modicus mortis timor dilectam sibi animam molestaret?

Denique is qui lectulo accubabat tuo, nullum in te vicinae mortis deprehendit indicium: imo vultus

hilarior, sermo facilius, spem revocandae salutis augebant. Porro cum caput tuum suaviter reclinans spiritum reddidisses, obdormisse te credit, non obiisse. Tibi ergo, mi dilecte frater, tibi consultum est, qui cum tanta tranquillitate transiisti, qui pacifica tua morte, a pacis ministris te fuisse susceptum, manifestissime prodidisti. Nec mirum. Non enim horam illam horruisti, sed potius desiderasti, qui pridie quam a nobis discederes, visitanti te monasterii nostri praeposito, nullas te ulterius vitae inducias optare dixisti. Quid igitur profecisti, o amara mors? quid profecisti? Iuvastis certe tabernaculum ejus, in quo peregrinabatur, sed rupisti vinculum quo tenebatur. Obruisti domicilium quo interim fruebatur, sed tulisti sarcinam qua premebatur. *Scimus, inquit Apostolus, quoniam si terrestri domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem habemus domum non manufactam a Deo, aeternam in caelis (II Cor. v)*. Ergo jam illa anima amica virtutibus, quietis cupida, studiosa sapientiae, victrix naturae, exuto hujus carnis involucro, liberioribus, ut ita dixerim, pennis ad illud sublime et purum bonum evolat: ac diu cupitis Christi excipitur amplexibus. Sed caro, inquis, terrae mandata, in cineres solvitur. Ita plane. Sed quid exsultas? Mortua est, ut vivificetur; dissolvitur, ut melius reparetur. Seminata est in corruptione; sed surget in incorruptione. Seminata est in ignobilitate, sed surget in gloria. Denique seminatum est corpus animale; surget spirituale. *Ubi est, mors, victoria tua; ubi est, mors, stimulus tuus? (I Cor. xv.)* Certe ubi videris in eum aliquid fecisse, inde convinceris profuisse. In me ergo totum tuum virus evomisti; et illum appetens dira mihi vulnera inflixisti. Ego ego tuli, quod amaritudinis, quod acerbitalis, cui ablatus est dux itineris aevi, magisterium conversationis meae. Sed quidnam est, o anima mea? quod dulce illud funus tandem sine lacrymis aspexisti? Quid est quod dilectum tibi corpus illud sine oculis dimisisti? Dolebam miser et rugiebam; et ab intimis praecordiis trahebam longa suspiria; nec tamen flebam. Tantumque mihi dolendum esse pervidebam, ut nec dolere me crederem, etiam cum vehementer dolerem. Sic postea sensi. Tantus quippe stupor mentem invaserat meam, ut etiam nudatis jam ad lacrum membrum transisse non crederem. Mirabar enim eum, quem arctis dulcissimi amoris vinculis mihi astrinxeram, subito elapsam manibus: mirabar animam illam, quae cum mea una erat, sine mea corporis exui posse complexibus. Sed jam cessit ille stupor affectui, cessit dolori, cessit compassioni. Nunc quid agitis, oculi? Nolite, quaeso, parcere: nolite dissimulare. Praebete in exsequiis, dilecti mei quidquid habetis, quidquid potestis. Quid erubescit? An solus ploro? Ecce quot undique lacrymae, quot gemitus, quot suspiria! An haec lacrymae reprehendendae? Sed excusant nos tuae lacrymae, Domine Jesu, quas in morte amici misisti *(Joan.*

11), exprimentes quidem nostram affectionem; sed tuam insinuantes charitatem. Induisti Domine, nostræ infirmitatis affectum, sed quando voluisti: *ideò et non flere potuisti. O quam dulces lacrymæ tuæ! quam suaves! O quantum sapiunt anxietati meæ! quantum consolantur! Ecce, inquit, quomodo amabat eum (ibid.). Et ecce quomodo meus Simon amabatur ab omnibus, amplectebatur ab omnibus, ab omnibus fovebatur. Sed forte judicant nunc aliqui fortes lacrymas meas, nimis carnalem existimantes amorem meum. Interpretentur eas, ut volent; tu autem Domine vide eas, respice eas. Vident alii quid exterius agitur, quid interius patiar non attendunt. Ibi tui oculi, Domine. Certe in oculis meis nihil habuit hic servus tuus, quod vel impedimento ei sit ad tuos transire amplexus. Sed nemo scit hominum quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Tuus autem, Domine, oculus penetrat usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et est discretor cogitationum, et intentionum cordis. Et, ut ait quidam laudabilis servus: *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota pietate discutatur. Ecce, Domine, unde timor meus, ecce unde lacrymæ. Attende eas, o piissime, dulcissime, misericordissime. Suscipe eas, o unica spes mea, unum et solum refugium meum, finis intentionis meæ, Deus meus, misericordia mea. Suscipe eas, Domine, sacrificium, quod tibi offero pro dilectissimo amico meo, et si quæ in eum maculæ resederunt, aut ignosce, aut mihi imputa. Ego, ego percutiar, ego flageller, ego totum pendam; tantum, quæso, ne illi abscondas beatam faciem tuam, ne illi subtrahas dulcedinem tuam, ne illi differas piam consolationem tuam. Experiat, mi Domine, dulcedinem misericordiæ tuæ, quam tam vehementer optavit, de qua tanta securitate præsumpsit, quam tanto affectu commendavit, quæ ei tam delectabiliter sapuit nocte illa, cum cæteris sese ad quietem recipientibus, uno ei fratre ad excubias relicto, in hanc**

A vocem gratulabundus erumperet: *Misericordiam; misericordiam, misericordiam. Conabatur, ut aiunt, versiculum illum ex integro psallere: Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine (Psal. c). Verum, ut reor, primi illius verbi dulcedine revocatus, in ejus repetitione familiarius immoratus, denique convertens se ad eum qui ejus lectulo assidebat, eundem sermonem crebro repetit. Cernens quoque illum quodam quasi stupore suffundi, velut indignatus tantam ejus insensibilitatem, quod v. d. licet simili non perfunderetur dulcedine, simili sapore frueretur, cœpit manu quasi velle excitare sopitum, et expressiori, arctiorique voce ingemiat: *Misericordiam, misericordiam. Quid est quod intueor, mi Domine? Videor mihi certe quasi oculis cernere mentem illam, ad hujus versiculi haustum quodam ineffabili gaudio resolutam, dum cerneret peccata sua, immenso hoc pelago divinæ miserationis absorpta, nihil reliquisse quod premeret, nihil quod ejus conscientiam vel modice obfuscaret. Libet intueri animam illam, fonte divinæ misericordiæ dilutam, deposito pondere peccatorum, ipso naturali impulsu levissimis quibusdam moribus ad superiora conari, carnisque exuviis jam jamque exui gestientem, ipsam tantum Dei misericordiam, cui tota innititur, meditari. Eia, convertere nunc, o anima, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi; transi ad locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis, sonus epulantis. Ego te prosequar lacrymis meis, prosequar te qualibuscunque precibus meis, prosequar te affectu meo, prosequar ipso singulari Mediatoris nostri sacrificio. Et tu pater Abraham, etiam atque etiam extende, ad suscipiendum hunc pauperem Jesu, alium quemdam Lazarum (Luc. xvi), manus tuas, aperi gregium tuum, expande sinum, et a vitæ hujus miseriis revertentem pie suscipe, fove, consolare. Mihi quoque misero, qualicumque dilectori suo, in ipso sinu tuo cum ipso aliquando locum quietis indulge. Amen.**

LIBER SECUNDUS.

In quo obviat auctor querelis quorundam.

CAPUT PRIMUM.

Quid in primo libro proposuerit considerandum: et quod manifeste vitiosi ab hac sint consideratione removendi.

Superiore opusculi hujus parte de charitatis perfectione disserentes, in ea omnium virtutum summam consistere, sicut valuimus, demonstravimus. Neque enim virtus dicenda est, quam radix ista non protulerit; nec opus perfectum æstimabitur, quod finis iste non concluderit. In hac et legis consummatio et evangelica probatur esse perfectio: cum

D in ea et spiritualis interioris exteriorisque hominis circumcisio, vera mentis sabbatizatio; veritas sacrificiorum, et omnis sit plenitudo præceptorum. Et de circumcisioe quidem superius pauca perstrinximus, mentis sabbatum nusquam, nisi in charitate esse, aut esse posse, ostendimus. Ipsa est namque jugum illud suave, et onus leve, ad quod nos Salvatoris invitat clementia. *Et invenietis, inquit, requiem animabus vestris (Matth. xi).* Verum, quia plerique nostrum, qui videmur huic jugo supposuisse cervices, in multis convincimur laborare,

conati sumus ostendere, captivitatis jugum hunc parturire laborem. Unde tria illa proposuimus consideranda, in quibus evangelista Joannes omnigenam videtur comprehendisse cupiditatem, concupiscentiam scilicet carnis, concupiscentiam oculorum et superbiam vitæ (I Joann. II). Sed interveniente morte dilectissimi nostri interruptum est opus : aliquodque tempus lacrymis et planctui indulgentes, hanc considerationem alteri exordio reservavimus. Igitur ut a Pauli verbis sumamus initium, dicimus quia *radix omnium malorum est cupiditas* (I Tim. VI), sicut a diverso radix omnium virtutum charitas. Proinde quando in ipsis animarum præcordiis radix hæc virulenta resederit, licet summam quidam ramusculi recidantur, germine redvivo necesse est alios pullulare, donec radix ipsa evulsa radicitus, unde perniciosissima vitiorum soboles oriatur, ulterius non relinquat. Porro sunt quidam, qui manifestioribus, et, ut ita dicam, crassioribus implicati vitiis, confusionis suæ notam prima mox fronte prætendunt : quos a præsentis consideratione æstimo semovendos ; quod eorum mentem omni vacuum requirere satis superius demonstratum sit. At nos qui evangelico jugo, quod suavissimum Salvatoris sententia manifestat, Dominicoque oneri, quod levissimum ejusdem nihilominus probat auctoritas (Matth. XI), videmur mentis humeros subjecisse, et tamen convincimur laborare, nos, inquam, professores crucis Christi, assumpta clave verbi Dei, reserentes claustra pectoris nostri, et penetrantes usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, discernamus cogitationes et intentiones cordis ; et sine adulatoria palpatione quid in ipsis animæ recessibus secretius latitet pervidentes, ipsos potius morborum radices eruere conemur.

CAPUT II.

Quod labor exterior pro interioris qualitate formetur, et ab illo aliquando minuatur.

Sane labor iste non carnis, sed cordis est, sicut et requies de qua agimus, cordis constat esse, non carnis, quanquam exterior labor pro interiori qualitate formetur, nec dicendus sit exterior labor ullus, si interior fuerit nullus. Verbi gratia, attende venatores vel aucupes, vel quoslibet talium vanitatum sectatores. Si exteriores corporis motus perspexeris, quid laboriosus ? Si mentis qualitatem, quid delectabilis ? Id ipsum, etiam in laudabilibus indicare facillimum est. Quantus apostolis labor exterior ! cum in carcerem traderentur ; cum astringerentur vinculis ; cum flagris acerrime cæderentur. Et tamen *ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* (Act. V). Quam multis tunc sacrilegis similis pœna ! sed quia dissimilis conscientia, illi utrobique miseri, et interius et exterius laborabant ; isti ad interiorem requiem in pœnis exterioribus exultabant. Nec mirandum, cum plerumque interiore labore exterior minuatur : et gravissimi corporis

æstus æstibus animi temperentur. Quis enim labor adulteris ? quæ pœna latronibus ? Illis, ut male cupitis excipiantur amplexibus ; istis, ut alienis spoliis perfruantur. Sed ille interius face libidinis ardens, quid exterius patiat, ignorat ; hunc avaritiæ flamma secretior manifestas facit pœnas corporis non sentire. De quibus propheta : *Ut inique agerent, laboraverunt* (Jer. IX). His igitur diligenter inspectis, patet profecto nequaquam exteriores corporis passiones interiore parturire laborem, sed radicem internis visceribus residentem, quidquid exterius recidit, pro sui conformare natura. Quid enim est quod duobus ad eandem mensam residentibus, eisdem apposis cibus, alter exsultat, murmurat alter ? Quid, quod eisdem exceptis vulneribus alter tristitiæ languore dejicitur, alter mirâ jucunditate perfunditur ; duo simul orbitatis sive paupertatis infortunio feriuntur, et tamen iste blasphemat, gratias agit ille. Eadem species utriusque ingeritur oculis, et unus turpiter commovetur, alius solita sibi pace perfruitur. Oblata occasione honoris cujuslibet ambiendi, alter tanta dominandi libidine inflammatur, ut spe culminis potiùs nihil sceleris committere perhorrescat ; adeo alter ab hac passione liber existit, ut oblatas quoque dignitatum infulas, aut non, aut vix suscipere acquiescat.

CAPUT III.

Quod omnia accidentia charitas sua temperet tranquillitate, cupiditas omnia sua corrumpat perversitate.

Nonne et corporibus id ipsum accidere manifestum est, ut pro sanitatis utique qualitate, ea, quæ exterius accidunt, aut molesta experiantur, aut grata ? Nam cibus, qui morbum anget alterius, alterius proficit sanitati et sol qui lumen oculo eripit lippienti, sano jocundius illucescit. Sicut ergo in corporibus, pro interioris naturæ modo, ea quæ exterius adhibentur, aut salubria inveniuntur, aut noxia, ita præmissis indicis facile pervidetur, ex interna mentis qualitate hujus requiem, istius pendere laborem. Mentem enim, quam suavissimum ac tranquillissimum Domini jugum, charitas videlicet perfecta possederit, in suæ tranquillitatis statum accidentia quæque transfundet, non sinens eam ullis rerum perturbationibus commoveri, sed ipsas rerum permutationes ad sui profectus usum proferre compellens. At si mens gravissimo fuerit jugo cupiditatis addicta, quando quidem nulla fuerit commotionis occasio, dominici jugi suavitatem requies remissa mentitur : sed causa cujuslibet indignationis oborta, mox de cordis recessibus quasi de abditissimis cavernis, bestia sæva prorumpens, dirissimis passionum morsibus miseram animam lacerat et cruepat, nullum ei requiei tempus indulgens. Computrescat itaque jugum a facie olei, jugum scilicet cupiditatis a præsentia charitatis ; et statim experitur sarcina Christi, ut ait quidam, quam sit levis, quam suavis quam jucunda,

quam in cœlum rapiens, et a terra eripiens. Quocirca si requiei hujus dulcedinem volumus experiri, laboris nostri causas et radices sollicitè exquiramus, non affectu tepido, quasi ferro retuso, exteriora tantum recidentes, sed ad ipsas morborum origines vehementiori desiderio penetrantes.

CAPUT IV.

Quod a triplici concupiscentia omnis labor interior oriatur.

Puto autem, quia si subtilius indagemus, quidquid nobis laboris oboritur, vel a carnis concupiscentia, vel a concupiscentia oculorum, vel superbia vitæ, quasi quibusdam venenosis fontibus derivari, manifestissime cognoscemus. Si ergo adhuc cibus me contristat asperior, laborem mihi concupiscentia carnalis indicit: nec ideo laboro, quia jugum Christi suscepi, sed quia non plene jugum cupiditatis abjeci. Quid si lautioris edulii inflammatus ardore, vilioris appositione conturbor; vel si solito minus, vel si tardius, vel negligentius præparetur, murmurationis peste consumor? Quid mihi has parit angustias, passio cupiditatis, an suavitas charitatis? Quid si monachus quis pro numero nocturnalium lectionum a suo præposito numerum sibi exigit ferculorum: et pro solemnitate cujuslibet excellentia dapes esculentiores, ac peregrinos expetat sapes? Quid si, cum horum aliqui aliqua occasione defuerit, in lites ac contentiones erumpat; ac pessimæ passionis æstus ferre non sustinens, importunis clamoribus, occultis susurrationibus fratrum pacem perturbet? Nonne ei jugum hujus miseræ servitutis, ac vilissimi laboris angustias, concupiscentia mundialis invexit? Quos bene Jacobus redarguens: *Unde, inquit, lites et contentiones in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris (Jac. IV).*

CAPUT V.

De eorum sententia, qui exteriores labores charitati et interiori dulcedini dicunt esse contrarios.

Sed assiduis, inquis, vigiliis corpus tabefacere; quotidianis laboribus carnem affligere; vilissimis cibus membrorum labefactare vigorem; non solum non modici laboris; sed et ei, quam tantopere niteris commendare, adeo charitati constat esse contrarium ut totam mentis suavitatem evacuans, omni eam spiritali dulcedine reddat effectam. Hæc est illa ridenda quorundam opinio, qui spiritaliam dulcedinem in carnis quodammodo suavitate constituunt, asserentes corporis afflictionem contrariam esse spiritui, exteriorisque hominis passiones interioris minuere sanctitatem. Cum enim, inquiunt, caro ac spiritus affectu sibi naturali cohæreant, necesse est suas invicem communicent passiones; ac sic impossibile, ut non hujus oppressione alterius hilaritas perturbetur, ita ut in illud gaudium spirituale mœroris quadam anxietate dejectus spiritus nullatenus valeat respirare. Acute hæc vel investigari videntur, vel probari. O rem pudendam! secundum regulas Hippocratis gra-

tia quæritur spiritalis. Sic nimirum, sic errant: qui physicis argumentis, magis quam præceptis apostolicis innituntur. Plane hæc est sapientia, non desursum descendens, quæ primum quidem pudica, est deinde pacifica: sed prorsus terrena, animalis, diabolica. Hæc est sapientia verbi, quæ cum suavitate doceat carnis, crucem Christi evacuare contendit: in qua profecto quantum ad carnem nihil est suave, nihil molle, nihil tenerum, nihil omnino delicatum. Sed non illa evacuatur. Illa potius hanc delicatam doctrinam evertit; quam clavi sacris inditi membris expugnant; quam lancea illa dulcibus impressa visceribus acumine salutari debellat. Ego prorsus contra sentio, audacterque pronuntio, carnis afflictionem, si sana præcedat intentio, et fuerit servata discretio, quam tamen non propria conjectura, sed exemplis majorum capere oportet, ne f. r. te remissio et dissolutio sub colore se discretionis obpalliant; sic, inquam, carnis afflictionem non spiritui contrariam, sed nec divinam minuere consolationem, sed potius sentio provocare: adeo ut hæc duo semper æquari in hac duntaxat vita existimemus; exteriorem scilicet tribulationem, et interiorem consolationem. Quid ergo, inquis? Tuæne sententiæ, magis quam propriæ credam experientiæ? Et quid, si alius longe aliud se testetur expertum? Cui vestrum potissimum credam? Tu arrepta arctiori conversatione diminutam tibi autumas gratiam spiritualem: ille quo magis affligitur, eo majorem divinæ dulcedinis gratiam experitur. Cujus ergo sententiæ accommodanda est fides? An et hic physicis rationibus divinam gratiam substernendam putabimus? Absit, absit! Plane cui vult miscetur. Forte ergo huic divitiis et deliciis affluentis suæ consolationis dulcedinem impertit: quam a pauperculo suo pro se quotidie morienti rigida censura suspendit. Absit hoc de illo dulcissimo, suavissimo, piissimo, compatientissimo sentire. Sed si ego dico, potes dubitare: si autem Christus dicit, hæreticum est non credere.

CAPUT VI.

Apostolica et prophetica auctoritate præmissa sententia confutatur.

Accedat ergo ille athleta fortissimus, testis fidelissimus, disputator egregius, in quo Christus loquitur, qui pro Christo quotidie moritur, qui omnem tribulationem patitur, cui foris pugnæ, intus timores, qui castigat corpus suum et in servitatem redigit, qui non gratis panem suum manducat, sed in fatigatione nocte ac die operatur, cujus manus et [his] sibi, et qui cum eo sunt, necessaria ministrant: qui denique in labore et æumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in frigore et nuditate, sub signis Jesu acerrimus miles insudat: ille, inquam, hanc dirimat quæstionem, et utrum tanta tribulatio, tam mira fatigatio, consolationem ei subtraxerit spiritualem, ostendat. Forte caput tot vigiliis et laboribus, ab omni humore naturali siccatum, nullam producere lacrymam prævalebat; et cor ob tot

pressuras marcidum, nihil spiritualis dulcedinis hauriebat. Sed video eum scribentem quibusdam, cum multa tribulatione et angustia cordis, per multas lacrymas; video eum lugentem quosdam, qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam; video eum gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus; audio ingemiscientem, eo quod nolit exspoliari, sed se pervertiri. De spirituali ejus dulcedine quid dicam, cum ad ejus suavissimum gustum, etiam quæ sibi vilebantur lucra arbitratur ut stercora? Nonne mira dulcedine provocatus, ad ipsos Christi gestit amplexus, *Cupio*, inquiens, *dissolvi, et esse cum Christo, multo enim melius?* (Philip. i.) Nonne mira Christi dilectione debriatus, omnem gloriam proterus abjurat, *Nisi*, inquit, *in cruce Domini mei Jesu Christi?* (Gal. vi.) Nonne fervore nimie charitatis excitus anathematizat non amantes Dominum Jesum. *Si quis*, inquit, *non amat Dominum nostrum Jesum Christum, anathema sit, Maran Atha!* (I Cor. xvi.) Ipse tamendicet, utrum sine consolatione in sua sit tribulatione relictus, et quid in nostra tribulatione nobis sperandum sit, manifestet; sicque serpentium caput, quod virus hoc noxium humanis insensibilis sensibus, apostolico mucrone confodiat. Ipsius namque sunt hæc, qui super ventrem repit, qui terram comedit, qui sub umbra dormit in locis humentibus, qui negotium ventris et libidinis, sub colore actitatis sanctitatis. Sic enim facilius simplices quosque ab apostolica paupertate et evangelii puritate cogitat exterrandos, si majorem divine dulcedinis gratiam, in remissiori vita sibi æstiment adfuturam. Si sanctius credent inter epulas et vina, inter regalia fercula et apparatus convivia, inter otiosas confabulationes et nocturnas potationes, madentia lacrymis ora præferre, quam in labore et ærumna, in vigilis multis, in fame et siti, in frigore et nuditate, et propriæ voluntatis mortificatione, in diurna fatigatione, in mundi contemptu, et carnis despectu, pallentia ora siccis præferre obtutibus. Dicat ergo Paulus utrum suos in præsentis tribulatione, pius ille consolator sine consolatione relinquat, et hæresim Joviniani iterum pullulantem, sua auctoritate præoccupet. Perniciosior tamen hæc hæresis; quam Joviniani videtur, nam cum illa epulas abstinentiæ æquavit, ista præponit. Ergo qui majorem divine dulcedinis consolationem, in carnis suavitate quam tribulatione constituunt, Paulum audiant dicentem: *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra* (II Cor. i.) Sive ergo jejuniis maceremur, sive afficiamur vigiliis, sive laboribus atteramur, benedictus Deus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, et si lapidibus obruamur, et si vinculis astringamur, et si cælamur virgis, et si carceris toleremus angustias, benedictus Deus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.

Fremat mundus, sæviat mundus, insectetur odiis, aggrediatur maledictis, diripiat substantiam, commaculet famam: benedictus Deus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: *Ut possimus*, inquit, *et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt* (ibid.) Et hic non his qui in divitiis et deliciis, sed his, qui in omni pressura sunt, suam consolationem promittit. Et nihil quæstioni relinquens, adjecit: *Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra.* Quid manifestius? Hoc est plane, quod paulo ante diximus, duo scilicet hæc coæquare, exteriores passiones et interiores consolationes. Quis est ergo tam hebes, tam præsumptuosus, ut contra manifestissimam veritatem et apostolicam auctoritatem, phisicis rationibus innitens, communicationem passionum Christi contrariam esse spiritui, et spiritualis dulcedinis imminuere gratiam, impudenti vanitate affirmet? Communicare passionibus Christi est regularibus disciplinis subdi, carnem per abstinentiam, vigiliis, et labores mortificare, alieno judicio suam subdere voluntatem, nihil obedientiæ præferre, et ut brevi multa complectar, professionem nostram, quæ secundum Regulam beati Benedicti facta est, exsequi, hoc est, passionibus Christi participare, teste eodem legislatore nostro, qui ait (21): « Et ita in monasterio usque ad finem perseverantes; passionibus Christi per patientiam participemus ut regni ejus mereamur esse consortes. » Hoc ipsum et Apostolus: *Scientes*, inquit, *quoniam sicut socii passionum estis; sic eritis et consolationis* (II Cor. i.) Quam sit autem necessaria exterioris hominis afflictio, manifestissime perdecimus, eodem Apostolo ita pronuntiante: *Etsi exterior homo noster currumpitur, tamen is qui interior est, renovatur. Id enim quod in præsentis est, momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis* (II Cor. iv.) Denique Salomon quibus divina consolatio sit infundenda, mysticis verbis declarat, dicens: *Date siceram mœrentibus, et vinum his, qui amaro animo sunt. Bibant et obliviscantur egestatis suæ, et doloris non recordentur amplius* (Prov. xxxi.) Aperte his verbis vinum illud quod lætificat cor hominis, non otio dissolutis, non diem in cachinnis et fabulis expendentibus, sed his qui amaro sunt animo, repromittit, siceramque illam, quæ de pomis novis et veteribus, quæ in sponsi deliciis sponsa conservat, conficitur, non epulantibus et potantibus, sed propter angustias hujus vitæ mœrentibus, et egestate et dolore laborantibus, pronuntiat esse donandam. *Bibant*, inquit, *et obliviscantur egestatis suæ*, laboris videlicet magnitudinem divina consolatione asserens minuendam. Cui sententiæ apertissime concinit Psalmista: *Secundum multitudinem, inquiens, dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* (Psal. xci:1).

Nemo ergo arduam illam viam, quæducit ad vitam, exhorreat, nemo remissiore, quam semel abjecit, limida infelicitate repetat; sed sicut ait noster legislator, sustinens non lassescat, nec discedat: sciens quia secundum multitudinem laborum quos tolerat pro Christo, consolationes lætificabunt animam illius.

CAPUT VII.

Quæstio, cur quidam ampliori dulcedine in remissiore vita, quam in arctiori, compungantur.

Sed quid est, inquires, quod cum aliquanto remissius viverem; saginatioribus uterem cibus, poculis pauculum relaxarer, plusculo somno indulgerem, nec corpus labore, aut tanta vestium asperitate attererem, nec silentio tanto supprimerer, ita compungebar, ita afficiebar, ita quadam mentis dulcedine resolvebar; at nunc in hac restrictione ita aridus et siccus incedo, ut nec vi quidem ab oculis meis lacrymas valeam extorquere? Et ego quæro a te quid de eo aestimes judicandum, qui cum immani vitiorum gurgite absorptus omni se spurcitiæ, et immunditiæ traderet, nihil prorsus flagitii perhorresceret, in tali vita sæpius compungebatur, sæpius lacrymabatur, nec solum timore pœnæ, et peccatorum suorum recudatione, quod forte nemo miraretur, sed etiam miro affectu in amoris Jesu dulcedinem resolutus, quodam mentis osculo ipsum videtur amplecti. Quid ergo? Hujusne æmulanda vita, hi sectandi mores, tradenda caro illecebris, membra subdenda libidini, ut simili dulcedine perfruamur? Cuius hoc dementissimus dixerit? Nec ego ista quasi ambigua; sed sicut novit ipse Jesus, vera et certa pronuntio. Novi et ipse fratrem, qui cum tota die sæcularibus viris ac feminis immistis, fabulis et potationibus vacaverit, sero rediens monasterium ita in lacrymas acuspis erumpit, ut etiam importunis gemitibus multorum aures compellet; nec ideo vel modicam ab hujusmodi illecebris temperet. Hujusce igitur spe compunctionis regularis districtio deserenda; et similis est sectanda spurcitiæ? Cujus non hoc abhorret auditus.

CAPUT VIII.

Quod triplex sit causa spiritualis visitationis.

Noverimus ergo quia hujusmodi visitatio non semper sanctitatem ostendit; nam sæpe provocat, sæpe et conservat. Est autem, quantum in præsentiarum occurrit, triplex hujus visitationis causa. Fit enim aliquando ad excitationem, nonnunquam ad consolationem, plerumque etiam ad præmium. Ad excitationem dormientibus, ad consolationem laborantibus; pro præmio ad cœlestia suspirantibus. Prima ergo excitat torpentes, secunda reficit laborantes, tertia suscipit ascendentes. Prima hæc compunctio ad sanctitatem provocat, secunda sanctitatem conservat, tertia remunerat. Prima terret contemnentem, vel illicit timentem; secunda fovet et promovet adnitentem, tertia amplectitur venientem. Prima est quasi stimulus devium corrigens, secunda quasi laculus debilem sustentans, tertia lectulus

A-quietum suscipiens. Sicut igitur divina clementie plerumque verbo, plerumque exemplo, nonnunquam correptione, aliquando etiam flagello, tepide vel perditæ viventes provocat ad salutem, ita etiam occulta compunctione, quam vel timor excitat, vel generat affectus, ad melioris vitæ statum invitat. Hujus autem visitationis causa bipertita est. Fit enim electis ad profectum, reprobis ad judicium.

CAPUT IX

Quod primum genus compunctionis, sicut aliæ quædam gratiæ, et reprobis ad judicium, et electis proveniat ad profectum.

Nec mirandum, hanc gratiam reprobis et electis plerumque esse communem, cum excellentiora illa charismata, sermo videlicet scientiæ, prophetia, genera linguarum, gratia miraculorum, etiam reprobis noverimus impertita. Nam et Saul inter prophetas, et inter apostolos Judas. *Et multi, inquit, dicent mihi in illa die, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo signa multa fecimus? et tunc confitebor illis, quia non novi vos (Matth. vii).* Quod ut similiter de gratia compunctionis videamus, compunctus Balaam, *Moriatur, inquit, anima mea morte justorum, et fiat novissima mea horum similia (Num. xxiii).* Qui propriam quoque perversitatem deplorans, ait: *Dixit Balaam filius Beor: dixit auditor sermonum Dei, qui cadens apertos habet oculos (ibid.).* Nihil tamen hac compunctione profecit, qui docuit Balaac ponere scandalum coram filiis Israel, fornicari et bibere, et comedere de idolothytis. Quam sæpe filii Israel in cremo correpti a Moyse steterunt coram Domino: quibus nihil illa compunctio profuit, pristinis concupiscentiis denuo resolutis (*Num. xi et alibi*). Sed et introducti in terram repromissionis cum loqueretur illis angelus in loco stentium, levaverunt vocem et steterunt: et nihilominus post hæc addiderunt facere malum coram Domino (*Judic. ii*). Quid Judas? Nonne compunctus ait: *Pecavi tradens sanguinem justum? (Matth. xxvi).* Verum quam nihil prosit suam perversitatem iterantibus hujusmodi compunctio, testis est Sapiens ille qui ait: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit mortuum, quid proficit lavatio ejus? (Eccli. xxxiv).* Baptizatur a mortuo, qui vitam suam omni calore fervoris expertem, vel certe vitis fetidam ac sepultam, compunctus deplorat. Sed nihil proderit talis lavatio, nisi fuerit secuta correctio. Porro electi, quibus omnia cooperantur in bonum, hujusmodi compunctione excitantur, non ad judicium, sed ad profectum, qui hac cœlesti visitatione perciti, nequaquam securius in remissiore vita torpescunt, sed quo majore divinæ dilectionis dulcedine perfruuntur, eo ardentius ad fortiora virtutum exercitia accinguntur.

CAPUT X.

De duplici ratione secundæ visitationis, et quod de ista ad tertiam, quæ cæteris excellentior est, transitur.

Qui excusso tepore statim ut sudores et agones

pro Christo susceperint, ab illo excellentiori compunctionis genere excipiuntur, quæ infirmos sanat, debiles roborat, allevat desperatos. Ipsa est consolatio gementibus, pausatio laborantibus, tentatis protectio, viaticum itinerantibus. Quam quidem consolationem illi sibi admunt, qui statim ad primos sudores resiliunt, vel in pristinum torporem devolvuntur, vel viles quasdam consolationes in crebra confabulatione, vel amicorum visitatione, vel certe propriæ voluntatis libertate conquirunt. Quas consolationum sordes sanctus Propheta contemnens: *Beuit, inquit, consolari anima mea (Psal. lxxvi.)* Quid ergo? sine omni consolatione relictus es? Absit! *Memor fui Dei, et delectatus sum (ibid.)*. Et hujus similiter visitationis ratio duplex. Provenit enim aliquando tentatis, ne corruant; aliquando tentandis, ut levius ferant. Prima reficiuntur, altera armantur. Nemo ego secundum primum illud visitationis genus, suam metiatur sanctitatem, quod et reprobis nonnunquam accidere manifestum est, sed neque secundum istud, quod licet excellentius sit, sanctitatem tamen præparat, non ostendit. In illo enim quasi parturitur; hic nutritur. Sane in hoc secundo genere crebra compunctione assuefactus, crebris sorbituunculis divinæ dulcedinis patens, in illud sublimius gradu excellentiore provehitur, quod non jam debilem corroborat et confortat; sed quasi perfectum victorem gratia abundantiori remunerat.

CAPUT XI.

Quid in singulis his visitationibus Deus operetur.

In primo igitur statu anima suscitatur, in secundo purgatur, in tertio sabbati tranquillitate perfruitur. In primo statu operatur misericordia, in secundo pietas, in tertio justitia. Misericordia enim quærit perditum, pietas reformat inventum, justitia munerat jam perfectum. Misericordia erigit jacentem, pietas adjuvat pugnantem, justitia coronat victorem. Et revera quod poterit esse majus divinæ miserationis indicium, quam ut illa suavitas, illa jucunditas, illa mira serenitas, in qua nihil inquinatum incurrit, animæ inquinatæ adhuc gratiam suæ visitationis impertiat, nec solum terrore concutiat, sed omnia mentis claustra scribitiorum obserata sua penetrabilitate perscindens, fœdis adhuc labiis quoddam suæ dulcedinis imprimat osculum, ac ineffabili suavitate sua blandiatur avertenti, cunctantem alliciat, animet desperantem? O dulcis Domine; quid retribuam tibi pro omnibus quæ retribuisti mihi? O quam suavis est in omnibus spiritus tuus! Vere, Domine, misericordia tua magna est super me, qui emisisti manum tuam de alto, eripiens et liberans me de aquis multis, et de manu filiorum alienorum; qui eripuisti animam meam de inferno inferiori, in quo elinxi quamdam dulcedinis tuæ stillam; et audivi vocem tuam quasi de longinquo. Quid agis, indigne et sordide? Ut quid in his sordibus volutaris, in his turpibus delectaris? Ecce quid apud me dulcedinis; quid sua-

vitatis; quid jucunditatis? An scelerum tuorum immanitate desperas? Sed qui persequor fugientem, rejiciam venientem? Qui avertentem te faciem tuam a me amplector et attraho, sub alas misericordię meæ fugientem repellam? Et vox tua, Domine, inspiratio tua. Unde enim animæ desperatæ tanta spes, nisi te, Domine, donante, qui miris modis curas infirmitates nostras; formas deformia nostra? Sed jam de secundo illo statu quid dicendum, in quo divina pietas tam mirabiliter operatur in homine, ut ex tentatione proficiat, ex infirmitate amplius convalescat? Et cum omnis anima naturaliter labores, tentationes et dolores refugiat, tot consolationibus in suis tentationibus animatur, ut non solum sustineat irruentes, sed etiam retardantes provocet quodammodo, ac requirat. In quem statum sanctus ille profecerat, qui ait: *Proba me, Domine, et tenta me. (Psal. xxv.)* Et iterum: *Proba me, Domine, et scito cor meum (Psal. cxxxviii.)* In hoc statu innumerabilibus cœlestium affectuum incentivis assuefacta mens, paulatim in illud sublimissimum, ac perpaucis expertum visitationis genus provehitur, ubi quasdam futuræ suæ remunerationis primitias incipiat prægustare, transiens in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, et effundens super se animam suam, cœlestium secretorum nectare debrietur; futuræque quietis suæ locum purissimis contemplanis obutilibus exclamet cum Propheta: *Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam (Psal. cxxxviii.)* Sicut ergo in illo stata ubi nulla præcedunt merita, sola operatur misericordia, ita in isto, in quo coronat munera sua, quæ tamen esse voluit merita nostra, cum misericordia operatur justitia.

APUT XII.

Quod in prima visitatione specialiter timor, in secunda consolatio, in tertia sit dilectio.

Porro notandum arbitror quia, licet in prima illa visitatione nonnunquam timori dulcedinem suavitatis admisceat, in secunda vero, cum suavitate stimulum plerumque timoris adhibeat, proprie tamen illa ad timorem, ista pertinet ad consolationis dulcedinem; nam in tertia perfecta charitas foras mittit timorem. Initium enim sapientiæ, timor Domini; consummatio autem sapientiæ, amor Domini. In timore inchoatio, in dilectione perfectio. Illic labor, ibi præmium. Hoc ad illam ascenditur, nec tamen ad ipsam, nisi per ipsam pervenitur. Menti etenim, quam plerumque timor afficit, urget dolor, dejicit desperatio, absorbet tristitia, corrodit acedia, quædam miræ suavitatis gutta descendens a balsamo illius montis pinguis, montis coagulati, quasi quoddam placidissimo se superinfundit elapsu: ad cujus radiantis divini splendorem luminis omnis illa irrationabilium sensuum nebula dissolvitur; ad cujus suavissimum gustum tota illa amaritudo fugatur, dilatatur cor, mens impinguatur, et ascendendi facultas miro modo præparatur. Sic timore tepor excluditur, timor gustu divinæ dulce-

dinis temperatur. Ne mens in infimis torpeat, timor excitat; ne laborando deficiat, pascit affectus. His nimirum alternantibus tandiu eruditur, donec tota mens illa ineffabili charitate absorpta jam non ex dilectione pinguescat, sed illius speciosi forma præ filiis hominum desideratissimos ardens amplexus, incipiat velle dissolvi et esse cum Christo, dicens quotidie cum Propheta: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est (Psal. cxix.)* Sic benedictionem dabit legislator, administrans incipientibus vinum compunctionis cum timore ejus, proficientibus lac ab uberibus consolationis ejus: et cum avulsi fuerint a lacte, epulabuntur ab introitu gloriæ ejus. Igitur prima illa visitatio arguit iniquitatem, secunda sustentat infirmitatem; sane tertia ostendit sanctitatem. Nemo ergo gloriatur in prima, in qua convincitur iniquus vel tepidus; sed nec in secunda, in qua probatur infirmus; in tertia autem qui gloriatur in Domino gloriatur.

CAPUT XIII.

Quis sit fructus in singulis, et quare quidam secundæ visitationis consolatione priventur.

Porro fructus primæ visitationis vera est ad Deum conversio; fructus secundæ propriæ voluntatis et omnium passionum mortificatio, fructus tertiæ perfecta est beatitudo. Denique accepto fructu primæ compunctionis in excellentia perfectæ consolationis; cessant jam illa, quæ suum, ut ita dixerim, explevit negotium, statim sequitur tentationum et laborum probatio: ut merito succedat illa, quæ est dulcis in Deum devotio. Non enim facile dulcedinis hujus affectus sine præcedente vel comitante, vel certe statim subsequente labore, aut tentatione donatur; quæ nequaquam pro vitæ merito, sed præ infirmitate sustentanda, vel tentatione allevianda donatur. Ideoque hi qui ad primas mox tentationes et labores resiliunt, et instar quorundam discipulorum Domini scandalizati, communicationem Dominici corporis et sanguinis, id est passionis illius imitationem abhorrent, dicentes: *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire (Joan. vi)?* ac sic regno Dei minus apti retro respiciunt, vel certe abjectissimas illas terrenas, et humanas consolationes admittunt: hi, inquam, ab hujus consolationis dulcedine semetipsos excludunt, et ubique miseri, nec ad sublime illud visitationis genus ascendunt, et virtutum exercitia sine hujusmodi consolatione fastidiunt: ad pristina vero redire, conscientia resistente, non præsumunt. Qui merito forte de divinæ consolationis desertione causarentur si perfecte pristinis abrenuntiantes, ac propriam voluntatem plene mortificantes, nequaquam viles et abjectas mundi consolationes Dei consolationi præponerent. Nunc vero, cum ingressi arctioris propositi viam, statim incipiant nescio quas dignitatum infulas somnare, ac vanissima præsumptione sui libertatem usurpare, nec expectent miseri donec dicatur eis: *Amice ascende superius (Luc. xiv);* sed ipsi se quantum possunt, ad altiora impuden-

ter impingant, appetantque, ut evangelicis sermonibus utar, primas cathedras in synagogis, primos discubitus in cœnis, primas salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi (*Matth. xxiii*), affectantes nimirum esse magistrum, qui ne una quidem die didicerunt esse discipuli: cum ergo talium ineptiarum ipsi sibi conscii sint, miror qua fronte, quave irreverentia divinam sibi dulcedinem imperitiendam, ac animam terrenis affectibus constupratam, suavissimis ac purissimis amplexibus Jesu æstiment confovendam. Quibus profecto si quæ cœlestis dulcedinis gutta profluxerit, non ob sanctitatis meritum, nec laboris solatium, sed quasi in infirmis positus, ad excitationem certum sit provenire, quanquam post acceptam notitiam veritatis, ac arreptam viam perfectæ puritatis, voluntarie peccantibus, vel inertia torpentibus, aut vix aut nunquam hujusmodi gratia largiatur. Hoc sane dicendum, aliud esse terrenis illis affectibus attentari solum; aliud vix in aliquem rarissime cadere, aliud cedere et consentire, vel se eis ex toto dedere; aliud si quid hujusmodi occupationum imponatur, invitum suscipere.

CAPUT XIV.

Proponuntur quædam divina testimonia, secundum quæ statum suum quisque metiatur.

Proinde si visitationis tuæ causas, ac rationes velis lucidius intueri, primo statum, in quem profecisti, sagaci inspectione discutito, ac vitæ morumque tuorum qualitatem; non secundum propriam conjecturam, sed secundum regulas Scripturarum, et cœlestium præceptorum lineas, propriæque professionis normam, teste conscientia, subtili inquisitione examina. Ait nempe Dominus: *Videte, ne graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ (Luc. xxi)*, Et item: *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, et qui dixerit, raca, reus erit concilio: et qui dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis (Matth. v)*. Et alias: *Qui voluerit inter vos major esse, sit omnium servus (Matth. xx)*. Item: *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines bona, et vos facite illis (Matth. vii)*. Et: *De omni otioso sermone quem locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicii (Matth. xii)*. Ait et apostolus Paulus: *Non in comensationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitis, non in contentione et emulatione; sed induimini Dominum nostrum Jesum, et carnis curam ne feceritis in desideriis (Rom. xiii)*. Et ipse: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus (II Tim. ii)*. Et ad Galatas: *Si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. (Gal. v)*. Et ad Thessalonicenses: *Regnumus vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et ut operemini manibus vestris, et ut honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis (I Thess. iv)*. In secunda quoque Epistola ad eosdem: *Quia si quis, inquit, non vult operari, nec manducet (II Thess. iii)*. Jacobus quoque: *Frater mei, in-*

quit, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi (Jac. iv). Item : Si zelum animarum habetis, et contentiones in cordibus vestris, nolite gloriari : ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum (ibid.). Et paulo post : Quicumque voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituetur (ibid.). Idem in consequentibus : Nolite detrahere alterutrum, fratres mei (ibid.). Veniamus ad apostolorum Principem : Obsecro vos, inquit, tanquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis (I Petr. ii). Et in eadem Epistola : Deponentes omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias et omnes detractiones (ibid.). Et infra : Si quis loquitur, quasi sermones Dei (I Petr. iv). Et post pauca ad pastores : Pascite qui in vobis est gregem, non turpis lucri gratia, neque dominantes, inquit, in clero. Similiter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes autem invicem humilitatem insinuate (I Petr. v). Idem in secunda Epistola : Fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem (II Petr. i). Et item : Sobrii estote et vigilate (II Petr. v). Jam nunc ad illum discipulum quem diligebat Jesus, veniendum est : Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est (I Joan. ii). Et : Nolite, inquit, diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt (ibid.). Et infra : Omnis qui odit fratrem suum, homicida est (I Joan. iii). Judas quoque apostolus : Væ illis, inquit, qui in via Cain abierunt, et errore Balaam mercede effusi sunt, et in contradictione Core perierunt. Ili sunt in epulis suis maculæ convivantes (Judæ xi). Et post pauca : Hi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulantes (ibid. xvi). Et infra : Odientes et eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam (ibid. xxiii).

Itæ ergo, et his similia, evangelicæ et apostolicæ doctrinæ testimonia, tibi quasi quoddam speculum spiritale proponens, vultum animæ tuæ sollicitius contemplare, et si adhuc inveneris temetipsum fluitare epulis, mero crebrius incalescere, sæcularibus negotiis implicari, distendi curis mundi, ac carnis desideriis incubare; litibus et fabulis occupare diem, impuris detractionum morsibus fraternam lacerare carnem; inerti dissolutum otio, quasi quibuslibet stimulis inquietatum, mobili discursione huc atque illuc volitare; et non proprio labore, sed sanguine et sudore pauperum ventris delicias comparare; si denique ira, impatientia, invidia, inobediencia crebrius maculari; et sollicitius curam ventris, quam mentis agere, metas professionis tuæ sine cessatione transgredi; si igitur in his omnibus nitidus ac crassus incedas, noli, quæso, de tuis lacrymulis multum gloriari; quæ forte ut et nos aliquid secundum physicos dicamus, tumescens tibus mero venis, ac diversis ciborum saporumve nidoribus, humore capitis succrescente, facilius elabuntur; vel certe, si Dei timore, vel affectu in hoc statu compungaris, noli tanta Dei gratia tam impudenter abuti, ut securius in tuis sordibus vo-

luteris : et Deum qui nequaquam te adhuc a calore viscerum suorum hoc videtur indicio penitus abjecisse, tuo tepore compellas ad vomitum, et flant novissima tua pejora prioribus. Quod multis evenire quotidianis experimentis perdoce-

CAPUT XV.

Quibus modis ad spirituales consolationes transitur.

Cæterum si talibus affectuum aculeis excitatus, sordidas Ægyptiorum ollas abjecisti, ac paupertatem Jesu cunctis mundi opibus prætulisti; si regalia fercula grossioris panis, et vilissimi oleris commutasti edulio, si subjectionem et abjectionem honoribus compensasti, si mundi curis ac negotiis exutus, non cum rusticorum maledictione, sed proprio tuo, ac communi fratrum tuorum labore victum quærere delegisti, si pro loquacitate silentium, pro crebris litibus fraternæ dilectionis induisti affectum, si jam cœpisti reddere vota tua, quæ distinxerunt labia tua; si, inquam, his atque hujusmodi indicis deprehenditis temetipsum exisse de Ægypto, et hujus maris magni et spatiosi, sæculi videlicet hujus fluctus, quasi verus Israelita transisse, si non statim cœlestis dulcedinis tibi manna profluxerit; noli adversus Deum murmurare, noli Deum tentare, et dicere : Si Deus est in nobis, an non ? cum præceptorum illius executio præsentiae illius apertissimum indicium sit, ipso dicente : Si quis diligit me, mandata mea servabit : et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv). Noli, inquam, murmurare, incidasque in illam blasphemiam, ut dicas : Vanus est qui servit Deo; et quid emolumentum, qui custodivimus præcepta ejus? (Malac. iii.) Et illud Psalmistæ : Ergo sine causa justificari cor meum, et lavi inter innocentes manus meas, et sui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis, quando quidem ipsi peccatores et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias (Psal. lxxii), et quod est summum, divitias spirituales. Si in amplioribus divitiis amplior præstatum et gratia, ut quid mortificamur tota die, æstimamur ut oves occisionis? Nonne melius est manducare et bibere, et frui bonis in ista vita, et in alia? Nonne insulsi hominis est id ingenti corporis quærere cruciatu, quod facile possit, et sine labore conquiri? Sed ubi est quod ait Paulus : Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei? (Act. xiv.) Et ad Thessalonicenses : Nemo, inquit, moveatur in tribulationibus istis, ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus (I Thess. iii). Sed miraris, quod non statim te dulcedo cœlestis excipiat. Et tamen filii Israel, qui in Ægypto quidem crebrius divinarum miraculorum gloria excitati, ac mystici illius agni sacris sunt caribus pasti, post maris Rubri transitum non statim angelici pabuli meruere solatium, imo primo ad aquas Mara adducti, ibique tentati sunt, ac inde per duodecim fontes ad secretioris eremi abdita pervenientes, cœlesti pane mirabiliter saginantur (Exod. xv).

Et tu ergo egressus de Ægypto, si intumesceres A
hujus sæculi fluctus sicco vestigio pertransisti, du-
cendus es primo ad aquas Mara, id est amaras, ut
te corporalium laborum amaritudo deturreat, experi-
arisque illud Evangelicum, quia *arcta est via, quæ
ducit ad vitam* (Matth. vii). Ibiq̄ tentaberis a Do-
mino; si forte ad illorum merearis transire consor-
tium, quibus dicit: *Vos estis qui permansistis me-
cum in tentationibus meis* (Luc. xii). Inde ad duo-
decim fontes, ad apostolicæ videlicet fluente doctri-
næ gradu excellentiore transibis, ut assidua Scri-
pturarum meditatione assuefactus, quodammodo
extra mundum efficiaris, et e divinis eloquiis, quæ
sunt nimirum argenti igne examinatum, mutua-
tis tibi pennis columbæ deargentatis, quasi turtur
castissimus ad eremum pervoles spiritualem, ubi
si quid tibi stillidii spiritualis pietas Conditoris B
effuderit, scito non tui esse arbitrii, quando collig-
as, aut quantum colligas, aut quandiu quod colle-
geris serves. Nam si Sabbato egressus aliquid cœ-
lestis edulii colligere tentaveris, ne inveniri quidem
poterit. Cæteris vero diebus certam tibi quantita-
tem gomor, id est divini iudicii mensura præscri-
bet. Porro si quid in crastinum servare tentaveris,
ut sine labore diurno cœlesti pascaris alimento;
vermes tibi tua exspectatio procreabit. Verum gu-
stata dulcedine spirituali non statim otio dissolv-
aris; mox enim a latere spiritualis insurget Amalec,
non armis, sed orationibus evincendus. Ita succed-
entibus sibi ex divina quidem pietate nonnullis C
consolationibus, ex propriis autem concupiscentiis
multis laboribus, post innumeros agones ad illud
ineffabile visitationis genus munerandus ascendes,
ut ex integro charitatis ardore flammescens ab in-
troitu gloriæ Dei, quasi ex fructu terræ repromis-
sionis feliciter satieris, ac igne divini amoris jugum
concupiscentiæ penitus absumente, requiescas in
pallore auri, in splendore sapientiæ, in suavitate
contemplationis divinæ; experiarisque ex toto quia
jugum Domini suave est, et onus ejus leve est
(Matth. xi).

CAPUT XVI.

*Quod non sit aaserendum ab aliquo arctioris vitæ
propositum, quamvis illum dulcem non experiatur
affectum.*

Sed esto, nihil hujusce dulcedinis profluat: nulla
te lacrymarum sævitas mulceat. Nec tibi est sic ad
pristinam redeundum, imo utriusque conversationis
conferendi sunt fructus, ac libra conscientiæ æquo
examine trutinandi, ne forte in tua æstimatione
præponderent minora majoribus; deteriora melio-
ribus comparentur, ne securis dubia, aut pluribus
præjudicent pauciora. Nam si aliter non possis, sa-
tius profecto tibi est, uno membro debilitato, vel si
necesse sit, amputato, in cæteris validum ac sanum
incedere, quam omnibus artubus arefactis, unius
sanitati importunius inniti.

CAPUT XVII.

*Interrogationes cujusdam novitii, et suæ responsiones
inseruntur.*

Cum ante non multum tempus frater quidam ab-
renuntians mundo, nostro se monasterio contulis-
set, traditus a reverendissimo abbate nostro meæ
parvitati disciplinis regularibus iustituendus, cœpit
aliquando admirans quærere, quænam mihi causa
videretur, quod in sæculari adhuc habitu ac con-
versatione positus ita sæpius compungebatur, ac in
quemdam divini amoris resolvebatur affectum tan-
taque spiritus suavitate frueretur, quantam, inquit,
modo non dicam diutius retinere, sed ne raro qui-
dem degustare sufficiam. Tum ego: « Sanctiorem-
ne, inquam, illam tuam conversationem, Deoque ac-
ceptiorem fuisse existimas? — Nequaquam, in-
quit, id dexterim; præsertim cum multa jam agam,
quorum si unum aliquid tunc egerem, non modo
sanctus, imo ab omnibus crederer, ut ita dixerim,
adorandus. — Rogo, inquam, in quantis illud
apostolicum experiebaris, quia *per multas tribu-
lationes oportet nos introire in regnum Dei* (Act.
xiv); illudque beati Job: *Si justus fuero, non lavabo
caput meum, saturatus afflictione et miseria?* (Job
x.) — « Nihil, inquit, horum sensisse me memi-
ni, sed plerumque expressius ac dulcius me Chri-
stum amare persensi. » Et ego: « Tantane tunc
patereris pro Christo, quanta nunc pateris? —
Ne una, inquit, hora, quanta hic sine cessatione
sustineo. Nam ut cætera taceam, nullo modo saltem
una die tanto me sinerer premi silentio, aut me
ulla ratione ab otiosis et vanis sermonibus conti-
nerem. Quinimo post illas, quas præfatus sum la-
crymas, statim ad cachinnos redibam et fabulas,
ac pro impetu animi huc atque illuc mobili discus-
sione ferebar, ac meæ voluntatis possidens liberta-
tem, parentum præsentia gratulabar, sociorum con-
fabulationibus arridebam; conviviis apparatus in-
tereram, potationes non abhorrebam; matutinos
somnos pro libito carpebam, cibo ac potu supra
metas etiam necessitatis distendebar. Taceo iræ
stimulos, quibus nonnunquam urgebar, lites, con-
tentiones, ac mundialium rerum cupiditates, qui-
bus pro posse intendebar. — At nunc, inquam,
qui mores tui, quæ vita, qui actus? » Et ille sub-
ridens: « In promptu, inquit, est dicere: non enim
ignorari se sinunt. Est quidem eibus parcior, vestis
asperior; potus e fonte, somnus plerumque in co-
dice. Denique fatigatis membris male mollis matta
substernitur; dum somnus suavior fuerit, surgere
campana pulsante compellimur. Taceo quod in su-
dore vultus nostri vescimur pane nostro, quod tri-
bus solum hominibus, et hoc rarissime, et vix de
necessariis loquimur. Nonne istud apostolicum ma-
nifestissime impletur in nobis: *Mortificate membra
vestra, quæ sunt super terram* (Coloss. iii). Et illud
Psalmistæ: *Ut jumentum factus sum apud te?* (Psal:
lxxii.) Vere ut jumentum facti sumus; quocumque
ducimur sine contradictione euntes, quocumque

imponitur sine reluctance ferentes. Propriæ voluntati nullus locus; otio aut dissolutioni nultum tempus. Prætereunda non æstimo quædam, quæ non minus delectant quam ista fatigant. Nusquam lites; nusquam contentio; nusquam rusticorum obdiram oppressionem quærusus plancus; nusquam pauperum injuriatorum miserandus clamor, placita nulla; sæcularia judicia nulla. Ubique pax, ubique tranquillitas, et a mundalium tumultuum mira libertas. Inter fratres tanta unitas, tantaque concordia, ut singula videantur omnium, et omnia singulorum. Et quod me miro modo delectat, nulla est personarum acceptio: nulla natalium consideratio. Sola necessitas parit diversitatem, sola infirmitas disparilitatem. Quod enim in communi laboratur ab omnibus distribuitur singulis, non ut carnalis affectus, aut privatus amor dictaverit, sed prout cuique opus fuerit. Quam illud quoque mirandum, quod trecentis, ut reor, hominibus unius hominis voluntas est lex, adeo ut quod semel ex ejus ore elapsus fuerit, tanta cura servetur ab omnibus, ac si in id omnes conjuraverint, vel ab ipsius Dei ore audierint. Et ut breviter multa comprehendam, nihil prorsus perfectionis in evangelicis et apostolicis præceptis; nihil in litteris sanctorum Patrum invenio; nihil in antiquorum monachorum dictis intelligo: quod non huic ordini, et huic consonet professioni. Tum ego: « Novitius, inquam, es: ideo non hoc jactantiae, sed fervori potius assignarim. Volo te tamen cautum esse, ne ullam omnino professionem esse existimes in hac vita, quæ fictos non habeat, ne si forte quemquam perspexeris aut sermone aut actu excedere; quasi præter æstimationem tuam novi aliquid accidere conturberis. Attamen hæc omnia, quæ tam ferventer enumeras, illisne lacrymis tuis æstimas comparanda? — Absit, inquit, ut securam mihi conscientiam nunquam illa lacrymarum profusio reddiderit, nunquam metu mortis exuerit! At nunc non ictum curo, imo et opto plurimum, ut post modicum tollat me factor meus. Quod licet forte pusillanimitatis sit, ut exprobrare mihi soles, quod videlicet malim his laboribus eximi, nullo modo tamen sine certa spe divinæ miserationis id possem. Unde satis miror, cur ampliori amore Deum amabam, quando minori securitate fruebar. — Rogo, inquam, si duo tibi essent servi, quorum alter præceptis tuis non solum obedientissime pareret, imo nonnullos labores tui causa sustineret; alter præceptorum tuorum quotidianus transgressor, nihil prorsus adversi pro te ferre consensisset, dicentibus utrisque: « Diligo Dominum meum, cui potius credere deligeres? »

« Quis, inquit, non videat hunc copiosissime munerandum, illum non modo transgressionis, sed et nimis impudentiæ arguendum? — Sic te, inquam, inter hos duos status tuos oportet te judicare. — Sed ut propriæ, inquit, experientiæ non credam, quæ mihi ratio persuadere poterit?

A — Si quis, inquam, quærat abs te, quisnam sit melior, qui amplius, an qui minus Deum diligit, nunc sine omni cunctatione eum pronuntiabis meliorem, quem plus noveris diligentem? — Insani capitis est, inquit, saltem huic hæsitare. — Quæso nunc, inquam, sermoneas, si quid tibi adhuc, utpote novitio. De sæculari suavitate blanditur, si quid expertæ delectationis alludit; nec attendas quid caro suggerat, sed quid ratio dicet, respondeasque mihi secundum regulas veritatis, ac conscientiae tuæ testimonium, utrum malles te in illo statu nunc esse, quam in isto, quo nunc es. — Prorsus, inquit, si non velim fallere me ipsum, nec agere, ut sit mihi proprium os oleum peccatoris, ad impinguandum caput meum, necesse habeo confiteri, quia si illum statum prælegissem, esset plane hoc non propter Christum, sed propter mundum, nec desiderio majoris perfectionis, sed fastidio præsentis laboris, vel certe appetitu majoris delectationis. — Jam nunc, inquam, quasi fervoris tui conscius, non cunctor affirmare, nolle te nunc in eo esse statu. — Non falleris, inquit. Sed si in eo, inquam, statu Deum magis amabas, profecto melior eras. Si tunc melior, quare nunc securior? An eligis securior esse quam melior? Sed et si quis dixerit meliorem illum, qui amplius, quam qui minus præceptis Domini adimplendis insisterit, puto quia non abnuet. — Coarctor, inquit, undique, et quasi de scopulo ad scopulum impulsu rationis allidor, nec invenio exitum. Nam quod tunc Deum magis amaverim et dulcibus quibusdam lacrymis in ejus amorem sæpius respiraverim, quasi de re experta dubitare non debeo; at quia is melior sit, qui in Dei amore fuerit ferventior, negare non audeo. Porro ne vitam illam huic conversationi præponam, omnis sanctorum Scripturarum repugnat auctoritas, obsistit ratio, ipsa conscientia nostra reclamat. Unde eum dubitare meliorem, cujus moribus magis Scripturæ concordat auctoritas, insanissimum judico. Sed cum in his non parva repugnantia sit, considerandum mihi est, unde dubitare minus sit periculosum, de Scripturarum veritate, an de manifestissima ratione, an potius de conjectura propriæ experientiæ. Sed contra Scripturam, inquam, nemo Catholicus, contra manifestam rationem nemo pacificus; verum in sui æstimatione cui non facile subrepat fallacia? Denique experimentum fallax, et, sicut scriptum est: « Non omni spiritui credendum est, et aliquando Satanas transfiguratur se in angelum lucis (II Cor. xi). — Verumtamen licet, inquit, tunc forte Deum magis amaverim, quia tamen nunc ejus voluntati magis obtempero, magis præceptis ejus adimplendis insisto, amplius pro ejus nomine memetipsum affligo: hinc mens securior, hilarior conscientia, et tot laborum conscius animus, ad ipsam subeundam mortem, spe præmiorum promptior. — Duo, inquam, valde sibi contraria asseris, quod scilicet amplius Deum amaveris, et minus ejus voluntati parueris. Quam opi-

tionem tuam, sententia ipsius Salvatoris evacuat, A ita dicens : *Si quis diligit me, mandata mea servabit (Joan. xiv)*. Sed et iterum : *Qui habet mandata mea, et servat ea, hic est qui diligit me (ibid.)*. Et iterum : *Qui non diligit me sermones meos non servat (ibid.)*. Hinc discipulus ille, quem diligebat Jesus, cujus reclinatorium capitis sacrum illud pectus factum est : *In hoc est charitas Dei, ut mandata illius custodiamus (I Joan. v)*. Proinde ut ait quidam sanctus : « Quicumque dictu, vel actu, vel etiam « cogitatu improbo Dei mandata violaverint, frustra « se Deum diligere credunt. » Unde etiam beatus Gregorius : « Amor Dei nunquam est otiosus; aut « enim operatur magna, si est; aut si operari contem- « nit, amor non est. Probatio ergo dilectionis exhi- « bitio est operis (Hom. 30). »

« Quid ergo, inquit? Vanusne fuisse dulcissimus ille affectus credendus est, deceptoriasque illas lacrymas judicabimus?— Minime, inquam. Imo maxime earum fructus, si tamen intelligas. Noveris ergo primo quod nequaquam secundum momentaneum illum, et, ut ita dicam, horarium affectum, Dei pensandus sit amor : quod ex contrariis exemplis perspicuum est intueri. Cum enim in tragœliis vanisve carminibus quisquam injuriatus fingitur, vel oppressus, cujus amabilis pulchritudo, fortitudo mirabilis, graciosus prædicetur affectus; si quis hæc vel cum canuntur audiens, vel cernens si recitentur, usque ad expressionem lacrymarum quodam moveatur affectu, nonne perabsurdum est, ex hac vanissima pietate de amoris ejus qualitate capere conjecturam, ut hinc fabulosum illum nescio quem affirmetur amare, pro cujus erectione, etiamsi hæc omnia vere præ oculis gererentur, ne modicam quidem substantiæ suæ portionem patretur expendi? Similis profecto ineptiæ est, imo multo majoris insanix; si quisquam luxuriosus aut te, idus, occulta Dei dispensatione ob quosdam internos compungatur affectus, de ejus dilectione ferre sententiam, ut hinc Deum plus illo credatur amare, qui adeo se divinæ servituti subjecti, ut quidquid ejus voluntati noverit esse contrarium, omni detestetur horrore, quidquid fuerit laboris impositum, pro ejus nomine omni amplectatur fervore. » Ad hæc verba quodam ille pudore perfusus, demisso capite, fixisque in terram luminibus : « Verissime, inquit, verissime. Nam et in fabulis, quæ vulgo de nescio quo finguntur Arcturo, memini me nonnunquam usque ad effusionem lacrymarum fuisse permotum. Unde non modicum pudet propriæ vanitatis, qui si forte ad ea quæ de Domino pie leguntur, vel cantantur, vel certe publico sermone dicuntur, aliquam mihi lacrymam valero extorquere, ita mihi statim de sanctitate applaudo, ut si magnum aliquid ac inusitatum mihi miraculum contigisset. Et revera vanissimæ mentis judicium est, pro his affectibus, si forte pro pietate contingant, vana gloria ventilari : quibus in fabulis et mendacijs sollebat compungi. Sed quia non mo-

dicum fructum his inesse affectibus paulo ante dixisti : rogo, ut et quæ cœperas, prosequaris. — Libentissime, inquam. Neque enim tibi dene-ganda est cognitio veritatis, pro qua nec tibi ipsi existimas esse parcendum. Nam plerique, si forte audiant aliqua contra inertiam disputari, sophisticas quasdam ratiunculas, quibus veritati resistent, reclamante etiam conscientia, moliantur, ac declinantes cor suum in verba malitiæ, amant excusationes in peccatis. Melius est profecto confiteri Domino, et dicere : *Miserere mei, quoniam infirmus sum (Psal. vi)*, quam dicere : *Dives ego sum, et locuples, et nullius egeo, cum sit miser, miserabilis, cæcus, et pauper, et nudus (Apoc. iii)*. » Sed ad propositum veniamus.

B

CAPUT XVIII.

In quibus amorem Dei stare credendum sit.

« Igitur, ut diximus, non secundum hos momentaneos affectus, quos minime nostræ subesse voluntati, nullus spiritualis ignorat, Dei æstimandus est amor, sed potius secundum continuam ipsius voluntatis qualitatem. Suam enim voluntatem Dei voluntati conjungere, ut quælibet voluntas divina præscribat, his voluntas humana consentiat, ut nulla sit alia causa, cur hoc aut illud velit, nisi quia hoc Deum velle cognoscit : hoc utique Deum amare est. Nam ipsa voluntas nihil est aliud quam amor; nec aliud dicendæ sunt bonæ aut malæ voluntates, quam boni vel mali amores. Denique ipsa Dei voluntas amor est ejus : qui nihil est aliud quam sanctus Spiritus ejus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris. Quæ charitatis diffusio divinæ est et humanæ voluntatis conjunctio. Quæ tunc fit, cum Spiritus sanctus, qui utique Dei voluntas et amor est, et Deus est, humanæ se voluntati ingerit et infundit, eamque ab inferioribus ad superiora sustollens, totam ipsam in sui modum qualitatemque transformat, ut ei indissolubili glutino unitatis adhærens, unus cum eo spiritus efficiatur, Apostolo hoc idem manifestius intimante : *Qui adhæret, inquit, Domino, unus spiritus efficitur (I Cor. vi)*. Sane hæc voluntas secundum duo quædam judicanda est, passionem scilicet et actionem, si videlicet ea quæ Deus intulerit, vel inferri permiserit, patienter sustineat, et ea quæ jusserit ferventer adimpleat. Cæterum, ut ait B. Gregorius (Hom. 20), nemo credat quidquid sibi mens sine operibus de Dei amore respondeat. Ejus est enim sententia, qui non mentitur : *Qui habet mandata mea, et servat ea : hic est qui diligit me (Joan. xiv)*. Quocumque igitur modo insuetos hos affectus, internasque visitationes, judicia Dei, quæ sunt abyssus multa, dispensent, quibuscumque etiam causis, his non quærentibus nec pulsantibus, nonnunquam, ut ita dixerim, subito infundantur, illis omni licet conatu in earum acquisitione laborantibus subtrahantur, cujuscumque voluntas Dei voluntati concordat; eaque quæ Deus intulerit sustinet patienter, et ea quæ jusserit exsequitur ferventer, Deum

diligere sine omni cunctatione dicendus est. Alio-
qui, si secundum hos affectus noster metiendus est
amor, ut tunc solum Deum vel hominem quemlibet
amare dicamur, cum hujusmodi affectum experi-
mur, non utique continue, sed per rarissima quæ-
dam intervalla amare dicendi sumus. Dicendum
sane quod si forte homo justus aliquando velit,
verbi gratia, salutem alicujus, quod tamen nolit
Deus, non tamen ejus voluntas a Dei voluntate
discordat, quandoquidem, ut hoc velit, Dei utique
operatur voluntas, qui ideo vult omnes homines
salvos fieri (I Tim. ii), quia a suis id facit optari.
Habet præterea amor iste inchoationem suam, pro-
fectum suum, perfectionem suam. De quibus omni-
bus enucleatius disserere, nec hujus temporis forte,
nec nostræ est facultatis. Proinde affectus illos
sentire, non ita, ut autumas, Deum amare est, sed
oblatam, imo infusam menti quamdam dulcedinis
illius guttam, interioris palati quasi præsentem,
suavi præsentire attractu. Nam aliud est melleæ
dulcedinis cupidum in ejus acquisitione pro viribus
laborare, aliud si cujuslibet non quærentis nec
amantis infusa fuerit labiis, sensum dulcedinis il-
lius non posse effugere. Ille non gustat, amat ta-
men; iste non amat, tamen gustat. Et ergo simpli-
cioribus verbis utar, quo facilius intelligas; qui
quantumcunque potest, insistit, ut Deum habeat,
mandatis videlicet illius obtemperando, et secun-
dum apostolica et evangelica præcepta sobrie, et
juste, et pie vivendo, etsi nihil hujus dulcedinis
gustet, Deum tamen diligere dicendus est, ipso
attestante, qui ait: *Qui mandata mea custodierit,
ille est qui diligit me* (Joan. xiv). Qui vero quotidie
hunc experitur affectum, et nihilominus divinæ
voluntati sua desideria præponit, non quidem Deum
diligere, sed ingestum suæ menti divina dispensa-
tionæ spiritualè saporè non nisi sentire posse,
credendus est.)

CAPUT XIX.

*Quis sit diversarum compunctionum fructus, novitio
interroganti exponitur.*

Hæc tamen dulcedinis experientia, negligentibus
quidem ad bona opera magna excitatio, in bonis
operibus desudantibus necessaria consolatio, in
culmine perfectionis consistentibus suavis et se-
cura refectio est. Operatur ergo ille mire miseri-
cors, miris et ineffabilibus modis salutem nostram;
ipse sapientia illuminans, ipse justitia terrens; ipse
dulcedo suavitatis illiciens. Velut si quemlibet igna-
rum mellis ad ejus velles appetitum accendere, sed
cernens eum aliis speciebus, minus licet sapienti-
bus, delectatum, nec sermone, nec ejus qualibet
laude in illius desiderium inflammari, sumpta mo-
dica liquaminis illius gutta, ejus faucibus instilla-
res; illeque sumpto gustu, ita in ejus æstualet
appetitum, ut pro ejus acquisitione, ne immensus
quidem labores aggredi perhorreret, quoties, tamen
immanitate laboris cerneret fatigatum a cæpto fer-
vore tepescere, simili cum dulcedinis stilla mulce-

A res: sic elementia piissimi Salvatoris nostri, illece-
bris carnis immersos, quos nec lumen rationis, nec
futuri examinis timor, a male blanda prævalet sua-
vitate compescere, quodam internæ dulcedinis
gustu allicit ad salutem; donec propria voluptate
paulatim attracti secundum illud:

*Trahit sua quemque voluptas,
(VIRGIL., Ecl. 2, vers. 65.)*

jugum eis suæ servitutis imponat. Sed quia acco-
dens quis ad servitum Dei, audit Scripturam
dicentem: *Sic fortiter et præpara animam tuam ad
tentationem* (Eccli. ii), necesse est, ut quoties la-
bor tentationis oppresse: it, nutanti jam, peneque
desperanti, spiritualis quidam sapor interfluat; cujus
recreatus aspergiat, vitiorum colluctationem acriori
mentis æstu suscipiat, magnanimiter toleret; fa-
cilius superet, vel evitet. Teipsum diligentius in-
tuere. Nonne post illam dulcissimi affectus expe-
rientiam, ad ludicra vanaque reversus, cum iterum
redires in te, confundebaris, ac quodam, ut ita
dixerim, odio salutari contra teipsum accendebaris?
Hinc meditari ætatiorem vitam arripere, tantamque
tibi met opponere necessitatem; ut si etiam talibus
consentiret voluntas, nulla tamen foret ad talia red-
eundi facultas. — Omnino, inquit, ita est. — Vides
ergo quia illa fervens conversio tua, ista districta
admodum conversatio tua, quasi illarum lacryma-
rum fructus est? Ad hoc enim datæ sunt, hoc pau-
latim operabantur, imo per illas Deus. Quid ergo
mirum, si suo, ut ita dixerim, negotio consummato
cessarunt? Nunc quidem labores tibi pro Christo
subeundi sunt, virtus patientiæ exercenda, carnis
insolentia crebris vigiliis, ac jejuniis castiganda,
perferendæ tentationes, et ab omni terrena sollici-
tudine animus avocandus: præcipue autem virtute
obedienciæ propria mortificanda voluntas: quoties
vero in his animus plus nimio fatigatur, sollicita
orationum devotione, ad maternæ ubera Jesu pro-
perandum, ex quorum abundantia, lac tibi miræ
consolationis eliciens, dicas cum Apostolo: *Bene-
dictus Deus, qui consolatur nos in omni tribulatione*
(II Cor. i); Et: *Sicut abundant passiones Christi
in nobis, ita et per Christum abundat consolatio
nostra* (ibid.). Sic affectus ille pius, qui prius tor-
pentem excitaverat ne periret, consolabitur labora-
tem ne deficiat, donec post innumeratas victorias,
quasi emeritus jam miles effectus, his tentationi-
bus quibus nunc quasi novitius fatigatus, penitus
consopitus, in virtutum suavitate repaues: ad illud
quoque sublimissimum consolationis genus gratia
divinæ pietatis admissus, quod quasi præmium
constat esse justorum, dicas cum Propheta: *Quam
magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam
abscondisti timentibus te!* (Psal. xxx.) Tum
ille, obortis lacrymis: *Placet, inquit, et valde placet,
quod dicis, quia non solum hæc ita esse ratione ma-
gistrante conjicio, verum in me ipso luce clarius
perspicio. Nam primum illud vitationis genus, sic
prorsus, ut asseris, expertus sum; secundum vero,*

quod in me jam incipiat actitari, te instruente presentio; at sublime illud et ineffabile quandoque me adepturum confido.)

CAPUT XX.

Novitius ille unde Deum se magis amasse probat, inde minus amasse convincitur: et quibus lacrymarum profusio proficiat ostenditur.

« Vide igitur, inquam, quam præter opinionem tuam res acta sit. — Quomodo, inquit? — Ne forte, inquam, unde te Deum magis amare credebas, hinc minus convincaris amasse. — Aliquantisper, inquit, et mihi hæc ratio interlucet: velim tamen plenius eam, te disputante, cognoscere. — Nonne, inquam, quanto quisque negligentior fuerit, vel mente infirmior; tanto in Dei amore probabitur imperfectior? — Negari, inquit, non potest. — Sed sicut, inquam, temetipsum dicis clarius intueri, primus ille affectus arguebat errantem: secundus iste sustinet infirmantem. — Prorsus, inquit, ita. — Convincunt igitur, inquam, imperfectus amantem. » Tum ille suspirans: « O, inquit, quam miserabiliter falluntur, quam sunt suæ salutis proditores, qui vitis innumerabilibus ac damnabilibus implicati, si parum quid hujus, de quo loqueris, experiantur affectus; non solum sibi veniam de præteritis pollicentur, imo ad eadem securius quodammodo revertuntur, nec aliquid hos spirituali iucitamento proficiunt; sed sanctiores hinc semetipsos arbitrantes, in suis sordibus vel negligentius impudentius volutantur. Forte de talibus ait Apostolus: *Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos, ut non videant; et aures, ut non audiant* (Rom. 11). Nunquid non genus hoc compunctionis excæcat oculos; aures obturat, illorum duntaxat, qui immanissimas vitiorum sordes sine pœnitentiæ fructibus paucis his lacrymis æstimant abluendas? — Est profecto, inquam, gratissimum et acceptissimum Deo sacrificium profusio lacrymarum, pro omnibus admissis sufficiens holocaustum, si pœnitentibus et constantibus, sed ea unde pœnituerint, non iterantibus? sed cum spiritu humilitatis et animo contrito ad pia viscera Jesu fugientibus, sed dignis pœnitentiæ fructibus pro posse insistentibus. Quocirca tibi, omnique suæ salutis sollicito elaborandum est, quatenus hæc carnis mortificatio, hæc vigiliarum ac laborum sollicitudo, hæc vestium vilitas, hæc ciborum asperitas, hæc silentii gravitas, hæc, inquam, omnium membrorum interioris et exterioris hominis quasi acceptissimum holocaustum, sagimine, ut ita dixerim, lacrymarum, ac devotissimorum affectuum suavitate pinguescat, ut in arca cordis igne charitatis admissio suavè redoleat, et sic, secundum Prophetam: *Holocaustum tuum pingue fiat* (Psal. 119). Cæterum si utrumque non possis, satius est, siue lacrymis in apostolica paupertate, et evangelica vivere puritate, quam cum quotidianis lacrymis quotidie divinis obviare mandatis. Nam licet mortuos suscitent, dæmonia ejiciant, cæcos illuminent: nihilo-

A minus tamen audient a Domino: *Discedite a me* (Matth. vii, 5), quicumque fuerint operarii iniquitatis.)

CAPUT XXI.

Quod ex his quæ inserta sunt, quid charitas, quid cupiditas in proficiente operetur, possit adverti.

Hactenus hæc forte non inutiliter inseruimus: quæ omnia si attente, si diligenter, postremo si humiliter inspiciantur, erit, ni fallor, perfacile intueri, conversum quemlibet ex nova charitatis infusione, alacri conatu, ac levissimis quibusdam mentis suæ motibus ad altiora sustolli, sed cupiditate deorsum premente, et omne cui inhæserit naturali pondere ad ima semper urgeat, in ipso suo conatu, non nihil laborare. Et quanto frutex perniciosus altius in ipsis animæ recessibus radices infixit, tanto in earum avulsione major difficultas, proinde in ascensione minor facilitas. Sed sicut piger quis ac desidiosus, ac agriculturæ imperitus, agrum suum parva licet ex parte tribulis ac spinis obsitum, tardius evacuat et emundat: impiger autem ac sollicitus ac hujus disciplinæ industrius, etiamsi omnem agri superficiem occupaverit, veprium densitatem citius eradicat, ac de sterili et infecundo pinguem reddit et uberem: sic nimirum abrenuntians quis mundo, si tardus, si tepidus, si suæ purgationis minus fuerit curiosus, quanquam in sæculo minus existit inquinatus, tardius in conscientie serenitatem, ac charitatis proficiet libertatem: at si fervens spiritus, si diligens, sollicitus, si discretionis virtute fundatus, assumptis spiritualium exercitiorum instrumentis, vitiorum genimina ab agro sui cordis potenter evellat, in auras conscientie purioris citius respirabit, ac jugo cupiditatis excusso, ac onere deposito passionum, inveniet, quia jugum Domini suave est, et onus ejus leve.

CAPUT XXII.

Quanta sit in voluptatum contemptu victoriaque jucunditas.

Sicque probabit expertus, non modo nullius laboris, imo summæ esse jucunditatis, pudicitie suavitate perfundi, quanquam onerosum sit naturalia incentiva immundaque desideria, quæ de concupiscentia carnis emergunt, freno temperantiæ cohibere. Similiter non solum jucundum, sed insuper gloriosum, cum gulæ fuerit concupiscentia superata, non se servum sui ventris, sed dominum intueri, illa mira exultatione tripudians. *Ego autem didici, in quibus sum, sufficiens esse: scio humiliari, scio et abundare; ubique et in omnibus institutus sum, et esurire, et satiari: et abundare, et penuriam pati* (Philipp. iv). Sed et amor carnis si fuerit perfecte sopitus, vel certe igne divini amoris absorptus, nullus erit in exterioribus labor, quia non poterit mens ejus afflictione turbari, cujus non potest dilectione dissolvi. Illecebris sane odorum: licet nonnulli turpiter abutantur, quia tamen hi, de quibus nunc sermo est, vel parum vel nihil in eorum appetitu vel

amissione laborant, hinc plura loqui supersedeo. A Porro oculorum auriumque voluptas plurimis non modicum laboris importat, qui nequaquam recte jugo Salvatoris ascribitur, cum totum perversa potius pariat consuetudo. Quam quia abscindere sentiant onerosum, de Dominici jugi, cujus non experti sunt lenitatem, malunt asperitate causari; quæ cum in voluptatum contemptu consistat, non minorem profecto contemnentibus confert libertatem, quam vana illa et ludicra damnosa pariunt suavitatem.

CAPUT XXIII.

De vana aurium voluptate.

Sed quia aperte malos ab hac consideratione putavimus removendos, de his nunc sermo sit, qui sub specie religionis negotium voluptatis obpalliant : qui ea, quæ antiqui patres in typis futurorum salubriter exercebant, in usum suæ vanitatis usurpant. Unde, quæso, cessantibus jam typis et figuris, unde in Ecclesia tot organa, tot cymbala? Ad quid, rogo, terribilis ille follium flatus, tonitruum potius fragorem, quam vocis exprimens suavitatem? Ad quid illa vocis contractio et infractio? Hic succinit, ille disciuit; alter medias quasdam notas dividit et incidit. Nunc vox stringitur, nunc frangitur, nunc impingitur, nunc diffusiori sonitu dilatatur. Aliquando, quod pudet dicere, in equinos hinnitus cogitur; aliquando virili vigore deposito, in femineæ vocis gracilitates acuitur, nonnunquam artificiosa quadam circumvolutione torquetur et retorquetur. Videas aliquando hominem aperto ore quasi intercluso halitu exspirare, non cautare, ac ridiculosa quadam vocis interceptione quasi minitari silentium; nunc agones morientium, vel extasim patientium imitari. Interim histrionicis quibusdam gestibus totum corpus agitur, torquentur labia, rotant, ludunt humeri; et ad singulas quasque notas digitorum flexus respondet. Et hæc ridiculosa dissolutio vocatur religio; et ubi hæc frequentius agitantur, ibi Deo honorabilius serviri clamatur. Stans interea vulgus sonitum follium, crepitum cymbalorum, harmoniam fistularum tremens attonitusque miratur; sed lascivas cantantium gesticulationes, meretricias vocum alternationes et infractiones non sine cachinno risuque intuetur, ut eos non ad oratorium, sed ad theatrum, nec ad orandum, sed ad spectandum æstimes convenisse. Nec timetur illa tremenda majestas, cui assistitur, nec defertur mystico illi præsepio, cui ministratur, ubi Christus mystice pannis involvitur, ubi sacratissimus ejus sanguis calice liberatur, ubi aperiuntur cœli; assistunt angeli; ubi terrena cœlestibus junguntur; ubi angelis homines sociantur. Sic quod sancti Patres instituerunt, ut infirmi excitarentur ad affectum pietatis, in usum assumitur illicitæ voluptatis. Non enim sensui præferendus est sonus: sed sonus cum sensu ad incitamentum majoris affectus plerumque admittendus. Ideoque talis debet esse sonus, tam moderatur, tam gravis, ut non

totum animum ad sui rapiat oblectationem, sed sensui majorem relinquat portionem. Ait nempe beatissimus Augustinus (*lib. x Confess. c. 33*). « Movetur animus ad affectum pietatis divino cantico audito: sed si magis sonum quam sensum libido audiendi desideret, improbat. » Et alias: « Cum me, inquit, magis cantus quam verba delectant, pœnaliter me peccasse confiteor, et mallem non audire cantantes. » Cum igitur aliquis, spreta ridiculosa illa et damnosa vanitate, antiquæ Patrum moderationi sese contulerit, si ad memoriam nugarum theatricarum prurientibus auribus immane fastidium gravitas honesta intulerit; sicque totam Patrum sanctitatem quasi rusticitatem contemnat ac judicet; modo cantandi, quem Spiritus sanctus per sanctissimos Patres quasi per organa sua, Augustinum videlicet, Ambrosium, maximeque Gregorium, instituit: liberat, ut dicitur, vanias, vel nescio quorum scholasticorum nugas vanissimas anteponens. Si ergo hinc crucietur, hinc doleat, hinc ad ea quæ evomuerat, anxius anhelet: quæ rogo hujus laboris origo, jugum charitatis, an onus concupiscentiæ mundialis?

CAPUT XXIV.

De concupiscentia oculorum in curiositate sita, quæ ad viam perfectiorem conversos affigit.

Sed jam de concupiscentia oculorum pauca dicenda sunt, quam curiositatem sancti Patres viderunt appellandam: nam eam non solum ad exteriorem, sed etiam ad interiorem hominem æstimant pertinere. Ergo ad exteriorem pertinet curiositatem omnis superflua pulchritudo, quam amant oculi in variis formis, in nitidis et amœnis coloribus, in diversis opificiis, in vestibus, calceamentis, vasibus, picturis, sculpturis, diversisque figmentis, usum necessarium et moderatum transgredientibus: quæ omnia amatores mundi ad illecebras expetunt oculorum: foras sequentes quod faciunt, intus relinquentes a quo facti sunt, et exterminantes quod facti sunt. Inde etiam in claustris monachorum grues et lepores, damulæ et cervi, picæ et corvi: non quidem Antoniana et Machabæiana instrumenta, sed muliebria oblectamenta: quæ omnia nequaquam monachorum paupertati consulunt, sed curiosorum oculos pascunt. Si quis ergo paupertatem Jesu, his oculorum illecebris præferens, infra metas necessitatis sese recluserit, et pro superflua illa ædificiorum amplitudine, ac supervacua altitudine, pauperum quorundam fratrum cubilia expetierit, cum forte ingrediens oratorium impolito constructum lapide, nihil pictum, nihil sculptum, nihil occurrerit pretiosum, non marmora strata tapetibus, non vestiti parietes ostro, historias gentium, pugnas regum, vel certe scripturarum seriem præferentes, non ille cereorum attonitus fulgor, non in diversis utensilibus radiantis metalli splendor, cum ergo nihil horum occurrerit intuenti, si incipiant ei cuncta sordere quæ cernit, ac se quodam paradiso excussum, ac

carcerali quodam squalore queratur immersum, unde hæc mentis angustia, unde totus hic labor? Rogo, si didicisset a Domino Jesu esse mitis et humilis corde, ac contemplari secundum Apostolum: *Non ea quæ videntur, sed quæ non videntur; quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna* (II Cor. iv): si interioris illius gloriam vel modicum degustasset, de qua scriptum est: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus* (Psal. xlv); illudque Apostoli: *Opus suum probet unusquisque, et sic in semetipso gloriam habebit, et non in altero* (Gal. vi): quod si non in homine altero, quanto minus in muto insensibilique metallo? Si, inquam, interiori cervice jugo divinæ dilectionis supposito, ibi intus Jesus ille dulcis dulciter sapuisset, multumne, quæso, gloriolas has exteriores affectasset? Nunc de interiori illa curiositate pauca dicenda sunt, quæ maxime in tribus constat; in appetitu videlicet noxiæ vel inanis scientiæ; in pervestigatione alienæ vitæ, non ad imitandum, sed ad invidendum, si bona est, vel insultandum si mala, vel certe sola curiositate tantum, ut sciatur, sive mala sit, sive bona; postremo in curiosa quadam pro sæcularium rerum vel actuum agnitione, inquietudine. Ex quibus omnibus mentibus captivatis non modicus labor innascitur, cum vel intemperate exercentur, vel libenter exercentibus prohibentur. Hinc est quod plerique, qui inani philosophiæ dedere animum, quibus etiam moris est cum Evangelii Bucolica meditari, Horatium cum prophetis, cum Paulo Tullium lectitare, tunc etiam metro ludere, laciniosisque carminibus amatoria texere, vel invectionibus invicem provocare, cum eo sese contulerint, ubi hæc omnia quasi seminaria vanitatis, vel initia jurgiorum, vel libidinis incentiva, regulari restrictione damnantur: incipiunt contristari nasci: et cum non habeant, quibus semina conceptæ vanitatis effundant, in illa Elii verba videntur prorumpere: *En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirumpit* (Job xxxii). Unde ergo labor iste nascatur, in promptu est judicare. Inde est etiam quod cum tota die inanibus spectaculis dediti, vel rumoribus audiendis intenti a nobis quodam modo exierimus, revertentes iterum ad nos, vanitatum imagines introducimus, et cor plenum simulacris ad locum quoque quietis nostræ ferentes, pro ineptissima vanitate noctes ducimus insomnes; regum prælia, victorias ducum, quasi sub oculis stultissima præsumptione depingimus, omniaque regni negotia in ipsa psalmodia vel orationibus nostris otiosis discursibus ordinamus. Est adhuc aliud curiositatis pessimum genus, quo tamen hi soli, qui magnarum sibi virtutum conscii sunt, attentantur: exploratio scilicet suæ sanctitatis per miraculorum exhibitionem: quod est Deum tentare. Quod curiositatis genus lege Mosaica ita prohibetur: *Notentabis Dominum Deum tuum* (Deut. vi). Unde etiam Apostolus: *Neque tentemus Christum, sicut quidam illorum*

tentaverunt, et a serpentibus perierunt (I Cor. x). Cui pessimo vitio si quis consenserit; ex nimia mentis angustia cum compos non fuerit voti, vel laqueos desperationis, vel sacrilegium incurret blasphemiae.

CAPUT XXV.

De superbia vitæ, ac primo de vanitate.

Restat noxiæ radicis tertius ramus, quem superbiam vitæ sanctus Apostolus nominavit. Cujus cum multa sint genera, ad præsentem quæstionem de duobus pertinet disputare. Et primum quidem est, quod amorem vanæ laudis infundit, secundum libidinem inserit dominandi. Ex his ergo quantum oriatur labor, quanta mentis angustia, quis facile dixerit? Quoties plane correctus vel injuriatus conturbor, vel qualibet detractione vel obloquutione confundor; aut, quod est lugubrius, tristitiæ peste consumor, si velim laboris hujus causas expressius indagare, invenio in ipsis animæ recessibus radicem vanitatis altius latitantem, qua animus magna de se præsumens, talem se delusus depingit; qui non modo non corripitur, vel objurgari, sed insuper laudari ab omnibus et honorari debuerit. Vel certe, cum mente veneno hujus nefandæ pestis infecta, in aliorum existimatione sanctum se fluxerit, et mirandum, statim ut a sua vanitate alios dissentire perspexerit, gloria sua gaudioque frustratus, quod videlicet in aliorum æstimatione falsa opinio. lo-caverat, necesse est tristitiæ stimulis corrodatur. Ex hoc quoque pessimo morbo primæ cathedræ, salutationes primæ, prima vox in conciliis, primæ in conventu sedes appetuntur: quæ omnia, quantum oblata vel acquisita delectant, tantum negata vel ablata conturbant.

CAPUT XXVI.

De dominandi libidine.

At si mentem libido dominandi corruerit, quantum ei laboris imponit, solus ille nosse poterit, qui hujus pessimæ passionis expertus tyrannidem, Dei tandem auxilio ab ejus est dominio liberatus. Statim enim ut noxium hoc virus mens insana conceperit, ei a quo desiderii sui aucupatur affectum, degeneri vilitate substernitur, et antequam ille aliis præferatur, ipse omnium, quos sibi obesse vel prodesse posse perspexerit, abjectissimus servus efficitur. Inde ob eorum timorem veritatis suppressio, ob eorum favorem turpis adlatio, itaque ei tota vocis libertas adimitur, ut laudare cogatur quæ conscientia viderit arguenda; arguere quæ ipsa indicaverit approbanda. Denique si quemlibet ejus cui innititur familiaritati, propius accedere perspexerit, mox suspicionum jaculis mens captiva confoditur, ne is ad eos, quos ipse ambit, honores citius assumatur, ægritudine timoris afficitur. Itaque invidiæ virgis ferreis cæditur, ut nec cibus ad utilitatem, nec ei somnus proveniat ad quietem. Tunc ad detractiones, susurrationsque convertitur, ac quidquid in eo perspexerit arguendum, prodit et publicat; quidquid publice arguere non potest, sinistra interpretatione com-

maeutat. Verum si tota sua spe frustrata, alius A *sustinens* (*Jer. xx*). Sic ille igne zeli Dei interiora sua depasci proclamans, se pro iustitia erigi, certare pro ordine, pro charitate etiam odia subisse mentitur. Quid plura? Ita tandem rebellis ac contumax experitur, ut vel expelli eum extrema necessitas urgeat, aut certe aliqua propriæ voluntatis libertate leniri. Hinc mira quædam orta abusio est. Cum aliquando status religionis pure admodum tractaretur, sicut se habet regula veritatis; quicunque humiliores, quietiores ad obedientiam, ad opprobria promptiores, in omnibus bonis ferventiores, qui honores maxime non appetèrent; hi tales vel ad alios regendos, vel ad aliquas administrationes, non dico promovebantur, sed compelliebantur; nunc contrario, dum quorundam timetur insolentia, vel cavetur rebellio, vel improbitas formidatur, quia querulosi, quia iracundi, quia leves et acediosi, non valentes in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc intus; quia denique timentur, promoventur; et quæ illis debuit esse causa dejectionis et humilitatis, fit fomes tumoris. Sed de trimoda hac cupiditate hæc satis sint. In quibus omnibus si quis animæ suæ vultum, quasi in quodam speculo diligenter attenderit, inveniet, ni fallor, non modo quid habeat deformitatis, sed et ipsas deformitatis causas occultas sub veritatis luce cognoscet, ac sic non Domini jugi asperitatem, quæ nulla est, sed propriam arguet perversitatem. His ergo passionum radicibus, quasi totius laboris nostri causis, evulsis penitus, ac mentis nostræ humeris charitatis iugo suppositis, discemus a Domino Jesu quia mitis est et humilis corde, et inveniemus requiem animabus nostris, sabbatizantes, non cum Judæis Sabbatum carnale, sed in dulcedine charitatis æternum et spirituale.

LIBER TERTIUS.

In quo, quomodo sit exhibenda charitas monstratur.

CAPUT PRIMUM.

Lex de Sabbatorum distinctione proponitur.

Legimus in Veteri Testamento quasdam sabbatorum distinctiones (*Levit. xxiii*): quorum considerationi libri hujus dedicamus exordium. Habes nempe in lege tria tempora sabbati requiei consecrata: septimum videlicet diem, septimum annum, et post septies septem quinquagesimum annum. Primum ergo sabbatum dierum, secundum annorum, tertium non immerito dicitur sabbatum sabbatorum. Constat namque ex septem annorum sabbatis, addito uno, ut septenarius numerus in unitate concludatur: qui et ab unitate progreditur, et in unitate perficitur. Nam et omne opus bonum ab unius Dei fide inchoatur, quod septenario Spiri-

D tus sancti munere promovetur, ut ad ipsum, qui vere unus est, veniatur, ubi totum quod sumus unum cum ipso efficiatur. Et quia in unitate nulla est divisio, nulla sit ibi per diversa mentis effusio: sed sit unum in uno, cum uno, per unum, circa unum: unum sentiens, unum sapiens; et quia semper unum, semper requiescens: et sic perenne sabbatum sabbatizans. Interim habes sabbatum dierum, sabbatum annorum, et in quodam prægusto sabbatum sabbatorum. Quis ita illuminatus est Dei spiritu, ut has sabbatorum distinctiones, non ex aliorum verbis mutuet, memoria irredigat; sed in se ipso agi sentiens, loquatur non solum ex memoria, sed etiam ex sententia? Adesto, tu bone Jesu, adesto huic pauperculo tuo, men-

dicanti non micæ divitis purpurati, sed instar catuli, micæ, quæ cadunt de mensa dominorum meorum filiorum tuorum. Magnus enim ille filius tuus, et quia filius tuus, Dominus meus, sanctus scilicet Moyses; admissus nimirum ad mensam tuam, epulatus est in ferculo Salomonis panem tuum. Et scio, mi dulcis Domine, dixisti enim: *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus* (Matth. xv). Sed quia catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum, tu frange catulo tuo panem istum, ut micæ colligat, qui non sufficit ad crustulam.

CAPUT II.

Quod in dilectione triplici, istorum Sabbatorum sit quærenda distinctio: et quæ sit in triplici dilectionis distinctio complexio.

Audiamus ergo frangentem: *Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omni mente tua, et proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ* (Matth. xxii). Si igitur credimus, imo quia credimus veritati, necesse est in his duobus præceptis has Sabbatorum quæramus distinctiones; nam et ipsæ ex lege sunt. Porro hæc duo præcepta si diligenter inspicias, tria quædam invenis diligenda, te videlicet, proximum, Deum. Ubi enim dicitur: *Diliges proximum tuum tanquam teipsum*, manifestum est quia diligere debes et teipsum. Hoc tamen non est præceptum; quia naturæ est insitum. Nemo enim unquam carnem suam, teste Apostolo, odio habuit (Ephes. v). Et si non carni, multo minus utique mentem, quam quilibet homo, etiam nesciens, magis diligit quam carnem. Nemo est enim qui non mali: infirmus carne, quam insanus vivere mente. Sit ergo homini dilectio sui Sabbatum primum; dilectio proximi sit secundum; Dei autem dilectio, Sabbatum Sabbatorum. Est autem, ut supra diximus, Sabbatum spirituale requies animi, pax cordis, tranquillitas mentis. Et hoc Sabbatum nonnunquam in propria dilectione sentitur, aliquando ex dulcedine fraternæ dilectionis hauritur; in Dei autem dilectione absque ulla ambiguitate perficitur. Hoc sane providendum, ut homo, sicut oportet, diligit semetipsum; proximum vero tanquam seipsum; Deum autem supra seipsum; quia nec se, nec proximum, nisi propter ipsum. Sed hæc dilectio quemadmodum vel proximo adhibenda sit, si Dominus voluerit, postea annotabimus. Nunc vero considerandum est quia, licet in hac trina dilectione manifesta sit distinctio, inest tamen eis mira quædam complexio; ita ut singulæ in omnibus, et omnes inveniantur in singulis; nec una sine omnibus habeatur, et una vacillante ab omnibus recedatur. Nam neque se diligit, qui vel proximum, vel Deum non diligit; nec proximum diligit tanquam seipsum, qui non diligit semetipsum. Porro Deum non amare convincitur, a quo proximus non amatur. *Qui enim non diligit fratrem quem videt, Deum quem non videt quomodo*

A potest diligere? (I Joan. iv.) Præcedit ergo quodammodo dilectionem Dei dilectio proximi; dilectionem vero proximi dilectio sui: præcedit, inquam, ordine, non dignitate. Præcedit, sed illam perfectam, de qua dictum est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua* (Matth. xxii). Nam profecto quædam hujus dilectionis portio, et si non plenitudo, et sui et proximi dilectionem præcedat, necesse est, sine qua utraque illa mortua est, ac proinde nulla est. Videtur enim mihi Dei dilectionem quasi aliarum dilectionum animam esse, quæ et in seipsa plenissime vivit, et aliis sui præsentia essentiam vitalem impertit, absentia mortem inducit. Ut ergo homo se diligit, in ipso Dei dilectio inchoatur; ut diligit proximum, capaciorem quodammodo sinu concipitur, ut divinus ille ignis paululum calecens, cæteras tandem quasi scintillas in sui plenitudinem miro modo absorbeat, totam animi dilectionem ad illud sublime et ineffabile bonum abducens; ubi nec ipse a se, nec proximus diligitur, nisi in quantum uterque deficiens a se, totus transferatur in Deum. Interim hi tres amores et ab invicem concipiuntur, et ab invicem nutriuntur, et ab invicem accenduntur: porro simul omnes perficiuntur. Agitur autem miro et ineffabili modo, ut quantum hi tres amores simul omnes habeantur, neque enim aliter potest, non tamen semper æque sentiantur: sed nunc requies illa, illa jucunditas in propriæ conscientiæ puritate sentiatur; nunc ex fraternæ dilectionis dulcedine nutuetur; nunc in Dei contemplatione plenius acquiratur. Sicut enim rex aliquis diversas aromatum possidens apothecas, nunc hanc, nunc illam ingreditur; nunc hujus, nunc illius odore perfunditur; ita mens cellaria quædam referta spiritualibus divitiis intra conscientiæ suæ septa retentans, nunc hoc, nunc illud inambulatur, ac jucunditatis suæ materiam pro divitiarum diversitate diverso modo compensat.

CAPUT III.

Quomodo Sabbatum spirituale in sui dilectione sentiatur.

Cum enim homo ab hoc exteriori tumultu intra secretarium suæ mentis sese receperit, et contra circumstrepentium turbarum vanitatum, clauso ostio, interiores gazas perlustraverit, nihilque occurrerit inquietum, nihil inordinatum, nihil quod remordeat, nihil quod oblatret; sed omnia jucunda, omnia concordantia, omnia pacifica, omnia tranquilla, et iastat ordinatissimæ cujusdam familiæ, omnis cogitationum, sermonum, operumque turba, ipsi animo, quasi patrifamilias domus arriserit: oritur hinc subito mira securitas, ex securitate mira jucunditas, ex jucunditate autem júbilus quidam, eo devotius in Dei laudes erumpens, quo perspicacius conspiciat ejus esse muneris quiddam in se boni recognoscit. Hæc est septimi diei jucunda solemnitas quam necesse est sex dies, id est operum præcedat perfectio, ut primum in bonis operibus desudemus,

et sic demum in conscientiae tranquillitate pauesmus. Ex bonis namque operibus puritas conscientiae nascitur, secundum quam sui dilectio iudicatur. Sicut enim is qui operatur vel diligit iniquitatem non diligit, sed odit animam suam: ita profecto qui diligit et operatur iustitiam, non odit, sed diligit animam suam. Haec est primi illius Sabbati iucunda solemnitas, in qua servilia mundi opera minime exercentur; in qua nec ignis concupiscentiae turpis accenditur, nec passionum onera comportantur.

CAPUT IV.

Quale Sabbatum ex fraterna dilectione capiatur, et quomodo sex anni, qui praecedunt septimum, charitati coaptentur.

Porro si ab hoc secretiori cubiculo, in quo primum hoc Sabbatum celebravit, ad illud pectoris sui diversorium sese contulerit, ubi solet gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, infirmari cum infirmis, uri cum scandalizatis; senseritque ibi animam suam, cum omnium fratrum suorum animabus glutino charitatis uniri, nullis invidiae stimulis agitari, nullis indignationum aestibus inflammari, non jaculis suspicionum atteri, non edacis tristitiae morsibus consumi; sicque ad quemdam tranquillissimum mentis suae sinum omnes rapiat, ubi dulci quondam affectu omnes amplectatur et foveat, ac secum unum cor, et unam animam faciat; ad hujus mox dulcedinis suavissimum gustum omnis cupiditatum silet tumultus, ac vitiorum strepitus conquiescit, et fit ibi intus ab omnibus noxiis absoluta vacatio, et in fraternae dilectionis dulcedine grata et iucunda pausatio. Nam quod in hujus Sabbati quiete, nullum progsus vitium residere charitas fraterna permittat, testis est hujus ipsius Sabbati continuus feriatur apostolus Paulus: sic enim ait: *Non adulterabis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum tanquam teipsum (Rom. xiii).* Hujus Sabbati requie ac dulcedine perfusus propheta David, in sonum gratulabundae solemnitatis erupit, dicens: *Ecce quam bonum et quam iucundum, habitare fratres in unum (Psal. cxxxii).* Vere bonum, vere iucundum. Bonum plane, quia nihil utilius; iucundum, quia nihil sapidius. Sicut autem primo illi Sabbato unus tantum dies dedicatur, quia videlicet singulare est, quod in propriae cujusque conscientiae tranquillitate consistit; ita non immerito huic annus integer consecratur; quia, sicut ex multis diebus annus efficitur, ita ex multis animabus unum cor, et una anima charitatis igne conflatur. Quod si ex sex illis annis, qui Sabbatum hoc spirituale praecedunt, aliquid mysticum velis exsculpere, scito sex esse genera hominum, in quorum dilectione necesse est annus exerceatur. Sicut autem annus multos dies complectitur, ita in singulis illis generibus multi vobis homines dilectionis copula junguntur. Primo ergo dilectio nostra naturali or-

A dine ad domesticos sanguinis nostri derivatur. Quae dilectio ut habeatur, quia ipsi naturae est insitum; si non habeatur, nimis est inhumanum. Unde Apostolus: *Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit: et est infideli deterior (I Tim. v).* Nec hanc apostolicam sententiam Dominicus verbis quisquam aestimet esse contrariam, quibus dicit: *Qui venit ad me, et non odit patrem et matrem, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus (Lac. xiv).* Sed de his in consequentibus videbimus. Igitur quia sunt nonnulli, qui immaniores bestiis, nec domesticos attendunt jam aliquantulum ad Sabbatum hoc spirituale procedit qui suos, ita ut oportet, diligit. Haec autem dilectio, quoniam ab ipsa natura proficiscitur, in praecipis quae ad dilectionem pertinent proximi primo loco sancitur, ita, Deo protestante: *Honora patrem tuum et matrem (Exod. xx).* Hinc ad eos qui nobis spiritualis amicitiae foedere, vel officii vicissitudine copulantur, dilectio nostra progreditur, et quodammodo sinu ampliori laxatur. Sed haec dilectio Pharisaeorum iustitiam non transcendit: quibus dictum est: *Diliges amicum tuum; et odio habebis inimicum tuum (Matth. v).* Sane utraque haec dilectio quanquam parum praemii servata conquirat, quippe cum ad illam lex naturalis impellat, ad istam gratia impertita nos provocet; neglecta tamen cumulum damnationis importat. De his Dominus in Evangelio: *Si diligitis, inquit, eos qui vos diligunt; quam mercedem habebitis? Nonne et ethnici hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? (ibid.).* Ut ergo in aliquo amplius dilectio nostra tendatur, amplectatur et eos qui nobiscum eodem iugo professionis subdunt. Haec plane dilectio praemio non fraudabitur; quia Deus causa est cur exhibetur. In hoc statu mens vestimentis agglutinata Jesu, aliquid sibi unctionis elingit: quae descendens a capite, etiam barbae influit veri Aaron, et ad oram usque vestis attingit, cujus uncta pinguedine aliquantisper extenditur: et primum omnes ad quos unctio ipsa pertingens, participium illis nominis Jesu, ut ab uncto uncti, id est a Christo Christiani vocentur, impertit, laxiori sinu recipit diligendos. Restant adhuc duo hominum genera; quae si pectori nostro amoris vinculis astingantur, nihil profecto obstabit, quin veri illius Sabbati requie perfruamur. Nam et eorum qui foris sunt, gentilium videlicet et Judaeorum, haereticorum et schismaticorum, necesse est ut ignorantiam doleamus, compatiamur infirmitati, malitiam defleamus, ac pio affectu solatium illis nostrae orationis impertiamus; ut et ipsi inveniantur nobiscum in Christo Jesu Domino nostro. Inde ad illud transeundum est, in quo fraternae charitatis summa consistit, in quo homo Dei Filius efficitur, in quo divinae bonitatis similitudo plenius reparatur, sicut ait Salvator in Evangelio: *Diligite inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos; et orate pro persecutoribus; et calumniatoribus vobis, ut sicut filii Pa-*

tris vestri, qui in cælis est (Matth. v). Exinde qui supererit, nisi annus septimus, in quo debitores repetere non permittimur, in quo servus libertate donatur? Qui enim novit etiam inimicos simplici oculo intueri: ille est, qui veraciter dicere potest: *Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus (Matth. vi).* *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii).* Cui deplorandæ servituti tandiu quisque addicitur, donec ipse dimittens et diligens, dimittatur et diligitur, de servo non modo liber, sed etiam amicus efficiatur. Vere tempus pacis, tempus quietis, tempus tranquillitatis, tempus gloriæ et exultationis. Quid enim molestiæ, quid perturbationis; quid mœroris, quid anxietatis ejus poterit interpolare lætitiâ, qui a primo illo Sabbato, in quo laborum suorum fructibus pascitur, ad hujus divinæ similitudinis statum grâtiâ pleniore progreditur, ut omne hominum genus uno mentis amore complectens, nullius injuria moveatur; sed, sicut indulgentissimus aliquis pater erga charissimum sibi filium phœneci laborantem, ita ille erga suos afficiatur inimicos, ut quo magis ab eis injuriatur, eo profundiori charitatis affectu inferentibus sibi molestiam compatiatur? Hac igitur virtute possessus tunc maxime Sabbatum hoc celebrare dicendus est, cum ingrediens cor suum in fraternæ dilectionis dulcedinem intendit animum, et erga charissimos sibi in quemdam suavissimum resolutus affectum, gustat *quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum (Psal. cxxxii).*

CAPUT V.

Quomodo utraque hæc dilectio Dei dilectione servetur.

Verum, quia, ut superius diximus, utrumque hunc amorem, quo vel propriæ saluti consulimus, vel quo proximis puro affectu unimur, quadam divini amoris portione necesse est animari: sciendum quia ad hanc geminam dilectionem Dei nos dilectio movet et promovet, secundum id, quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i).* Siquidem in hac gemina dilectione acquiritur innocentia, quam in duobus constare manifestum est. Innocens quippe est, qui nec sibi, nec alteri nocet. Sibi autem nocet, qui semetipsum vitiis alicujus aut turpitudinis labe corrumpit. Ad quam corruptionem quia maxime voluptas, ac delectatio carnis impellit, sic eam facile quilibet respuit vel evitat, si erga carnem nostri Salvatoris pium indutus affectum, gaudet spiritalibus oculis intueri Dominum majestatis, usque ad præsepis inclinatum angustias, virgineis inhiare uberibus, maternis amplexibus stringi, tremuli senis, sancti videlicet Simeonis, felicibus labiis osculari. Qui mentis suæ obtutibus imaginari dulce habet, quam mitis aspectu, quam dulcis affatu, quam peccatoribus compatiens, quam infirmis et miseris condescendens, quod mira benignitate nec meretricis attactum, nec publicanorum refugit convivium (*Luc. vii*), quod unius adulteræ suscipit

causam ne lapideetur (*Matth. ix*), quod alteri confabulatur, ut de adultera evangelista quodammodo efficiatur (*Joan. viii; Joan. iv*). Quis est, cui ad hoc dulce spectaculum, omnis fetentis carnis delectatio non sordescat? Inde suaves quædam lacrymæ facile oriuntur, quibus omnis concupiscentiarum æstus exstinguitur, tepescit caro, gulæ voracitas temperatur, omnis vanitatum titillatio sedatur. Porro ad inimicorum dilectionem, in qua fraternæ charitatis consistit perfectio, nihil nos ita animat, ut illius miræ patientiæ grata consideratio, qua ille *speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xlv)*, venustam faciem suam impiis præbuit conspuendam, qui oculos illos, quorum nutu reguntur omnia, velamini subdidit iniquorum; qua latera illa sua flagellis exposuit; qua caput, tremendum principibus et potestatibus, spinarum asperitati submitit; qua semetipsum opprobriis ac contumeliis addidit; qua tandem crucem, clavos, lanceam, fel, acetum patienter sustinuit, in omnibus lenis, mitis, tranquillus. Denique tanquam ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus coram tondeute se obmutuit, et non aperuit os suum (*Isa. lxi*). Considera, o humana superbia, o superba impatientia, quid sustinuit, quis sustinuit, quomodo sustinuit! Cogitentur, rogo, non scribantur. Quis est, cujus ad hunc mirabilem intuitum non statim ira deferveat? Quis illam audiens mirabilem vocem, plenam dulcedinis, plenam charitatis, plenam immutabilis tranquillitatis: *Pater, ignosce illis (Luc. xxiii)*, non statim omni affectu suos amplectitur inimicos? *Pater, inquit, ignosce illis.* Quid lenitatis, quid charitatis huic addi potuit orationi? Ad didit tamen. Parum fuit orare; voluit et excusare. *Pater, inquit, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt.* Sunt quidem magni peccatores, sed pusilli æstimatores; ideo, Pater, ignosce illis. Crucifigunt; quem tamen crucifigant nesciunt, quia *si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. ii)*; ideo, Pater, ignosce illis. Putant legis prævaricatorem; putant divinitatis præsumptorem; putant populi seductorem. Abscondi ab eis faciem meam, non agnoverunt majestatem meam; ideo, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Igitur, ut homo se diligit, nulla se carnis delectatione corrumpat. Ut vero carnali concupiscentiæ non succumbat, omnem affectum suum ad suavitatem Dominicæ carnis extendat. Porro, ut perfectius ac suavius in fraternæ charitatis delectatione quiescat, etiam inimicos brachiis veri amoris astringat. Sed ne divinus hic ignis injuriarum statu tepescat, dilecti Domini ac Salvatoris sui tranquillam patientiam oculis mentis semper aspiciat.

CAPUT VI.

Quomodo perfectum Sabbatum in Dei dilectione reperitur, et quomodo quinquagesimus annus huic dilectioni comparatur.

Verum hac gemina dilectione purgata mens, tanto devotius, quanto securius, ad ipsius divinitatis

tis felices gestit amplexus, ita ut nimio desiderio succensa velamen carnis excedat, intransque in illud sanctuarium, ubi spiritus sit ante faciem suam Christus Jesus, ab illo ineffabili lumine, ab illa inusitata dulcedine penitus absorbeatur; factorque silentio ab omnibus corporalibus, ab omnibus sensibilibus, ab omnibus mutabilibus, in id quod est, et sic semper est, et ipsum est, in illud unum perspicacem figat intuitum; vacans et videns quoniam Dominus ipse est Deus, et inter charitatis ipsius suaves amplexus, sabbatizans sine dubio Sabbatum sabbatorum. Hic annus jubilæus, in quo homo ad suam possessionem revertitur, ipsum videlicet Auctorem suum, ut nimirum possideatur et possideat, habeatur et habeat, teneatur et teneat. Ipsa est possessio, quæ distracta vili peccati pretio, amore hominis diffuente ab eo, a quo factus est, et inhærente rei, quæ facta est. Huic Sabbato non immerito quinquagenarius numerus dedicatur, in quo servilis timor expellitur, carnis non solum concupiscentia, sed et memoria consopitur, spiritus concipitur. Ante, inquit, id est ante Pentecosten, Spiritus non erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus (Joan. vii). Non omnino non datus, sed non tanta plenitudine, non tanta perfectione. Datur profecto in Sabbato primo, datur et in secundo, sed in Sabbato sabbatorum ejus infunditur plenitudo. In gemino enim illo Sabbato Jesus cernitur parvus, non maguus; humilis, non sublimis; injuriatus, non glorificatus. Ideo Spiritus nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Verum quia charitas diffunditur in cordibus nostris, non aliâ nisi per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v), ubi septenarius numerus custoditur, sed ipsius septenarii multiplicatione, profectus ipsius charitatis dignoscitur. Nam septimus dies quasi charitatis est inchoatio, septimus annus promotio, quinquagesimus annus, qui est post septies septem, ejus est plenitudo. In singulis requies, in singulis vacatio, in singulis spiritualis quædam sabbatizatio. Primo requies in puritate conscientiæ; deinde in multarum mentium dulcissima conjunctione; postremo in ipsius Dei contemplatione. In primo Sabbato vacatur a crimine; in secundo a cupiditate; in tertio ab omni prorsus dissensione. In primo gustat mens, quam dulcis est Jesus in humanitate; in secundo videt quam profectus in charitate; in tertio quam sublimis in Deitate. In primo colligitur ad se; in secundo extenditur extra se; in tertio rapitur supra se.

CAPUT VII.

Quid sit amor, quid charitas, quid cupiditas.

Locus et tempus exigit, ut quod superius distulimus, quemadmodum videlicet charitas sit exhibenda, paulo latius exsequamur. Quod ut manifestus fiat, quidnam sit charitas, enucleatius video ostendendum. Et manifestum quidem est quod charitas amor sit, quanquam non minus manifestum, quod non omnis amor charitas sit. Quocirca sub-

tiliori indagatione opus est ut primo quid sit amor pateat intuenti; quatenus genere agnito species non lateat inquirentem. Dupliciter igitur amorem dici, animadversa loquendi consuetudo demonstrat. Dicitur enim amor, animæ rationalis vis quædam sive natura, qua ei naturaliter inest ipsa amandi aliquid, non amandive facultas. Dicitur et amor ipsius animæ rationalis quidam actus vim illam exercens, eum ea utitur vel in his quæ oportet, vel in his quæ non oportet: qui quidem actus cum additamento amor appellari solet, verbi gratia amor sapientiæ, amor pecuniæ; quem utique amorem vel bonum necesse est esse, vel malum. Nam vis illa animæ, sive natura, qua hic amor, sive bonus sive malus exercetur, bonum quidem animæ est, et in bono et in malo nunquam potest esse non bonum. Pertinet quippe ad ipsius naturam substantiæ, quæ ab ipso summo bono est, qui fecit singula quidem bona, universa autem bona valde. Sed homo libero muneratus arbitrio, sicut cæteris naturæ suæ bonis, sic et hoc aut bene utitur, adjunctus per gratiam; aut male, relictus per justitiam. Quia igitur, ut quidam ait, bonos aut malos mores non faciunt, nisi boni aut mali amores; præmissi boni bonus usus bonum hominem facit, quia bonum amorem facit; abusus autem, quia malum amorem facit, utique malum hominem facit. Quid ergo dubitamus charitatem dicere ipsius amoris rectum usum, abusum autem cupiditatem?

CAPUT VIII.

Quomodo in electione, in motu, in fructu, amoris rectus usus constet, sive perversus.

Jam nunc inter ejus usum rectum sive perversum aliquanto subtilius discernamus. Constat autem, ut mihi videtur, usus ejus in tribus, in electione, in motu, in fructu. Est autem electio ex ratione; motus in desiderio et actu; fructus in fine. Rationalis quippe creatura sicut beatitudinis capax condita est; ita ipsius beatitudinis avida semper: sed ad beatitudinem nequaquam ipsa sibi sufficiens est. Propria autem infelicitate, quod ad beatitudinem sibi non sufficiat, consequenter edocta, ut cupita beatitudine potiatur, re aliqua sibi videt esse fruendum, quæ ipsa non sit. Proinde unusquisque vel pro modo suæ fidei et intellectus, vel pro erroris fallacia, vel pro experientia sensus, primo sibi beatitudinem in rei cujuslibet, vel certe rerum quarumlibet fructu constituit. Deinde quidquid illud est, cujus se fructu beari posse confingit, sine omni ambiguitate sibi eligit ad fruendum. Quam utique electionem amor facit: nam ea vi sua, sive natura, quam superius amorem diximus, anima rationalis id facit. Habet nempe amor semper comitem rationem, non qua semper rationabiliter amet; sed qua, ea quæ eligit, ab his quæ reprobatur, vivaci circumspectione discernat. Denique rationalis est inter Creatorem et creaturam, inter temporalia et æterna, inter amara et dulcia, inter aspera et delectabilia discernere; amoris autem quod voluerit ad

fruentum eligere. Porro et ipsa electio amor dicitur, et est quidam actus animæ; sed, cum amor ipse quo eligit, semper bonum sit, hæc tamen electio, quæ et amor nihilominus appellatur, necesse est ut bona vel mala sit, ac per hoc bonus vel malus amor sit. Nam si experientia cujuslibet delectationis illecta, vel certe quolibet errore decepta mens, ea quibus minime fruendum est eligat ad fruendum, profecto infeliciter amat. Frui autem dicimus, cum delectatione et gaudio uti. Ipsam sane electionem statim sequitur, vel etiam conitatur ipsius amoris motus occultus, excitans quodam modo et movens animum in illius rei desiderium, quam eligendam putavit. Et hic similiter motus animi actus est, et ex amore est, et amor dicitur: et si sit ad id quod debet, et sicut debet, amor bonus est; si vero ad id quod non debet, vel aliter quam debet, malus amor est. At si eam rem quam ad fruendum elegerit, electam desideraverit, actibus opportunis pro voto adeptus fuerit, in illius mox usum cum gaudio ac delectatione quiescit. Quem usum, ut uno verbo appelletur, fructum vocamus. In his igitur tribus charitas sive cupiditas constare videtur, in animi scilicet electione, in motu, in fructu. Sed electio amoris sive boni sive mali est inchoatio: motus amoris ipsius cursus; fructus ipsius amoris est finis. Si itaque mens ad fruendum eligat quod oportet: si ad id sic moveatur ut debet, vel eo fruatur ut decet, et tam salubris electio, et tam utilis fructus non immerito charitatis censeri vocabulo judicatur. Sed in hac electione charitas inchoatur, motu extenditur; in fructu vero perficitur. At si animus eligat insipienter, moveatur indecenter, turpiter abutatur; his quasi gradibus cupiditatem consummari facile adverti poterit. Hi sunt duo fontes, honorum scilicet et malorum origines; quoniam quidem *radix omnium malorum est cupiditas (I Tim. vi)*, et *radix omnium bonorum charitas.*

CAPUT IX

Quid nos oporteat ad fruendum eligere.

Quoniam igitur inter bonum malumque amorem distinximus, superest nunc ut quid ad fruendum eligere debeat animus, quemadmodum ad id quod elegerit, moveri oporteat, sicut ipse, in cuius manu sumus, et nos et sermones nostri, inspirare voluerit, ostendamus. Sic quidem et quid diligendum, et quemadmodum diligendum sit agnosceamus. Hoc sane dicendum, quia non omne quod in usum nostrum eligimus, diligere dicendi sumus, sed solum id quod ad fruendum eligimus. Ea quippe mens quæ sterquilino carnis immersa, ad nihil subtile quod crassitudine sensus excedat, nititur aspirare, vel fallaces divitiæ, vel inutiles honores, aut corporeas voluptates, mundive favores, vel horum aliquid, vel simul omnia, quasi destinatum intentionis sibi eligit finem, in talium perfunctione felicitatem falsa opinione depingens. Ad horum tamen fructum non eodem omnes calle nituntur. Alius

A enim negotiari, militare alius, quamlibet artem alius eligit exercere, ad destinatum finem alius rapinis ac latrocinii tendit. Ex his omnibus id solum amare quis dicendus est, ad quod fruendum tota ejus festinat intentio; cæteris autem quasi quibusdam adminiculis uti; quo facilius ad desideratæ rei perfunctionem valeat pervenire. Sed perversa mens quandiu quidem non potitur optatis, in eorum fructu felicitatis pingit imaginem; aut voti compos effecta cum se solita indigentia senserit laborare; vel certe ab his quibus abusus est, quodam quasi fastidio resilire; in alterius cujuslibet rei succenditur appetitum, non quidem satianda, sed eadem iterum vanitatis ineptia turpiter deludenda. Hic est circuitus impiorum, de quorum misera indigentia in prima hujus operis parte satis superque disputatum est. Porro is cui mens sanior, oculus purior, vita est defæciatior, altiori sensu rem investigans, cum manifestum sit neminem sibi ad beatitudinem posse sufficere, videt profecto id quod sit inferior abjectiorque natura, de jicere posse hominem sui amore, non extollere altius, miseriisque magis involvere quam veræ felicitatis conferre solatium. Hinc semetipsum metiri aggrediens, ac suæ privilegium æstimare nature: cernit profecto quam digne, quam magnifice, quam denique juste homini lex divina præcipiat: *Dominum Deum tuum adorabis; et illi soli servies (Deut. vi; Matth. iv)*. Quod nullomodo dixisset, si esset quælibet natura sublimior, cui humana natura singulare illud deberet obsequium, vel a qua posset beatitudinis præmium expectare. Ipse igitur nobis præ omnibus eligendus est, ut eo fruamur, quod est amoris inchoatio; ipse præ omnibus desiderandus, quod est ipsius amoris quasi cursus quidam atque promotio; in cuius adoptione, quia perfecti boni perfecta erit dilectio, perfecta erit et beatitudo. Merito igitur primum mandatum et maximum de Dei dilectione lex divina contradidit: *Diliges*, inquiens, *Dominum Deum tuum (ibid.)*. Verum, quia hoc beatifico bono, cum adepti fuerimus, quisque pro sua capacitate fruetur; capaciores autem erunt omnes simul quam singulus quisque: erit sine dubio ipsa beatitudo cumulator, si hoc quod quilibet minus capax habere non poterit in seipso, habere incipiat vel in altero. At alterius bonum suum non erit, nisi hoc ipsum bonum in altero dilexerit. Quod æque impossibile erit, nisi alterum ipse dilexerit. Congruentissime ergo secundum præceptum divina sanxit auctoritas: *Diliges proximum tuum (Matth. v)*. Sed quoniam summum bonum nostrum Deus erit, et in seipso, et in nobis, et in altero, ipse ex toto præcipitur diligendus. *Diliges itaque Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omni virtute tua*. Quia vero tantumdem gaudii nobis conferet proximi bonum, quantum proprium; merito dicitur: *Diliges proximum tuum tanquam teipsum*. Patet igitur duo nobis eligenda ut his fruamur Deum scilicet et proximum

mum, quanquam dissimiliter. Nam Deum, ut eo fruamur in seipso, et propter seipsum; proximum, ut ipso fruamur in Deo, imo et Deo fruamur in illo. Nam licet verbum hoc *frui* districtius soleat accipi, ut videlicet nulla re alia, sed solo Deo fruendum esse dicatur; ad hominem tamen loquens Paulus: *Ita, frater, inquit, ego te fruar in Domino (Philem. xx)*. Cum igitur hæc duo et ratio, ut diximus, eligenda perspexerit, et, cæteris omnibus horum contemplatione contemptis, mentis consensus elegerit, inchoata est profecto Dei proximique dilectio; quia ad id quod debet sit ipsius amoris conversio.

CAPUT X.

Quod ad actum et desiderium amor noster moveatur, et quod aliquando affectu, aliquando ratione ad hæc duo moveatur.

Hæc de electione dixisse sufficiat, ut deinceps de ipsius amoris motu, quæ dicenda sunt, prosequamur. Fit autem motus ejus ad duo, vel interius ad desiderium, vel exterius ad actum. Ad desiderium, cum ad id quo fruendum judicaverit, animus se motu quodam interno, et appetitu extendit. Ad actum, cum mentem ad aliquid etiam exterius agendum, amoris ipsius vis quædam occulta compellit. Proinde investigandum arbitrator quænam sint illa, quibus quasi incentivis, amor ipse ad hæc duo excitetur ac moveatur, quæque ei cursum suum ordinent quodammodo atque præscribant. Deinde quid eorum sequi debeat, vel quantum sequi debeat, quidve respuere, quid admittere, quid minuere, quid augere oporteat, ut ipse motus competens sit, subtilius inquirendum. Sunt autem duo, ut mihi videtur, quibus animus ad duo illa quæ præmisimus, movetur quodammodo ac excitatur, id est affectus et ratio. Aliquando enim affectu tantum, aliquando tantum ratione amor noster vel ad publicum actum, vel in occultum succenditur appetitum; quocirca de singulis his, quantum necesse videbitur, disputare conabimur. Hoc sane dicendum, cum superius duo quædam ad fruendum, Deus scilicet et proximus, ratio docuerit eligenda, cæteris omissis, quemadmodum ad hæc duo amor noster moveri oporteat, deinceps esse tractandum. Igitur de omnibus motibus, quibus amor noster multipliciter variatur, quis maxime sequendus sit, videamus. Sed primo de bifaria ipsius motus origine, quæ cœpimus exsequamur.

CAPUT XI.

Quid sit affectus, et quot sint affectus declaratur, et quod spiritalis affectus multipliciter accipiatur, ostenditur.

Est igitur affectus spontanea quædam ac dulcis ipsius animi ad aliquem inclinatio. Affectus autem aut spiritalis est, aut rationalis, aut irrationalis, aut officialis, aut naturalis, vel certe carnalis. Spiritalis affectus dupliciter potest intelligi. Nam spiritali quidem affectu animus excitatur, cum occulta et quasi improvisa Spiritus sancti visitatione in divinæ dilectionis dulcedinem, vel fraternæ cha-

ritatis suavitatem mens compuncta resolvitur. Cujus visitationis modum et causas, quam lucide à nobis fieri potuit, superius memini demonstratas. Huic affectui ille contrarius est, qui ex diaboli immissione generatur. Quo illos ad turpia quæque constat illectos, de quibus propheta: *Spiritus, inquit, fornicationis decepit eos (Ose. iv)*. Gemino enim tormento sanctorum pudicitiam immundissimus hostis insequitur; nunc carnem intolerabili flamma succendens, nunc mentem perniciosæ dulcedinis affectu dissolvens. Ni fallor, Amos filius David ex immissione callidissimi hostis noxiæ suavitatis resolutus affectu, in illicitos propriæ sororis exarsit amplexus, ac tanti patris domum incestu commaculans, fratris in se gladium provocavit (*II Reg. xiii*), ac futuri parricidii quo patrem infelix Absalon regni cupidus infectavit, occasiones quasdam præseminavit et causas (*II Reg. xv*). Nemo sane exhorreat, quod hunc affectum dicimus spirituales, pro eo quod a spiritualibus vitiis generatur, nec causetur de nomine, cum res ipsa manifesta sit.

CAPUT XII.

De affectu rationali et irrationali.

Rationalis affectus est, qui ex consideratione alienæ virtutis oboritur; videlicet cum oculis nostris cujuslibet virtus vel sanctitas explorata, vel fama divulgante, vel certe lectione comperta, mentem nostram quadam dulcedinis suavitate perfundit. Hic est affectus, qui nos, audita triumphali martyrum passione, suavissima devotione compungit, ac memorabiles præcedentium actus quasi sub oculis delectabili meditatione depingit. Hinc vox illa, qua admirabilis athleta Jesu, Paulum dico, fortia sua gesta commendat: conceptæ gratulationis indices ab oculis audientium plerumque lacrymas elicit, animumque ad ejus jamjamque gestientem amplius infusa subito pietate perstringit. Quis enim audiens pericula illa fluminum, pericula latronum, pericula ex genere, pericula ex gentibus (*II Cor. xi*), illam insuper vocem virtutis, *Ubique et in omnibus institutus sum, et satiari et esurire, et abundare et penuriam pati; omnia possum in eo qui me confortat (Philip. iv)*: quis, inquam, hæc audiens vel legens, in talem virum non mirabili moveatur affectu? Hic affectus inter David et Jonathan sacratissimi amoris primitias consecravit, ac socialis vinculum gratiæ ne paterna quidem auctoritate solvendum, fœdere gratissimæ charitatis innexuit. Visa namque immutabili pectoris illius constantia, qua loricatedum gigantum puer inermis prostraverat, quod alteri foret invidiæ seminarium, optimo adolescenti virtutis exstitit incrementum, dum virtutis amicus in virtuosi juvenis excitatur affectum, dicente Scriptura: *Anima Jonathæ colligata est animæ David; qui dilexit eum Jonathas quasi animam suam (I Reg. xviii)*. Hunc ipse mire misericors misericorditer in se transformans affectum, intuitus adolescentem qui ei suas virtutes prodide-

rat, ut ait evangelista, dilexit eum (*Marc. x*). Huic affectui contrarius est irrationalis, qui quolibet erga aliquem conperto ejus vitio, quadam mentis inclinatione movetur. Multi enim ob vanissimam Philosophiam, vel ob stultissimam in negotio militari audaciam, quorumdam sibi animos inclinarent. Et quod lugubris est, multi quia prodigi, quia luxuriosi, quia pudicitiae proditores et insecutores; quia turpissimorum hominum sanctores et fautores, quia inanium spectaculorum vanissimi, sed intentissimi spectatores, aliorum sibi alliciunt et inclinant affectum.

CAPUT XIII.

De affectu officiali.

Porro officialem eum dicimus affectum, qui munus vel obsequiorum gratia parturitur. Moyses sanctus cum Pharaonis declinaret insidias, sacerdotis Madian officio memorabili sibi comparavit affectum: cujus dum filias virgines a pastorum improbitate constantissime, licet alienigena, protexisset, admiratus adolescentis benevolentiam homo, non solum amicum eum sibi, sed et generum postulavit (*Exod. ii*). Berzellai quoque Galadites, regis David, quem fugientem a facie Absalon officiosissima devotione susceperat, muneribus nihilominus paratum excitavit affectum (*II Reg. xvii*): qui viri constantissimi animo tam perseveranter inhæsit, ut inter hæreditaria præcepta tantæ munificentiae recompensationem filio Salomoni rex statim moriturus indixerit (*II Reg. ii*).

CAPUT XIV.

De affectu naturali

Est præterea affectus naturalis cuilibet ad carnem suam, matri ad filium, homini ad domesticum seminis sui. *Nemo enim carnem suam odio habuit* (*Ephes. v*); et: *Non potest mater oblivisci infantis sui, ut non misereatur filio uteri sui* (*Isa. xlix*); et: *Qui suorum maxime domesticorum curam non habet, fidem nequivit et est infideli deterior* (*I Tim. v*). Primus horum etiam viros sanctissimos non effugit, qui eo affectu, quo nemo carnem suam odio habuit, de sepultura solliciti, narrantur sacramentis posteros obligasse, ne in alieno, sed in sepulcris patrum mortui conderentur (*Gen. xlvii*). Secundum sapientissimus Salomon, cum pro superstitie puero (nam alterum mater oppresserat), meretrices feminæ in ejus præsentia disceptarent, credit explorandum. Denique allato ense, cum divisionem pueri regia sublimitas judicasset, matrem affectus prodidit naturalis, et cessit affectui, quæ non cesserat improbitati: et quæ laboraverat ne mater proprio pignore frustraretur, laborare cœpit ut alteri traderetur. *Obsecro*, ait, *date huic infantem vivum et non occidatur*. Econtra, quæ ad aliena viscera expers pietatis obduruit, *nec mihi, nec tibi sit, sed dividatur* (*III Reg. iii*). Porro tertius in pectore sanctissimi Joseph, etiam fratricidalis præponderavit injuriæ, qui cum fratribus fratricidis dispensatoria severitate explorationis cri-

men inureret, cernens eos non mediocriter fatigari, ac sera satis poenitentia de fratris prodicione torqueri; cedens affectui, ut Scriptura ait, *avertit se parumper, et flevit* (*Gen. xlii*). Hunc affectum a piis visceribus Patriarchæ David nec filii parricidalis abrasit immanitas: a quo cum quæreretur ad mortem, mittens qui ejus obviarent insanæ, oblitus injuriæ, memor naturæ, ut sciret patrem, dissimulans nosse persecutorem: *Servate*, inquit, *mihî puerum Absalon* (*I Reg. xviii*). Hunc in se Salvator, ipse mirabili compassione transfundens, videns civitatem, quæ ei secundum carnem metropolis fuit, ex qua illi patres secundum carnem, naturali pietate commotus, cum infusione lacrymarum futurum ei deploravit exitium. Cujus imitator Paulus naturalis, ut reor, compunctus affectu, optabat aliquando anathema esse a Christo pro fratribus suis secundum carnem (*Rom. ix*).

CAPUT XV.

De affectu carnali duplici.

Carnalis affectus duplex occurrit origo. Plerumque enim cujuslibet non quidem virtus aut vitium, sed quædam exterioris hominis habitudo animum sibi intuitis inclinât. Facile quippe alicujus et forma elegantior, et sermo suavior, et maturus incessus, et venustus aspectus, etiam ignorantis qualis ipse homo sit, provocat et perstringit affectum. Hæc adeo in Moyse puero adhuc gratia reucebat; ut contra tyrannicum Pharaonis imperium, quo masculos Hebræorum neci destinaverat, a parentibus tribus mensibus, servaretur, ut ait Apostolus, *eo quod vidisset elegantem infantem* (*Hebr. xi*; *Exod. ii*). Expositus quoque periculo, formæ elegantia etiam filiæ Pharaonis sibi pietatem illexit; cui adoptatus in filium magnus effectus est coram universis quoque servis Pharaonis. Porro quem ad noxiæ voluptatis memoriam in quamlibet speciem suavitas male blanda compungit; carnali motum affectu, nemo sani capitis dubitabit. Hic affectus ambulans in solarium domus suæ David ad speciem Bethsabæ prævenit incautum (*II Reg. xi*), præventum dissolvit, obruit dissolutum. Contrarioque modo quæ in alienæ uxoris nervavit amplexum, in proprii militis crudelem armavit interitum. Hic affectus sapientiam Salomonis absorbit, et carnali libidine dissolutum in spiritualis fornicationis barathrum nefandissima idolorum cultura dejecit.

CAPUT XVI.

Quid de his affectibus sentiendum sit.

Hi affectus interim meditati occurrunt: quos amoris origines quasdam dixerim, sive radices, non amores. Non enim his affectibus excitari vel pulsari valde laudabile existimamus, si boni sunt, nec exitiabile, si mali. Nam et eo quem primo loco posuimus, quanquam optimo, plerique in sui perniciem, ut superiori libello docuimus, abutuntur: et hoc ultimo, qui cæteris formidabilior iudicatur, aliquando viri optimi ad probationis me-

ritum titillantur. Quocirca non his affectibus moveri, sed secundum hos affectus moveri, aut utile iudicamus, aut noxium. Quando enim hi affectus movent animum, aut visitatio est, aut tentatio: quando secundum hos affectus movetur, plena est ipsius voluntatis consensus. Consensus autem aut occulta est, aut etiam manifesta. Occulta cum ex consensu desiderii agitatur interius; manifesta, cum ipsum desiderium ad actum prorumpit exterius. Utrum autem secundum hos affectus moveri debeat amor noster, vel quantum moveri debeat, investigare conabimur; si tamen prius de ratione, quam aliam ipsius motus causam diximus, pauca præmiserimus.

CAPUT XVII.

Quomodo mens ad Dei et proximi dilectionem ratione moveatur.

Nam animum, quem ad Dei proximique dilectionem nullus movet affectus plerumque movet ratio, tanto utique sacratius, quanto securius, quanto defæcatus; tanto autem defæcatus, quanto rationabili amore nihil utilius potest esse, vel purius. Igitur ratio ut ad desiderium conditoris sui animum excitet tepescentem, tribus innitur argumentis: nostræ videlicet necessitati vel utilitati, illius autem dignitati. Suadet ratio Deum esse diligendum, quia necessarium hoc nobis, quia commodum, quia dignum. Necessarium, ut caveamus damnationem; commodum, ut acquiramus glorificationem; dignum, quia ipse prius diligens nos merito ipsius dilectionis exigit compensationem. Desiderandus est homini Deus tanquam bonum suum, sine quo necesse est eum semper miserum esse; cum quo non potest nisi beatissimus esse; qui honorum nostrorum non indigens, pro nobis voluit miser esse. Huic igitur rationi si mens consenserit, etsi non ex affectu, ex voluntate tamen in Dei desiderium se excitaverit; prosequitur statim ratio necessarium, necessarium probans illius præceptis laudis gnaviter insistendum, si adipisci desideratum. Sic innatum internis visceribus desiderium ratione compellente procedit ad actum. Quia vero inter ejus præcepta id maximum invenitur, ut homo proximo suo consulat sicut sibi; instat ratio, ut ad beneficium proximo impendendum animum moveatur. Omnis autem proximus aut amicus est, aut non amicus, vel etiam inimicus. Amicus, quia prodest, vel profuit; non inimicus, quia non nocet nec nocuit; inimicus, quia obest, vel obfuit. Amicus ex sanguine vel gratia; non inimicus ex innocentia; inimicus ex injuria. Igitur ut amico se impendat homo, tria quædam proponit ratio; ut non inimico, duo; ut inimico, unum. Amico debetur beneficium ex natura, ex officio, ex præcepto. Ex natura, quia homo, vel etiam domesticus est; ex officio, quia amicus est; ex præcepto, quia proximus est. Non inimico vero ex natura, quia homo est; ex præcepto, quia proximus est. Inimico tantum ex præ-

cepto, quia ut inimicus diligatur, præceptum Domini est. His igitur rationibus cedens animus, si ad beneficium impendendum non solum amico, sed etiam inimico sese paraverit; etsi non sentiat affectum, charitatis tamen meritum non amittet.

CAPUT XVIII.

Distinctio gemini amoris, inter quos animus fluctuat proficientis.

Distinguendi sunt igitur duo amores isti; unus ex affectu, alter ex ratione. Inter hos duos amores sæpe animus proficientis, et ordinatum amorem habere cupientis, timet et fluctuat; dum putat se minus amare eum, qui amplius amandus est; aut amplius amare eum, qui minus amandus est. Hic est enim amor ordinatus, ut nec diligit quod diligendum non est, diligit autem quicquid diligendum est, amplius tamen non diligit quam diligendum est; nec æque diligit quæ dissimiliter diligenda sunt; nec dissimiliter quæ æque diligenda sunt. Constituanus igitur duos homines ante oculos nostros, quorum alter sit lenis, blandus, tranquillus, suavis, et omnium bonorum aptus consortio, invitans cæteros ad familiaritatem sui, dulcis cloquio, moribus temperatus, in quibusdam tamen virtutibus minus perfectus. Porro alter, licet in summa virtute perfectior, vultu tamen tristior, aspectu severior et fronte austeris moribus irrugata; qui omnibus beneficiat, præstet quod poscitur, non sit tamen suavis consortio nec sua cunctos irritet benevolentia. Ut igitur illum diligit, animus quodam spontaneo movetur affectu, ut istum, urget ratio et ordinata regula charitatis. Sentiens itaque homo animam suam, illum quadam amplecti dulcedine, erga istum omni virtutum suavitate durescere, anxiat, dolet, timet regulam excedere charitatis, dum putat se amare illum quidem supra quam oportet, istum nec quantum oportet.

CAPUT XIX.

Quid sit quod homo benevolus ac suavis, quamvis minus perfectus, majore quam austerus et perfectior et dulciori diligatur affectu, gemina comparatione probatur, et quomodo utriusque amor non sit periculosus ostenditur.

Volo nunc primo latebras propriæ explorare conscientie, ut non me fallat affectus iste, si ejus causam et originem contigerit ignorare. Cum igitur iste, cui animus meus dulci quadam inclinatione movetur, etsi minus perfectus, non sit tamen vitiosus, imo multis virtutibus adornatus; cur non iste affectus ex virtute credatur habere principium, ac proinde non timendus sit, sed potius amplectendus? Sed si ejus originem vel causam dixerim esse virtutem, cur non erga istum, quem magis virtuosum agnosco, faciliore vel saltem simili motu dirigitur? Ergone carnalis iudicandus est affectus iste, qui quadam exterioris hominis competentia generatur? sed si ita est, cur alium æque exte-

ribus adornatum moribus, quia tamen æstimo vitiosum, non ejusdem dulcedinis suavitate completor? Contigit enim mihi aliquando, ut alicujus exterior habitudo, quando in eo vel virtus sperabatur, vel vitium ignorabatur, plurimum sibi animum inclinaverit meum; proditum autem ejus vitium totum illum affectum absorbuerit, ac non modicum menti horrorem ingesserit. Quid ergo? Forte virtus aut vitium quasi animæ cibus vel utilis vel noxius æstimanda sunt; exterioris vero hominis vel austeritas vel benignitas, quasi vasa quædam vel rusticana vel urbana judicanda. Et utilis quidem cibus in vasis deformibus plerumque sumitur; noxius autem nec in pretiosis admittitur. Contingit autem, et quidem persæpe, ut cibus aliquanto vilior ob vasis decorem jucundius admittatur; pretiosissimus autem ob vasis horrorem insanitus assumatur. Sic nonnunquam evenit, ut homo vitiosus, et in summo corporis ornatu displiceat; virtus autem etiam in quadam exterioris hominis duritia et austeritate plurimum placeat. Nihilominus et id contingere manifestum est, ut minorem virtutem in homine benevolo quis ac jucundo libentius videat; major autem in homine duro et austero insuavius sapiat. Sed erit elegantior, puto, quia et expressior similitudo; si virtus veritas, falsitas vitium æstimetur; nimia autem morum severitas, quasi sermo durus et rusticus; exterioris autem hominis grata suavitas, quasi sermo comptus et eloquens. Sicut ergo in suaviloquio non est falsitas admittenda; sic in duro rusticoque sermone veritas non spernenda. Simili modo nec in homine exterius ornato vitium placeat, nec in homine quanquam duro et austero virtus displiceat. Denique si duo homines incipiant aliqua persuadere, quorum alter obtuse, deformiter, frigide id faciat; alter acute, ornate, suaviter, vehementer; donec nescitur quis eorum veritati innitatur; quis diffuat falsitate; non est mirum, si in ejus sermone magis delectatur auditor, qui novit ope sermonis conciliare adversos, remissos erigere; benevolum, intentum, docilem auditorem proœmio reddere; nescientibus quo ejus tendat oratio, quid exspectare debeant, intimare. Quod si uterque æque vera, æque magna persuadere cognoscitur; in hujus verbis cum quadam amaritudine salubritas sumitur; in istius et suavis salubritas, et salubris suavitas gratius avidiusque percipitur. Quanto enim magis in vera assertionem appetitur jucunda suavitas, tanto facilius salubritas prodest. Verum si uterque vera, sed ille minus eloquens magnificentiora ac profundiora conetur asserere; illa quidem quæ dicuntur suaviter, quanquam minora, suavius auribus illabuntur; non modica autem vi opus est, ne illa pretiosa ob sermonum quibus proferuntur ineptiam audire animum tædeat; intelligere non placeat, credere postremo non libeat. Non secus si duo homines proponantur, quorum alter benevolus, affabilis.

A gratus aspectu, jucundus affatu, quadam exterioris hominis suavitate in corda intuentium sese refundat; alter durus, austerus, nimia quadam gravitate intuentibus quasi metum incutiat: quandiu utriusque virtus latet, vel vitium, quis reprehenda; si illum dulcius interior sensus accipiat; istum non voluntas aut ratio, sed affectus rejiciat? Si vero in cæteris virtutibus pares utrosque cognoverit, vel si etiam illum jucundiorum in aliquibus imperfectiorum invenerit; non mirum, nec ratione vacuum, si cui virtus interior in exteriori oblata suavitate quasi veritas in pulchro sermone jucundius sapiat; virtutem in morum austeritate nimia, quasi veritatem in duro rusticoque sermone, cum quadam mentis anxietate vel etiam coactione suscipiat. Sed sicut est quædam eloquentia, quæ juvenilem decet ætatem, quædam autem quæ senilem et quæ in juniore ætate fervor et vivacitas, in maturiori levitas arbitratur; ita profecto in adolescente si sit benevolentia hilarior, promptior, promior ad obsequium, agillior ad actum, in seniore vero honesta, gravis, sine omni dissolutione, hilaris, vacua levitatis, plena maturitatis; nec ille levitatis, nec iste debet argui austeritatis. Quomocumque ergo varietur, estius amatoris affectus, si isti, quem animus ejus affectuose complectitur, nec sui copiam, nec aliud quid præter rationem præbuerit, illi nihil, quod ratio impendendum esse monstraverit, præbere omiserit, charitatis utique regulam non excedit. Nam cum affectus isti nequaquam in nostro arbitrio collocentur, cum quibusdam aliquando invitissimi moveamur, nec quosdam, etiamsi velimus, experiri valeamus; nequaquam tunc amor ex affectu est, cum mentem affectus moverit, sed cum mens ipsum motum secundum affectum direxerit. Similiter de motu, qui ex ratione generatur, sentiendum est.

CAPUT XX.

Quod tres sint amores, ex affectu, ex ratione, ex utroque.

Est ergo amor ex affectu, cum affectui animus consenserit; ex ratione, cum se voluntas rationi conjunxerit: potest et tertius amor ex his duobus confici, cum scilicet hæc tria, ratio, affectus, et voluntas in unum coierint. Primus dulcis, sed periculosus; secundus durus, sed fructuosus; tertius prærogativa perfectus. Ad primum sensus expertæ dulcedinis illicit, ad secundum ratio manifesta compellit, in tertio sapit. Differt autem hic ultimus a primo; quia, licet illo et quod amandum est, aliquando ametur; magis tamen propter ipsius affectus dulcedinem amatur: hoc autem amatur, non quia dulce est, sed quia amore dignum; ideo dulce est.

CAPUT XXI.

Recapitulatio eorum quæ dicta sunt, et quomodo vera Dei cognoscatur dilectio.

Igitur ex his omnibus quæ dicta sunt, in quo

tota vis consistat amoris breviter colligamus. Primo si mens aliquid ad fruendum elegerit, deinde ad id quodam interno desiderio sese extenderit, postremo id agat, quo ad desideratum pervenire valuerit, hoc sine dubio amare dicendum est. Hoc autem quanto quisque ferventius instantiusque peregerit, tanto magis et diligit: quod si ex affectu id fecerit, dulcius utique diligit, ac proinde facilius agit. Si autem totum hoc quod alius ex affectu, alter ex sola fecerit ratione; minus quidem dulce diligit, sed non tardius, quod desiderat, obtinebit. Porro si ipsa electio perversa fuerit, ut quod non oportet eligat ad fruendum; et illa quæ ipsam sequuntur electionem, perversa esse constabit; et talis amor perversus erit, cupiditatis non charitatis vocabulo censendus. Sed sicut superius docuimus, quidquid aliud mens ad fruendum præter Deum in seipso, proximum autem in Deo, vel illecta, vel decepta elegerit, metas veræ dilectionis excedit. Potest præterea ipsa electio sana esse, motus tamen uterque perversus. Potest et electio, et sequens motus in desiderio, ex ratione consistere; alter autem motus, qui in actu est totam dilectionem corrumpere: quod exemplis manifestius fiet. Si quis igitur Deum ad fruendum elegerit, sana est ista electio. Si vero in ipso fructu carnale aliquid desideraverit, existimans cum ad Deum pervenerit, quod ibi, ut Judaicæ salutæ ferunt, et epulis effluere, et voluptatibus habeat incubare: nihil proderit electionis integritas quam sequitur desiderii tanta perversitas. Sed et si Deum ad fructum sibi felicitatis elegerit, nec in Deo quidquam nisi Deum desideraverit; si tamen aliis quam oportet actibus, verbi gratia, aut Judaicis cæremoniis, aut gentilium sacrificiis, vel alia aliqua superstitione ad tantum bonum ambierit, totum utique dilectionis fructum evacuabit. Sit ergo electio sana, desiderium competentis, actus rationalis; et sic non excedet limites charitatis. Interest sane quantum fuerit quis in hac dilectione affectuosus, discretus, fortis. Affectuosus ut dulciter, discretus ut prudenter, fortis ut diligat perseveranter. Affectuosus, ut quod elegit in desiderio, sapiat; discretus, ne in actu modum excedat; fortis, ne inde aliqua eum tentatio avertat. Affectus prodest contra perversas dulcedines, discretio contra deceptiones, fortitudo contra persecutiones. Si quis autem in tribus his noscitur esse perfectus, non solum feliciter, sed et suaviter amat. Sane si non poterit affectuosus; sit tamen discretus et fortis; et si non ad præsentem, non minus tamen proficiet ad futuram felicitatem.

CAPUT XXII.

In proximi dilectione quæ consideratio habenda.

Hæc eadem in proximi dilectione consideremus. Si ergo proximum ad ipsius fructus societatem, qui in Deo est, elegerimus, sana est ista electio. Sed hanc electionem si desiderium turpe aut actus inordinatus subsequitur, tota electionis sanitas maneat. Verum in Dei dilectione nobis non ipsi

consulimus; Deus enim noster est, et bonorum nostrorum non indiget: in mutua actem dilectione, quoniam mutuo indigemus, necesse est ut nobis invicem consulamus. Quocirca desiderium ipsum ad duo debet extendi, et actus nihilominus dupliciter exerceri. Debet quippe desiderium ad hoc esse; ut, sicut decet, mutuo nobis fruamur in Deo; et ut Deo invicem fruamur in ipso. Quia vero homo et ex corpore constat, et ex anima; actus utique noster, quantum facultas suppeditat, utrique debet prospicere. In his quanto quisque ferventior et prudentior, tanto utique et in charitate perfectior. Quanto autem affectuosior, tanto charitas ipsa constat esse suavior. Sicut autem ad hæc aliquando, ut diximus, affectus, aliquando movet ratio, ita utrumque ipsius desiderii modum actusque pro sui qualitate ordinare contendit. Proinde diligenti consideratione opus est ut de ipsis affectibus, quis sequendus sit, et in quantum sequendus sit, videamus.

CAPUT XXIII.

Qui affectus admittendi non sunt, et quantum spiritualis, qui ex Deo est, sit sequendus affectus.

Igitur spiritualis affectus qui ex diabolo est, irrationalis qui pro vitio est, carnalis qui ad vitium; tres isti affectus non solum non sequendi, sed ne admittendi quidem sunt, imo quantum fieri potest, a cordibus nostris radicibus eruendi. Porro spiritualis qui ex Deo est, non solum admittendus, sed et omnibus modis excitandus est, et augendus: quem desiderium nostrum saluberrime sequitur, ut quanto dulcius se nobis innotescit tanta excellentia, tanto ferventius ejus desiderabilis desideretur præsentia. Sane hoc affectu etiam actus noster excitari habet, sed secundum hunc ordinari non debet. Excitari habet, ut nunquam voluntas bene, imo perfecte operandi tepescat; ordinari autem secundum affectum operatio ipsa non debet, ne metas corporeæ possibilitatis excedat. Corpus enim hoc quodam est instrumentum, quo ipsum exciteri habet, quod cum luteæ qualitatis sit, innumerabilibus obnoxium passionibus, vim ferventis spiritus ferre non sustinens, nisi quodam moderamine actus exterior temperetur: infecto negotio procul dubio deficiet ac succumbet. Habet autem hoc affectus proprium, ut plerumque modum nesciat, humanas non metiatur vires, corporeas passiones absorbeat, ac impetu quodam cæco irruens in amatum, solum id meditetur, quod appetit, despiciat quidquid extra est; et quod grave, quod arduum, quod impossibile quoque, ac si leve ac vacuum laboris opus aggrediens, molestissimas hominis exterioris injurias præ interni affectus delectatione non sentiat. Proinde ut voluntas jugi fervore caleseat; ut illatas extrinsecus passiones patienter quis, imo gaudenter sustineat, usque ad ipsius desiderii motum affectus hujus est perferendus, ad voluntarios vero actus progrediens ne metas corporeæ possibilitatis excedat, rationis est moderamine coercendus. Quam mensuram vitæ quidam ignorantes, ac totum affe-

ctus sui impetum importunè sequentes, debiliores A
flunt, quam sanctiores; ac sic affectu ob actus im-
moderationem tepescente, ipsa quoque voluntas
immoderatus oppressa tepescit. De ipsa sane actus
moderatione, quam secundum rationem fieri ne-
cesse est, si quid utile ipse affectuum honorum in-
spirator et ordinator, malorum tantum ordinator
Spiritus suggerere voluerit, suo loco adnotabimus.
Nunc de ipsorum affectuum distinctione quæ cœpi-
mus, exsequamur.

CAPUT XXIV.

*De rationali affectu in quantum et ipse sequen-
dus sit.*

Rationalem igitur affectum, qui ex alterius con-
templatione virtutis oboritur, cæteris, quibus ad
proximi dilectionem accendimur, constat esse per-
fectiorem. Etenim non modicum virtutis indicium
est ipse amor virtutis. Denique huic consentire af-
fectui utilissimum est, tum pro ipsarum æmulatione
virtutum, quæ ipso affectu facilis excitatur, tum
pro horrore vitiorum, quæ ex virtutum diligenti
consideratione sordescunt. Sed et desiderium no-
strum, si secundum hunc dirigatur affectum, nec
perniciosum arbitror esse, nec noxium; nihil enim
obest, imo et prodest plurimum, si ejus desidere-
mus præsentiam cujus exemplo corrigamur, si mali
sumus; si boni, promoveamur; si æque perfecti,
mutua collatione firmemur. Est autem præsentia
sanctorum temporalis et ipsa quidem desideranda,
sed magis illa, quæ cum Christo erit æterna in cœ-
lis. Licet autem in utriusque desiderium simili
excitemur affectu, non tamen simili actu ad utram-
que pertingimus. Nam ad corporalem sanctorum
præsentiam, si forte absunt, aliqua terrarum spatia
peragrandi; ad æternam tendimus, sancte, et juste,
et pie vivendo. Si ergo ad utrumque hunc actum
eodem incitemur affectu, iste ultimus, quantum ad
interiorem exercitationem, ejus impetum sine cun-
ctatione sequatur, neque enim timenda est in interi-
ori sanctitatis nimietas; exterior autem virtutum
exercitatio de qua dictum est: *Noli esse nimium
justus (Eccl. vii)*, rationis est moderamine tempe-
randa. Porro sanctorum præsentia corporalis, etsi
utiliter desideretur, non tamen semper quæritur:
unde in actu hoc ratio consulenda est, non sequen-
dus affectus. Quam grata fuit fratribus Antiochenis
Pauli ac Barnabæ præsentia corporalis! quorum
scientia instruebantur, quorum firmabantur exem-
plo, disputationibus contra diversa sentientes tue-
bantur. Audientes tamen a Spiritu sancto: *Segre-
gate mihi Barnabam et Paulum in ministerium quo
vocavi eos (Act. xiii)*, quanquam repugnet af-
fectus, imponentes tamen eis manus et orantes, di-
miserunt eos. Nonne Paulus ex profusione lacry-
marum Timothei probavit affectum; cui si vir tan-
tus consensisset, utique irrationabiliter Pauli vesti-
giis inhæsisset: *Gratias, inquit, ago Deo meo, me-
moriæ tuæ faciendæ, memor lacrymarum tuarum ut
gaudio implear (II Tim. i)*.

CAPUT XXV.

*Officialis affectus in quo cavendus sit, in quo admit-
tendus.*

Sequitur officialis affectus, cæteris qui admittendi
sunt periculosior; siquidem admittendus est, sed
permaxime cavendus est. Quid enim tam dignum,
tam consonum rationi, quam ut vicem rependas
amanti, obsequenti officium, gratiam munera por-
rigenti? Quid deinde cavendum magis quam ne
delinitus obsequiis vel muneribus illectus, aut fo-
veas vitia, aut faveas vitioso? Nec de his mihi ser-
mo est, qui diligunt munera, sequuntur retributio-
nes; qui justitiam venale habentes, non homini sed
muneribus favent; sed de his qui obsequiis vel mu-
neribus provocati, non jam munera, sed ipsum ho-
minem quodam interno complectuntur affectu. Ad-
mittendus est, inquam, iste affectus, sed et cavendus:
admittendus, ne sit ingratus officio; cavendus,
ne non tam homini impertiat quam vitio. Proinde,
quamvis in muneribus vel obsequiis suscipiendis,
magna sit habenda discretio, hoc attendendum, ut
cum erga eum, cujus beneficiis utimur, vel obse-
quiis adjuvamus, quodam movemur affectu: ipsius
personæ dignitas diligentius inspiciatur; ut si forte
ejus meriti sit, affectus ipse officialis transeat in ra-
tionalem; et quem cœpimus diligere, quia nobis gra-
tus, diligere incipiatur, quia virtutibus adornatus. Evenit
aliquando, ut vir optimus ob exteriorum quandam
austeritatem, ut superius diximus, non facili affectu
in cor influat intuitus; quem, si aliqua occasione
oblata munificum nobis senserimus, insensibiliter
ipse, quem austeritas illa oppresserat quodammodo
et obruerat, erigitur, ut ita dicam, et excitatur af-
fectus; et virtus quæ prius placebat, sed non sapiebat,
ipsi affectui quasi cordis palato, licet ad aliud adhi-
bito, sua se suavitate ingerat et infundat; sic mirabili
modo delectetur et sapiat. Quod si talis forte fuerit,
in quo non sit virtus quæ placeat: quantum qui-
dem ejus desiderari potest correctio, affectus ad-
mittendus est; simplex autem affectus ille, qui,
quamvis certis quibusdam causis moveatur et mo-
veat; hominem tamen sine alterius respectu causæ
complectitur, per omnia temperandus. Ipsa sane
obsequiorum vel munerum redhibitio, utriusque se-
cundum affectum impendatur. Sic et desiderium,
quo eorum præsentia desideratur, vel actus quo
ipsa præsentia comparatur, rationem sequantur,
non affectum.

CAPUT XXVI.

*De affectu naturali; et quid sit diligere in Deum,
quid propter Deum.*

Jam nunc in naturali affectu quis modus servan-
dus sit, diligentius inquiremus. Hunc sane affectum
sicut non admittere impossibile est, ita non sequi,
summæ virtutis est. Nemo enim seipsum odio ha-
buit; et tamen: *Qui venit ad me, ait Salvator, et
non odit animam suam, non potest meus esse disci-*

*pulus (Luc. xiv). Similiter, Qui venit, inquit, ad me, et non odit patrem et matrem, non potest meus esse discipulus (Ibid.). Et contra Apostolus: Qui suorum, maxime autem domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior (I Tim. v). Qui ergo? Contraria sensisse æstimandi sunt magister et discipulus, servus et Dominus, ipsa veritas et amicus veritatis? Absit! Distinguendi sunt ergo duo illi amores, de quibus superius locuti sumus; alter secundum affectum, alter secundum rationem. Naturale quidem est, quod homo erga se et suos affectum habet, sed amorem secundum affectum habere non debet; secundum rationem vero habere debet. Affectus ipse ostenditur, cum per Apostolum dicitur: *Nemo unquam carnem suam odio habuit (Ephes. v)*. Amor autem secundum affectum, ipsius Salvatoris auctoritate interdicitur, qui ait: *Qui venit ad me, et non odit patrem et matrem, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv)*. Amor secundum rationem indicitur, cum idem dicit Apostolus: *Qui suorum, maxime autem domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior (I Tim. v)*. Amor secundum affectum arguitur, cum futura mala prænuntians idem Paulus, ait inter cætera: *Et crunt homines se ipsos amantes (II Tim. iii)*. Quod verolice amorem secundum affectum intellexerit, docent sequentia: *Erunt enim, inquit, homines se ipsos amantes, cupidi, elati; voluptatum amatores magis quam Dei (ibid.)*: Semper etenim affectus iste mollia suggerit et suavia; quod jucundum et tenerum, quod voluptuosum, quod delicatum, libenter amplectitur; quod vero arduum, quod asperum, quod voluntati contrarium, omni horrore refugit et evitat. Quocirca affectus hujus exsecutio amor perversus est, hominem exuens homine, formam induens bestialem; quod rationis, quod honestatis, postremo quod utilitatis obruens quodam modo et abscondens. Hic amor proprie convenit bestiis; excusatur in pueris: nam illis ratio non infunditur; in istis sopitur. Denique utrumque hunc amorem breviter satis Salvator ipse distinguens: *Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam inveniet eam (Joan. xii)*. Proinde, ut ait sanctus ille (Aug. tract. 51 in Joan.): « Si male amaveris, tunc odisti; si bene oderis, tunc amasti. » Qui enim amat secundum affectum, utique odit, quia *qui diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. x)*. Qui vero odit secundum affectum secundum rationem diligit. Ad hoc enim addidit: *In hoc mundo; quia quidquid in mundo est, aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ (I Joan. ii)*. Qui itaque animam suam secundum affectum amat, in hoc mundo amat, quia in concupiscentia carnis, in concupiscentia oculorum, in superbia vitæ, quæ omnia affectus suggerit, amat. Hac distinctione id quoque solvitur, quod quæerunt quidam: quid videlicet distet inter amorem qui in Deo, et illam qui exhibetur propter Deum. Affectus quippe non propter Deum assumitur; sed in ipsa anima aut carnaliter aut accidentaliter oritur. Proinde si ei cui animus quadam spontanea ac dulci inclinatione sese refundit, totus amor secundum ipsum affectum exhibeatur: iste nec in Deo, nec propter Deum, sed potius propter se amatur. Si vero is quem affectus iste complectitur, in Dei dilectionem pariter assumitur; amor quia ipse ex affectu sapiat, sed ejus exhibitio ex rationis moderamine pendeat: hujus utique amor non primo propter Deum assumitur, sed in Deo salubriter exercetur. Porro ei quem affectus ipse respuit et evitat, si consideratione divini præcepti nosmetipsos, ut oportet, exhibuerimus, ac quidquid dictaverit ratio, prout indigerit, impenderimus, iste non propter se, sed tantum propter Deum diligitur. Igitur amicus qui non potest non diligi, diligatur in Deo; inimicus qui non propter se potest diligi, diligatur propter Deum. Ille ex affectu, iste ex ratione. Hic itaque modus in naturali servetur affectu, ut habeatur quidem et sentiatur; sed in omnibus et per omnia rationis moderamine temperetur. Denique Joseph sanctus prius lacrymis naturalem erga fratres protestatur affectum (Gen. xli), quem si vir sanctus ratione postposita sequeretur, nequaquam fratres salubri dolore a proditionis crimine purgarentur. Salvator quoque pius erga suos indutus affectum, ruituram civitatem compassionem mirabili deploravit (Luc. xix), nihilominus tamen ejusdem civitatis scelera, summæ calamitatis injuria ex rigore justitiæ castigavit. Ad quam regulam utinam rectores Ecclesiæ suam castigarent affectum, quorum multi domesticos sanguinis sui nimis carnaliter amplectentes, non solum eos a mundi vanitate et voluptate nullo rigore compescunt, imo ex ipso pretio sanguinis Christi, unde suas expleant libidines, damnabili præsumptione prospiciunt. Proh dolor! Sic est ingredi domos quorundam episcoporum nostrorum, et, quod magis pudet, cucullatorum, quasi quis ingrediatur Sodomam et Gomorrhæam. Procedunt quidam capillati et effeminati seminudis natibus, cultu meretricio, de quibus Scriptura: *Et posuerunt, inquit, pueros in prostibulo (Joel. iii)*. Et in talium libidines tuus sanguis assumitur, Domine Jesu, erigitur crux tua, panduntur vulnera tua, insaniunt pretium mortis tuæ. Ut isti habeant currentes canes, aves volantes, equos spumantes, nudantur in pauperibus latera tua, ridentur verbera tua, effunduntur viscera tua. Vides ista, Jesu meus, vides ista et taces; sed nunquid semper tacebis? Imo, inquis, ut parturiens loquar (Isa. xlvi). Sed ad propositum redeamus.*

CAPUT XXVII.

De affectu carnali, quod nec omnino respiciendus, nec plene sit admittendus.

Igitur carnalis affectus, quem parturit quidam hominis exterioris ornatus, nec omnino respiciendus.

duſ est; nec ita ut se profuderit, admittendus. Vicinus enim illi est affectus ille, qui ducit ad vitia; et nisi iste prudentius caveatur, ille sine sensu pene patientis illabitur. Ad hoc igitur affectus iste salubriter admittitur, si tamen suspense et temperate quodammodo admittatur; ut videlicet si virtus in eo claruerit, facilius amplectatur; si vero vitium, correctioni ejus vehementius insistatur. Quidquid enim de officiali affectu diximus, de hoc quoque sentiendum nihilominus arbitremur. Ab his tamen, qui adhuc carnalibus vitiis appetuntur, consulte affectus iste respuitur, a quibus rarissime sine vitii titillatione sentitur.

CAPUT XXVIII.

Quod affectum non solum origo, sed etiam processus et finis scrutetur, et quod affectus transeat in affectum, exemplis ostenditur.

Porro horum affectuum non solum origo scrutanda est, sed et processus ipse ac finis sagaciter attendendus. Subtilissime enim aliquando unus oritur, et in alium terminatur, vel certe mutatur. Quod de duobus vel tribus ostendisse satis sit. Fama cujuslibet virginis exitus quis, quæ et sancta corpore et spiritu, fide sincera, discretionem præcipua, usque ad perfectum contemptum sui humilitatis virtute fundata, præclaræ abstinentiæ, summæ prædicatur obedientiæ: ob tantarum admirationem virtutum summo eam veneratur affectu. Quem quidem affectum superius rationalem nominavimus. Hujus ergo si incipiat familiaritate potiri, venerari obsequio, recreari colloquio, eulogiis vel jutteris, vel certe quibusdam munusculis frequentare, rationalis iste affectus pene insensibiliter transit in officialem: et quæ cœperat amari ob meritum sanctitatis, frequentari incipit ob gratiam mutuæ liberalitatis. Deinde affectus iste dum ad quædam blandimenta se porrigit: etiam carnalis ille qui cæteris perniciosior est, vitio tentante, subrepat. Novi ego viris pudicissimis et continentissimis, omnium inque spurcitiarum summo horrore detestantibus, accidisse, ut dum quasdam in tenera adhuc ætate summis virtutibus cernorent accessisse, ac mirabili morum gravitate ac vite sanctitate in quosdam canos, ut ita dixerim, spirituales incredibiliter profecisse; devotissimo cas ac dulcissimo colerent simul et amplecterentur affectu. Quibus dum sui copiam pronius indulgerent, ac in eorum aspectus, ut ita dicam, amplexu suavius requiescerent, vitioso quodam affectu subtilius irrepente plurimum fatigati sunt: et qui alios ejus criminis conscios non dico non aspicerent, imo a nauseantis animi sinu summo horrore rejicerent; istos pudicissimos, gravissimos, forte etiam virgineo decore serenos, quos et impudicus quis ob ipsam desperationem non nisi pudico conspiceret; vix sine quadam vitii titillatione frequentari potuerunt. Cur hoc? Profecto quia officialis affectus facilius in carnalem affectum mutatur, quam vel pectore pudico impudicus amplectatur, vel in impudico quis

A manifestæ pudicitia appetatur. Proinde cum affectus noster quanquam rationalis, vel etiam spiritalis, usque ad suspectam ætatem vel sexum sese protenderit; consultissimum est, ut infra ipsum mentis sinum cohibeatur; nec ad inania quædam blandimenta mollesque teneritudines pariatur effluere, nisi forte ob id aliquando mature ac temperate progrediatur, ut virtus amata et laudata ferventius exerceatur.

CAPUT XXIX.

Diversos affectus sæpe in eadem mente luctari; et quis cxi præponendus sit.

Dicendum adhuc de his affectibus, quod plures aliquando in una mente compugnent: ac quodam modo invicem se expugnare contendant. Quod cum contigerit, magna discretionem opus est, ut quis cui præponendus sit, agnoscat, virtusque necessaria, ne ab inferiore superior expellatur. Denique Abraham proprium filium immolare jussus, nequaquam ad propria viscera expers naturalis affectus obdruit; sed cum naturalis, quo filium, spiritalis, quo Deum amplectebatur, in sancti viri pectore compugnarent, superiores inferiores præposuit: imo ob superiorem inferiorem contempsit. Optimus quoque adolescens Jonathas, non in patris injuriam consilium, quo David neci destinaverat, eidem sacro fœdere copulatus prodidit; sed rationalem affectum naturali legitimo jure præposuit. Nec mirum, si amici gratia in ejus sacratissimo pectore patris obliteraverit affectum; ob quam propriam, ut putabatur, injuriam immutabili virtute contempsit. Denique David fugienti a facie Saul cum in secretioribus locis vir invictæ charitatis occurreret, patris ei consilia proditurus, inter amplexus et oscula cum se mutuis lacrymis perfudissent, ac pio fletu pium protestarentur affectum, renovato rursus fœdere intulit Jonathas. *Tu quidem eris rex, ego autem ero secundus post te (I Reg. xx).* O virum summis laudibus efferendum! Virum expertem invidiæ, cupiditatis vacuum, qui amicam regno prætulit; qui quod videbatur suum esse, voluit alienum. *Ego, inquit, ero secundus post te. O summæ humilitatis pectus! Vir regii seminis, cui ex successione sperabatur hæreditas; cui spem auxerant culminis potiundi genus, virtus, militum gratia, populi favor, ipsius etiam mirabilis fama triumphum, quo uno tantum fulcitus comite armatos cuneos agminis hostilis invasit, ac suæ genti insperatam victoriam reportavit, infra servum semet dejiciens: Ego, inquit, ero secundus post te. Hic, inquam, in cujus laudibus adhuc canitur: Sagitta Jonathæ nunquam abiit retrorsum, et gladius ejus non est reversus inanis (II Reg. 1); quasi se ipsum nesciens ut sciret amicam: Tu, inquit, eris rex, et ego ero secundus post te. Quis, rogo, hæc etiam de uterino suo fratre sine immuni saltem cogitare invidia? Quis amici causa totam spem in desperationem deduceret? Filii patriarchæ Jacob (Gen. xxxvii), paterne gratiæ, qua unus cæteris dulcius foveba-*

tur, immoderatus invidens; servitute fratri, patri summam invexere tristitiam. Primus ille pontificum cum sorore prophetissa prævenerat, ni fallor, invidia, fratri mansuetissimo detrabens, vix ipso orante Moyse divinam ultionem evasit (*Num. xii*); sapientissimus Salomon fratrem æmulum regni, accepta qualibet occasione, delevit (*III Reg. ii*); Jonathas solus infra amicum, patrem, patriam regnumque despiciens: *Tu, inquit, eris rex, et ego ero secundus post te*. Qui si dixisset: Ego ero rex, tu autem eris secundus post me; nec legem amicitiae, nec amici gratiam violasset. *Flebant autem ambo*, ut ait Scriptura, *sed David amplius (I Reg. xx)*. Instabat nimirum illa amarior morte divisio, qua individua illa pectora mutuo frustrarentur aspectu: qua cessare habuit illa dulcis confabulatio, illa periculorum omnium alleviatrix consolatio, illa quoque vitæ ipsi præferentia mutui secreti revelatio: ideo flebant ambo. Cerne, quæso, ordinatissimæ dilectionis hominem. Debebat quippe Jonathas amico affectum, sed patri obsequium. Amico gratiam, sed paternæ senectuti custodiam. Si secutus affectum inhæsisset amico, paternæ dilectionis jura læsisset. Sed si mōente, imo etiam compellente patre, amico gratiam subtraxisset, initi fœderis ac sacratissimæ amicitiae legem violasset. Ex affectu itaque utrique placebat conjunctio; sed ex ratione placebat divisio. Flendo igitur solvebant quod debebant affectui; sed dividendo, coacti licet, cedebant rationi. Uterque flebat, quia uterque diligebat. Cur igitur David amplius? Prædixerat nimirum Jonathas (*I Reg. xviii*) suum quodam modo defectum, amici profectum; se regno privandum, David assumendum; idcirco lex amicitiae exigebat, ut ille compassione amici fieret injuriam: iste ne amici videretur dolere successus, aliquantisper lacrymis temperaret. Affectum igitur naturalem rationali præposuit, actum vero secundum rationem ordinavit. David quoque ipse cum fidelis ei exercitus de filio parricida victoriam reportasset, naturali cedens affectui, filii sui lugebat interitum (*II Reg. xix*); sed correptus a milite officialem naturali præposuit: depositoque luctu victori populo gratulabundus occurrit. Salvator etiam noster, cum jam ex affectu naturali, quo nemo unquam carnem suam odio habuit (*Ephes. v*), proclamasset, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. xxvi)*; spirituali, quo semper Patri inhæsit, rationis cum jure submitis: *Veruntamen, inquit, non sicut ego volo, sed sicut tu (ibid.)*. Proinde in his affectibus hæc ratio servanda est, ut is quo animus noster excitatur in Deum, cæteris omnibus præponatur; deinde rationalis officiali, officialis naturali, naturali carnali.

CAPUT XXX.

In affectibus quæ sit quærenda utilitas.

His itaque, quæ de affectuum distinctione dicta sunt, diligenter inspectis, patet, ni fallor, quæ in illis sit quærenda utilitas. Illa nimirum, ut in co-

rum desiderium, quæ diligenda sunt, ipsis affectibus, quasi amoris quibusdam aculeis excitemur; ut ipsum amorem, ipsorum affectuum infusa dulcedine suavius, ac proinde diligentius teneamus; ut actus ipsos, quibus ad desiderata tendimus, quanto affectuosius, tanto delectabilius; quanto autem delectabilius, tanto ferventius exerceamus. Ipsum sane desiderium etsi affectum excitare habet; rarissime tamen ipsum affectum sequi debet, sicut superius monstratum est. Similiter ad bonorum operum exercitia affectum excitari, in ipsis operibus ex affectu teneri, utilissimum est; sed ipsa opera secundum affectum ordinare, præter ordinem est. Restat igitur, ut quemadmodum ipsa sint opera secundum rationem ordinanda, pro modulo nostro paucis dicamus. Nam ipsum desiderium secundum rationem uniforme est, quod in eo tamen amore, qui ex affectu est, sentitur; in eo autem qui ex ratione, in sola voluntate computatur.

CAPUT XXXI.

Quibus actibus nos oporteat ad Deum tendere, quibus nobis, proximisque consulere.

Sunt itaque actus quidam, quibus spiritualiter ad illum summum bonum, quod summe diligendum est, summeque desiderandum contendimus; sunt et alii, quibus vel nostræ necessitati, proximorum autem necessitati simul et saluti consulimus, quæ tamen providentia, ad illum æque finem referenda non ambigitur. Videtur autem Apostolus omnem perfectæ vitæ statum paucis insinuasse sermonibus: *Sobrie, inquit, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo (Tit. ii)*. Est enim sobrietas humanæ vitæ modus quidam ac temperantia, utramque nimietatem prudenter evitans, et regia via inter dextram et sinistram cursum nostrum deducens. Hanc virtutem sæculi hujus sapientes frugalitatem nominant, cuius excellentiam illorum omnium eloquentissimus iucide satis exponens. Ut volet, inquit, quisque accipiat, ego frugalitatem, id est modum et temperantiam virtutem maximam puto. Cum enim ille, ad quem summe tendimus, quidam modus sit, cui nihil deest, nihil obest, nihil superfluit, nihil deficit; ad quem cum pervenerimus, nihil erit exterius quod appetamus, nihil interius quod fastidiamus: necesse profecto est, ut nosmetipsos in quadam mensura modoque servemus, nec infra quam necesse est dilabamur; nec supra, quam oportet pestifera præsumptione feramur. Justitiam sane ab Apostolo illam hic æstimo nominari, qua proximorum necessitati sive saluti consulentes, et in ipsis beneficiis quid cui conveniat, quis cui præferendus sit discernentes, quod justum est cuique tribuimus. His autem duabus virtutibus, sobrietati scilicet et justitiæ, ne de eis philosophi, vel quilibet a Christi fide alieni gloriorentur, consultissime addidit pietatem, quæ in fide sincera, et pura intentione consistit. Porro ipsa intentio in amoris electione, de qua jam disputatum est, constare videtur. Hic fortasse lector exiget, ut ipsum vivendi modum, quem pe-

riculosum imo perniciosum videtur excedere, manifestius evolamus. Quod quam sit arduum, difficileque tractatu, quis non videat? cum tot sint hominum qualitates, quot homines, nec raro saltem duo simul inveniantur, quibus cuncta æque convenient; dum quod uni satis est, hoc alteri parum est; et quo iste proficit, ille deficit; et quod alteri necessarium est, alteri constat esse superfluum. Dicendum tamen aliquid videtur quod conveniat omnibus, quod quisque sibi possit aptare, et utrum necessarium vivendi modum excedat, ductrice possit ratione conjicere.

CAPUT XXXII.

De modo humanæ vitæ tractare incipiens, quæ sit in naturali ordine servanda sobrietas ostendit.

Igitur tres ordines humanæ conversationis occurrunt, primus naturalis, secundus necessarius, tertius voluntarius. Primus conceditur, secundus indicitur, tertius offertur. Primus ex potestate, secundus ex necessitate, tertius ex voluntate. Primo debetur gratia, secundo misericordia, tertio gloria. Sed de singulis quam lucide possumus, quæ dicenda videntur, exsequamur. Est autem ordo naturalis; ut qui nulla commisit illicita, si velit ipse licitis utatur, licite tamen. Est autem licitus, verbi gratia, esus carniæ, vini potus, usus conjugii, divitiarum possessio. Ut enim ait Apostolus: *Omnia munda mundis; et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur (Tit. 1)*. Nam et hæretici ab ipso Apostolo judicantur, qui prohibent nubere, et jubent abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus (I Tim. iv). Verum ut horum usus licitus sit, modus servandus est, tempus, locus, genus diligentius attendenda. Modum sane quemdam servandum omnibus, nec a quolibet pacto quolibet excedendum, Salvator ipse præscribens: *Videte, inquit, ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ (Luc. xxi)*. Et de usu conjugii ait Paulus: *Sciat unusquisque suum vas possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii (I Thess. iv)*. Vestium quoque usum describens Petrus: *Non in veste, inquit, pretiosa (I Tim. ii)*. In licitorum igitur usu hic modus servandus est, ut quis in cibi potusque perceptione infra crapulam et ebrietatem sese contineat, in divitiis servandis anxiam sollicitudinem tollat, in usu conjugii ignominiosas passiones evitet, in vestium cultu non pretium, sed necessitatem requirat. Sed et tempus congruum cujuslibet usui servandum est; ne, verbi gratia, his temporibus, quibus traditio ecclesiastica a oibis præcipit abstinere, jejunium sine rationabili necessitate solvatur; ne temporibus quibus orationi vacandum est, nuptialis usus exerceatur; ne diebus quos salubri vacationi ad audiendum verbum Dei Christiana sacra vit auctoritas, curis mundialibus insistatur; ne diebus, quibus dolorem vel poenitentiam vestium mutatione præferre religio sacra constituit, solemnibus quis vestibus abutatur. Locus itidem in omni

A usu necessario providetur. Nam in Ecclesia vacare epulis, vel uti conjuge, vel exercere negotia, quis non sacrilegium judicet? Corinthiis scribens Apostolus, in cibi potusque perceptione tempus legitimum eos arguit non servasse: *Convenientibus, inquit, vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare; unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum (I Cor. ii)*. Non enim tempus congruum observabant, qui ante perceptam Eucharistiam, communes cibos contra scita apostolica præsumebant. De modi quoque transgressionem, eosdem ipsos inculpans, subjecit: *Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est (ibid.)*. Deinde loci contemptum improperans: *Nunquid domos, inquit, non habetis ad manducandum et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? (ibid.)* Postremo earum rerum, quibus, uti licitum est, genus subtilius discernendum, non quod aliquid creaturarum Dei immundum, sine sacrilega impietate credatur; sed quia his, quæ in dæmoniorum sacrificiis noscuntur exhibita, vel aliis furto, vel rapina probantur ablata, ne eorum usus impiis, vel infirmis, impietatis videatur esse consensus; sacra nos abstinere compellit auctoritas. Unde Apostolus: *Si quis dixerit: Hoc immolatum est idolis, nolite comedere (I Cor. x)*. Tobias quoque sanctus cum balatum pecoris quod pro mercede operis uxor advenerat, oculis quidem captus, sed mente integra advertisset, timens ne civi injuriam, sibi maculam illicitus esus inveheret: *Videte, inquit, ne furtivus sit (Tit. ii)*. Hæc de naturali ordine dicta sint, in quibus licet non omnia, quibus licite utuntur homines, adnotavimus; ex his tamen quis modus in cæteris servandus sit, diligens inquisitor inveniet. Jam nunc de ordine necessario aliqua perstringamus.

CAPUT XXXIII.

Modus satisfactionis in ordine necessario, purgationisque describitur.

Et quippe ordo necessarius ut qui commisit illicita ab usu quoque licitorum sese restringat. In qua restrictione duo consideranda sunt: modus scilicet satisfactionis, et necessitas purgationis. Modus satisfactionis, ut secundum modum culpæ rigor continentiae extendatur: quatenus secundum Baptistæ vocem, dignos poenitentiae fructus faciamus. Sed de ipsa satisfactionis qualitate cum ad pastorem curam pertineat, et a sanctis patribus libri scripti, ac sententiæ præfinitæ sint, plura dicere supersedeo. Verum non satisfactionis modus tantum conservandus est, sed etiam purgationis necessitas perquirenda. Nec pro sola satisfactione a licitis continendum; sed etiam pro expellendis vel minuendis passionibus, quæ vitiosa consuetudine inolescunt, laboriosis operibus insistendum. Sunt enim exterioris hominis exercitia interioris hominis instrumenta; quibus et passiones vitiosæ, quæ ipsam inflicunt animam, facilius absciduntur: et interioris faciei sordes, quasi confectione quadam

asperiori plenius diluuntur. Proinde suæ purgationis sollicito primo necesse est ut passiones quibus impugnatur attendat; deinde quæ sint quibus maxime fatigatur inspiciat; postremo quæ instrumenta, quibus passionibus magis obviat sagaci circumspectione perquirat. Quibus inspectis, congruum cuilibet passioni objiciat; et quæ magis impugnat, ferventiori instantia ut ipsa obruatur, insistat. Denique passionem libidinis facile comprimit ventris restrictio, vagum cor et instabile vigiliarium infirmat afflictio, iram silentium mitigat, tædium mentis operis illicitudo castigat. Nec sic tamen unius passionis extinctioni tota vehementia insistendum est, ut ad cætera comprimenda instrumentum corporale deficiat; nec importunius laborandum, ut non quælibet passio sentiatur; sed cum surrexerit, ut secundum rationis iudicium compe-scat. Hæc de modo purgationis breviter tetigisse sufficiat. Cæterum qui vitiorum impugnationem atque remedia plenius nosse desiderat; legat librum Joannis Cassiani, quem de instituendis abrenuntiantibus intitulavit; in quo eorum origines, impugnationis modum, expulsionis remedium, luculento stylo digessit,

CAPUT XXXIV.

Quis sit ordo voluntarius, et quis in eo servandus sit modus.

Sequitur ordo voluntarius a nobis deinceps inspiciendus, de quo Psalmista : *Voluntarie sacrificabo tibi (Psal. LIII)*. Est quippe holocaustum gratuitum, acceptabilis hostia, sacrificium voluntarium; cum quis ab his quæ concessa sunt, per ea quæ præcepta sunt, ad ea quæ potioris gloriæ præmia suspirantibus proposita sunt, spiritus libertate contendit. Ad quod perfectionis culmen ferventiores quosque Salvator invitans : *Si vis, inquit, perfectus esse, vende et vende quæ habes, et da pauperibus : et veni, sequere me (Matth. XIX)*. Et alias : *Sunt spadones, inquit, qui se castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat (ibid.)*. Itaque sæculi abrenuntiatio, castitatis propositum, cuiuslibet acrioris vitæ professio, inter voluntaria sacrificia computantur. Nam licet post sæculi abrenuntiationem retro respicienti regni cælorum non pateat ingressus; post votum castitatis illicita sit quælibet carnis corruptio; post arctioris vitæ propositum ruina sit ad remissiora delabi; absit tamen, ut ista vitæ perfectio, quam voluntarie subit quis, non coactus, inter necessaria et coactitia, et non potius inter voluntaria numeretur; cum et ipsa necessitas, quam invito nullus imposuit, sed cui ipse se desiderio perfectionis sponte subjecit, voluntaria dicenda sit, non coactitia. Qui igitur ad hæc excelsa, et sublimia sese contulerit, primo voti vel propositi sui normam; in quibus et in quantis constet, diligenter inspiciat; deinde interioris et exterioris hominis vires experientie libra trutinat et discernat. Vires dico interiores, quibus contra tentationum bella exercitatione quotidiana confi-

gat; vires exteriores, quibus corporaliū laborum onera infatigabili longanimitate toleret. Licet autem in quolibet statum proficienti necessarius sit et interioris et exterioris hominis labor; corporalia tamen ipsam animam specialiter a passionum sordibus diluunt; spiritualia autem exercitia, quasi quædam cælestia aromata spiritualium eam odoramentorum suavitate profundunt. Proinde quoniam vitiorum squalore sordenti non congruit unctio illa dulcedo: profecto ei quem adhuc carnis passionibus impugnant, necessaria magis est hominis exterioris afflictio. Ipsi autem passionibus sopitis vel extinctis, licet ab exterioribus modicum temperare; ipsa autem spiritualia instantius et ferventius exercere. Nec sic tamen, ut professionis suæ normam præsumptuosus excedat, nec temporum distinctiones, quæ in regula cui se subdidit præscribuntur, destruat vel confundat; sed servato cuilibet operi tempore præstituto, in ipsis se vel selatius vel ferventius, sicut utile sibi norit, exerceat.

CAPUT XXXV.

Disputatio contra cujusdam epistolam, de monachorum regula et professione.

Porro licet ad materiam non omnimodis pertinere videatur, consultum tamen arbitror, quatenus nobis, qui monachi dicimur, consulentes, ipsius regulæ nostræ vim diligentius inspiciamus; et cum ibi multa de spiritualibus, multa de corporalibus disserantur, in quibus maxime ipsius regulæ vis, ac professionis nostræ norma consistat, diligentiori inquisitione vestigemus. Legi cujusdam litteras, qui super hanc quæstionem, cuidam sciscitanti ita respondit. Non timeo dicere, monasticæ conditionis regulam esse, sed virtutem monastici ordinis, imo substantiam monasticæ professionis ea, quæ aliis cessantibus monachum faciunt; et sine quibus cætera, non dico non faciunt, sed nec sapiunt. Sed quæ sunt hæc? Illa quæ juravimus, in quorum stabilitatem et observantiam Deum et sanctos ejus attestati sumus. Et quæ sunt hæc? Stabilitas, inquit, in nostro monasterio; conversio morum nostrorum, et obedientia secundum regulam Sancti Benedicti. Et infra: Cupio Beati Benedicti volumen ad monachos revolvere; et quæ ejus, quam nostræ Regulæ, imo monasticæ professionis substantiam præscripsimus, in eo esse cognovero, ut necessaria mente complectar; ut vota, et in quæ juravi, reddere, prout mihi Dominus dederit, tota devotione contendam. Cætera vero, non ut Regulæ nostræ corpus, sed tanquam ipsam juventia, ipsam nutrientia, opere complere tentabo. Dubitaremus forte quæ essent ista cætera, nisi postmodum ipse insinuasset. Clastrum scilicet non exire, opus manuum exercere; quantitas vel multiplicitas, vel certe varietas cibi et potus, lecti stratura, feminalium usus non nisi in viam directis. Quid enim, inquit? Nunquid si de substantia monasticæ professionis essent, vel ad momentum in ea aliquid liceret dispensari, vel aliquid ex eis permutari? Alioqui non existente

substantia, nec monachus invenior : qui monachi substantiam in me destruxero. Et in fine tractatus: Sic, inquit, frater diligende, sic quia in his dispensari licet, ut et ipse beatus Benedictus dispensat in esu carnum omnino debilibus; in feminalium usu saltem in viam directis; sic, inquam, quia in his dispensari et mutari potest, ergo non sunt de substantia professionis. Hæc ille. Verum, quod de usu feminalium, de usu carnum dixit : utrum beati Benedicti dispensatio vel institutio dici debeat, ipse viderit. Sane senibus et infantibus misericordiam impendendam, non ex dispensatione, sed ex Regulæ auctoritate præcepit. Regulæ, inquit, auctoritas eis prospiciat. Sed ad priora redeamus.

Manifestum est, quid dixerit Regulæ corpus, ac monasticæ professionis substantiam : loci scilicet stabilitatem, conversionem morum, et obedientiam secundum Regulam Sancti Benedicti. Sed miror, quod cum de his, quæ non tam Regulam, quam ipsam iuventiam asserit, loqueretur; de lectione taceret. Nam cum ipsa dispensationem admittat, manifestum est secundum ipsum ad Regulæ corpus non pertinere. Cum igitur opus manuum, panis potusque quantitas; pulmentariorum numerus, modus induendi, quantitas vigiliarum, lectisternii qualitas, silentii gravitas, lectionis prolixitas, psalmodum modulatio, jejunii protelatio, hospitum susceptio, et si qua alia hujusmodi sunt; nec Regulæ corpus, monasticæ professionis substantia habeantur; quippe cum in eis dispensationes et mutationes multæ inveniantur; ita ut per plura monasteria nihil per omnia secundum quod in Regula prælimitum est, exercent; ubi, quæso, in Regula Regulæ corpus inveniam, monasticæ professionis substantiam? Nonne de his omnibus, imo pene his solis Regula tota compacta est? Sed enim, inquires, ea sola quæ profitemur, Regulæ corpus, ac monasticæ professionis substantiam dico : tria videlicet illa præscripsimus. De loci ergo mutatione nulla fieri potest dispensatio. Quid est igitur, quod jam Regula facta et promulgata, ipse Pater Benedictus Maurum misit in Gallias? Quod si ejusmodi mutationem descriptam in Regula legissem, utique non eam dispensationem, sed potius Regulæ institutionem nominandam arbitrarer. Nunc vero, cum eam non Regula præscriptam, sed post Regulæ institutionem factam invenio, cur non eam libere dispensationem appellem; cum ille esum carnum, quem omnino debilibus Regulæ concedit auctoritas, dispensationi assignet? Nonne hujusmodi dispensationes quotidie ab abbatibus nostris fieri cernimus? Quam sæpe non dico de monasterio ad monasterium, sed et de regionibus ad regiones abbatum suorum dispensatione monachi transferuntur. Quomodo ergo ad Regulæ nostræ corpus, ac monasticæ professionis substantiam, quæ dispensationem non admittit, loci stabilitas tam multiplici dispensationi obnoxia pertinet? Quid quod plerumque in clericatum assumpti non dico a loci illius stabilitate,

sed et ab ipsius abbatis sui obedientia auctoritate ecclesiastica absolvuntur? Tantane permutatio monachi substantiam destruit? Quæ est igitur dispensatio, quæ si de loci stabilitate fiat, monachum destruet? Dicit fortasse, si de monasterio ad monasterium sine abbatis sui consensu, nullo salutis suæ periculo compellente, transmigraret. Hæccine est dispensatio, et non potius prævaricatio? Quod si prævaricatio non est; constanter dico, quia ne talis mutatio monachum destruit. Forte ergo põnit eum argumenti sui; nec ideo tria hæc monasticæ professionis substantiam, quod dispensationem non admittant; sed quod ea sola monachus profiteatur, affirmabit. Interim et nos hoc ipsum concedamus. Sit ergo Regulæ corpus ac monachi substantia loci stabilitas, morum conversio; obedientia secundum Regulam S. Benedicti. Rogo, demus interim dextras, et qualis sit hæc loci stabilitas, hæc morum conversio, hæc obedientia, diligentius inquiramus. Vellem tamen scire, utrum sicut hoc ultimum, ita duo illa priora secundum Regulam : an simpliciter sine determinatione monachum profiteri existimet. Quod nullo modo quæsitum dignum arbitrarer, nisi quosdam comperissem qui sic se professos dicant, ut scilicet solam obedientiam secundum Regulam, duo autem priora, non secundum Regulam, sed sine aliqua determinatione se promississe affirmant. Sed cum alia sit Regula B. Augustini, cui canonici; alia S. Benedicti, cui monachi interposita se professione submitunt, quæro inter horum professiones quæ habeatur distinctio. Utrique enim et loci stabilitatem, et morum conversionem, et obedientiam profitentur. Sed si duo illa priora sine determinatione promittuntur, videtur quod in obedientiæ tantum professione, a cæteris regulis Regula discrepet S. Benedicti. Ergone alia erit obedientia secundum Regulam Benedicti, alia secundum Regulam Augustini? Commendat beatus Benedictus obedientiam, quam nec tardam vult esse, nec tepidam; non tristem, nec murmurantem; non injuriis vel contrariis lassescentem, nec ante mortem deficientem. Aliane erit illa secundum Regulam S. Augustini? Aliane erit illa, quam clericus episcopo, episcopus archiepiscopo, archiepiscopus episcoporum debet episcopo? Illane aut tarda potest esse vel tepida, aut tristis, aut murmurans, aut in injuriis contrariisve lassescens, aut ante mortem deficientis? In quibus ergo istarum professionum constat diversitas? An forte obedientia secundum Regulam est ipsius Regulæ præceptis subdi; quibus aliarum regularum professores non sunt obnoxii? Quæ sunt igitur ista præcepta?

Si ea quæ de charitate, de humilitate, de patientia cæterisque virtutibus disserit; quis, non dico canonicus, sed etiam Christianus his præceptis non est obnoxius? An aliam charitatem in suo Benedictus, aliam in sua commendat Augustinus? Annon potius uterque illam, quam commendat in lege et

Evangelio Christus? Quod de cæteris virtutibus similiter quæri potest. Quis enim sani capitis ad virtutes cohortans, sua hæc, et non potius Christi dicat esse præcepta? Quæ ergo erit in diversis regulis præceptorum diversitas? Profecto sic vesci, sic indui, sic legere, sic psallere, sic corripere et corripì, et cætera hujusmodi, quæ in diversis regulis diversa inveniuntur. Quæ idcirco vel Augustini, vel Benedicti specialiter dicuntur, quia non evangelica auctoritate Christianis omnibus imponuntur, sed proponuntur, ipsis autem regularum professoribus non jam proponuntur, sed etiam imponuntur. Aut si ista non sunt, quæ sunt? Profecto quidquid in suis regulis de charitate, de humilitate, cæterisque virtutibus ponunt, non hoc quasi sua, sed quasi Dominica præcepta commendant; nec ad ea, quasi ad sua (quis enim illis crederet), sed quasi ad Christi præcepta, non solum monachos, sed quoslibet Christianos invitant. Si ergo obedientia secundum Regulam Sancti Benedicti est ipsius Regulæ præceptis obedire; ipsius autem præcepta Regulæ, in his quæ supra commemoravimus constant, cum illa quam profitemur obedientia, monasticæ sit professionis substantia, quomodo substantiam monasticæ professionis servat, qui non illa servat? Sed dicat fortasse, quod utique dici debet, etiam priora illa duo non secundum Regulam profiteri, affirmetque quod non in loci stabilitate, vel obedientia, quæ monachis, clericis, canonicis, episcopis cædem injunguntur, Regularum constet ista diversitas, sed in morum tantum conversione. Nam de loci stabilitate nonne omnibus una incumbit necessitas? ne videlicet sine ejus qui sibi præest consensu, temeraria præsumptione locum mutet. Porro si morum conversionem non secundum Regulam, sed simpliciter sine determinatione profiteamur; hoc et hi, qui in Ecclesia dicuntur pœnitentes, hoc ad conjugii portum de fornicationis naufragio fugientes.

Quis enim horum non profitetur morum conversionem? Restat ergo inquirere, quæ sit secundum Regulam Sancti Benedicti morum conversio. Si autem hic ad virtutes confugimus, ut verbi gratia, qui hactenus superbus, deinceps humilis; qui hactenus iracundus, deinceps lenis inveniatur; dicimus profecto quia hæc morum conversio, non tam Regula Sancti Benedicti monachis, quam ex Evangelio omnibus indicitur Christianis. Proinde ut inter conversiones morum quæ secundum regulas diversas, diversæ profitentur, aliqua inveniatur diversitas, non est quo fugiamus nisi ad illa, quæ sola in diversis regulis diversa constituuntur, de quibus jam satis dictum est. Quomodo ergo professionem suam servat, qui ista non servat? Sed dicet aliquis: Si ergo quis superbus, contumax, impavens fuerit, omnia tamen illa, quæ supra commemorata sunt, servaverit, Regulam Sancti Benedicti servare dicendus est? Constante dico quia si quilibet ista contra Dei Regulam monachus commise-

rit, si secundum modum in Regula præscriptum ista correxerit, professionis suæ reus non erit. Sed quid si quis Regulam Sancti Benedicti, quasi quoddam instrumentum intelligat, quo vitia facilius resecentur, præcepta evangelica sollicitius impleantur; posseque contingere ut optimo hoc instrumento abutens quis, non eo vitia sua resecet, nec virtutes acquirat, ideoque in sui perniciem Regulam quidem habeat, Christi tamen præcepta non impleat? Nonne ipse beatus Benedictus hoc ipsum insinuat? « Constituenda est, inquit, a nobis Domini schola servitii, in qua nihil asperum, nihil grave nos instituros speramus. Quod si quid districtius, » etc.

Hic primum quæro, quæ sit districtio, quam ne incipientes formident, hortatur. Profecto in hac districtione institutionem suam esse confirmat. Si patientia, si humilitas, si cæteræ virtutes cogitentur; hæccine institutum quasi novi aliquid diceret? Profecto non est, quo fugiamus, nisi ad illa, quæ ipse nova instituit; non lex, aut propheta, aut ipse Christus præcepit. His nimirum incipientibus non modica videtur inesse districtio, considerantibus cibi potusque parvam vilemque quantitatem, vestium asperitatem, jejuniorum ac vigiliarum afflictionem, quotidiani operis contritionem, et cætera talia, quæ in ipsa Regula ab eo instituta inveniuntur. Si quis autem Regulam in solis his constare non acieverit, saltem concedat, quod non nisi obstinatio pertinaci negatur, professionem nostram et Regulam in utrisque, virtutibus scilicet observantibusque constare, ac proinde utraque a nobis necessario servanda non neget. Quamquam ipse Regulæ institutor in illis verbis, quæ considerare cœpimus, aliud probare videtur: « Quod et si quid, inquit, districtius, dictante æquitatis ratione, propter custodiam charitatis, et emendationem vitiorum, processerit. » Rogo, quid tenebras in luce quærimus? Quid nodum in scirpo? Quid in meridie, quasi in nocte palpamus? Nonne in omni institutione aliud est ipsa institutio; aliud causa institutionis? Nonne ipse hic manifestissime inter institutionem, causamque institutionis, divisit? Nonne hic custodiam charitatis, ac vitiorum emendationem, suæ institutionis causam testatur? Sed ecce alius e latere surgens: Quid mihi, inquit, de Regula objicis? Ilabe charitatem, et fac quidquid vis. Ergo manducemus et bibamus, non quia cras moriemur (*Sap. 11*); sed quia charitate pleni sumus. Charitate, rogo, an vanitate? Quid ergo, inquis? Qui charitatem habet, Regulam non implet? Quam multi canonici sancti, sacerdotes sancti, episcopi sancti, sed et conjugati sancti, charitatem se habere sentiunt, qui tamen se monachorum Regulam et professionem nec promississe, nec servare non nesciunt. Si autem de ipsius Regulæ professoribus dicitur, verum dicitur; si tamen intelligatur quod dicitur. Quid ergo, inquis, me ad illa aspera Regulæ auctoritate compellis? Imo si charitatem habes, non

est necessè, ut compellaris reddere vota tua, quæ A
 distinxerunt labia tua. Quod si ea quæ vovisti in-
 scriptione interposita Deo et sanctis in testimonium
 vocatis, reddere contemnis; profecto charitatem
 non habere convinceris. Quomodo enim eum dili-
 gis, quem irrides? Ut si aliter, inquit, fecerit, vide-
 licet quam promisit, a Deo se damnandum sciat,
 quem irridet. Quid igitur? Dispensationes quæ in
 ipsa Regula a patribus factæ sunt, vel fiunt, dam-
 namus? Imo hinc eas rationabiliter fieri posse;
 quod de hominis, non de Dei præceptis fiunt,
 astruimus. Non enim de divinis præceptis, aut mu-
 tare aliquid aut minuire, ulli hominum fas est. Hoc
 sane providendum est ut ipsa mutatio vel variatio,
 dispensatio sit non destructio. Cum enim custodia
 charitatis, vitiorum emendatio, ipsius institutionis
 causa sit; sic profecto ipsa dispensatio rationabilis
 erit, si causæ huic dispensatio ipsa profecerit. Si
 autem dispensatione magis quam institutione nu-
 triuntur vitia, charitas violatur; si forte non dam-
 nosa, certe periculosa ipsa dispensatio compro-
 batur.

CAPUT XXXVI.

*Item modus in ordine voluntario servandus
 describitur.*

Ergo qui ordine voluntario ad culmen perfectionis
 aspirat; primo charitatem, qua Deo maxime propin-
 quamus, imo qua Deo inhæremus, eique conforma-
 mur, in qua totius perfectionis plenitudo consistit,
 quasi destinatum finem, quo totum cursum suum diri-
 gat, indesinenter aspiciat; deinde via quam ei voti vel
 professionis suæ norma præscribit, ad ejus plenitu-
 dinem infatigabili spiritus alacritate contendat. Huic
 itaque sui militet abstinentia, famuleantur vigiliæ, in-
 vigilet lectio, quotidianus labor insudet. Quod si ali-
 quo horum charitas, cujus causa instituta sunt, violari
 cognoscitur; tunc demum ei cui dispensatio credita
 est, incumbit necessitas, ut sic omnia temperet ac
 disponat, quatenus non horum causa charitas descen-
 dat, sed ejus fructus in omnibus requiratur; nec
 si tamen ut aliqua eorum, quæ instituta sunt, præ-
 termittantur, aut certa tempora certis quibusque
 exercitiis attributa confundantur, nisi extrema cog-
 gat necessitas; alioquin non erit dispensatio sed
 destructio; sed ut certis temporibus certa exercitia,
 pro cuiusque qualitate ac mentis statu modificentur.
 Hoc est quod ipse sanctus, cum de opere manuum
 legem poneret: « Sic, inquit (22), omnia temperet
 atque disponat, quatenus animæ salventur, et quod
 faciunt fratres, absque murmuratione faciant. » Et
 alias: « Omnia tamen mensurate fiant propter pu-
 sillanimes. » Nunquid dixit, hoc aut illud præter-
 mittatur propter pusillanimes? « Imo et infirmis,
 inquit, et delicatis talis ars injungatur, ut nec otiosi
 sint, nec violentia laboris opprimantur. » Ergo et
 infirmi et delicati operentur, sed eorum opus sic
 temperetur, ut non opprimantur. Quem, rogo, de

A opere absolvit, ad quod etiam infirmos et delicatos
 compellit? Hunc sane modum, in ipsis exercitiis,
 quemlibet servare utile est, quatenus sic se in uno
 habeat, ut in cæteris non deficiat; illud tamen in
 quo se magis proficere sentit, majori fervore exer-
 ceat. Habeo ad manum de hac re cujusdam verba
 sapientis, et congruentius arbitror, quæ præsto sunt
 inserere, quam de sententia nova verba componere.
 Meditatio, inquit, in moribus primo considerat quæ
 debita sunt, sive ex præcepto, sive ex voto, et ea
 primum agenda judicat, quæ sic facta habent me-
 ritum, ut non facta generent reatum. Hæc ergo pri-
 mum faciendæ sunt, quæ sine culpa dimitti non pos-
 sunt. Post hæc si quid voluntaria exercitatione au-
 peradditur, sic faciendum est, ut debitum non im-
 pediatur. Alii volunt quod non debent, qui non va-
 lent id quod debent; alii etsi valent quod debeant,
 voluntaria impedimenta adducunt, volendo quod
 non debent. Item duo mala in bona actione præci-
 pue cavenda sunt, afflictio scilicet et occupatio. Per
 afflictionem dulcedo mentis amaricatur, per occu-
 pationem tranquillitas dissipatur. Afflictio est, quan-
 do pro his quæ non valet per impatientiam uritur,
 occupatio, quando in his quæ valet agendis per im-
 temperantiam agitur. Ne igitur male amaricetur
 animus, suam impossibilitatem patienter sustineat;
 ne autem male occupetur, possibilitatem suam extra
 mensuram suam non extendat.

CAPUT XXXVII.

C *Quid homo sibi, quid proximo debeat, ostenditur, et
 utrum se proximo, an proximum sibi præferre de-
 beat, declaratur.*

Hæc de modo in singulis servando gradibus dicta
 sunt; quo ad eum quem summe diligendum cerni-
 mus, contententes, et animæ saluti consulimus, et
 corpori debita naturæ concedimus. Quoniam autem
 proximum æque ut nos ipsos a nobis diligi divina
 tradit auctoritas; primo necesse est, ut cui quis
 ordo conveniat, intelligentiam nostram non lateat;
 deinde summopere elaborandum, ne quis in quoli-
 bet ordine præscriptum vivendi modum excedat.
 Sed quia quosdam præesse, quosdam subesse, quos-
 dam coesse, manifestum est; cum a quolibet horum
 legitima mensura transgreditur, debet quidem infe-
 rior superiori suggerere; par parem corripere; su-
 perior inferiorem etiam, si sit necesse, compellere.
 Ipsa sane suggestio, sive correptio, sive compulsio,
 secundum qualitatem singulorum temperetur, ut et
 in suggestione subjectio, et in correptione collectio,
 et in compulsione sentiatur compassio. Qui in infe-
 riori ordine legitime obversatur, ut ad superiora
 conscendat moneri potest; cogi autem non potest.
 Qui superiori sua se sponte submitit secundum pro-
 fessionis suæ modum tractari debet; ad arctiora
 vero compelli ejus inconsulta voluntate non debet.
 Ita sane sit de proximi dilectione sollicitus, quem
 diligere debet sicut se ipsum; ne modum dilectionis

excedat, qua diligere debet se ipsum : quod tunc fit, cum ipse negligitur quem diligere debet supra se ipsum. Neque enim audiendi sunt, qui sic arbitrantur accipiendum quod dicitur, *diliges proximum tuum sicut te ipsum (Matth. xxii)*, ut unumquemlibet diligere debeat tanquam se ipsum, duos autem aut plures supra se ipsum; ideoque magis suam, quam aliorum debeat velle perditionem. Sed *quam dabit homo commutationem pro anima sua? Quid prodest ei si lucretur universum mundum, etiam ad salutem, animæ autem suæ detrimentum patiatur? (Matth. xvi.)* Animadvertendum quoque est, quia quidquid præmissa ratione fraternæ dilectioni adjicitur, totum profecto divinæ dilectioni subtrahitur. Cum enim secundum modum quo Deum diligit, sui dilectio metiatur, tunc solum minus diligit se ipsum, quando minus diligit Deum. Porro se ipsum qui diligit, cujus perditioni non parcat? Quomodo ergo alium diligit sicut se ipsum, qui non diligit nec se ipsum! Nam et Apostolus cum ait : *Optabam aliquando anathema esse a Christo pro fratribus meis secundum carnem (Rom. ix)*; ut eos, proposita mirabili charitate sua traheret ad salutem, affectum quidem prodidit, consilium non expressit. At quam diversa in una mente suggerant affectus et ratio, superius satis ostendimus. Unde Apostolus cum diceret : *Optabam anathema esse a Christo pro fratribus*, verum quidem dixit, quia affectum, quem sentiebat, expressit. Qui si postea dixisset, mallet totum mundum perire, quam me solum a Christo separari, verum nihilominus dixisset, quia rationis consilium prodidisset. Nam et ipse Salvator ex affectu, quo *nemo unquam carnem suam odio habuit (Ephes. v)*, quem a nobis et pro nobis voluntarie suscepit, ut transiret hora passionis optavit (*Matth. xxvi*); sed ex consilio rationis, ipse ne transiret effecit. Sed et Scriptura consulte non ait : *Diliges proximum tuum, quantum te ipsum*; sed *sicut te ipsum (Matth. xxii)*. Modum ergo diligendi præscripsit, non quantitatem indixit. Sic autem sua sibi exhibeatur dilectio, ut primo animæ suæ, quæ potior sui pars est; consulat ad salutem; deinde corpori ad necessitatem. Quod si aliquando incumbat necessitas alterum contemnendi, etiam corporis patiatur interitum; dum tamen animæ non sustineat detrimentum. Nec hoc est corpus odire; sed animam corpori in dilectione præferre. Ab hac ergo sui dilectione nunquam recedat; sed ipsa constanter et perseveranter retenta, ad consulendum proximo securus accedat. Modum autem consulendi ex ea, qua sibi consulit, regula accipiat. Agat ergo cum proximo quantum potest; ut salvus corpore, et sanus sit mente. Nam si alterum horum negligit; profecto proximum, qui ex utroque constat, non diligit. Si vero talis fuerit proximus, qui sine quodam detrimento ad salutem animæ non accedat, cum quadam compassione ac cordis contritione carnis ejus patiatur interitum, ut spiritus salvus sit in die Domini. Nulla sane ratione vel præ-

cepto compellitur suæ animæ perditione animæ fraternæ comparare salutem, nec sui corporis interitu fraterni corporis interitum propulsare. Nam quod præcipimur *animas pro fratribus ponere (I Joan. iii)*, ad vitæ contemptum, non ad animæ pertinet detrimentum. Sic enim non ad perditionem, sed potius ponitur ad salutem. Unde sic animam ponere, ipsi utique animæ consulere est. Porro hi qui temporalium dominorum suorum mortem temporalem morte sua temporali propulsant; qui recte id faciunt, non tam pro alieni corporis, quam pro suæ animæ salute id faciunt. Sic enim habet eorum conscientia, dominis suis fidem esse servandam; ut in tali periculo eorum vitam suæ æstiment præferendam. Qui autem non pro fide servanda, sed pro gloria capessenda, opprobrioque vitando id faciunt, stulte quidem id faciunt; nec tamen pro corpore alieno, sed pro suæ famæ pretio id faciunt. Sed hoc forte laudabiliter fieri potest, ut ex sola dilectione quis pro alterius corpore suum corpus objiciat; ut autem, non dico pro unius animæ, sed etiam pro totius mundi salute suæ animæ detrimentum sustineat, salvo veræ dilectionis ordine fieri non potest : est enim detrimentum animæ, ab ejus, qui summe diligendus est, dilectione recedere. Quod aliquando laudabiliter vel saltem culpabiliter fieri posse, quis dicat? A Deo sane dilectione receditur, cum vel aliquid dignum damnatione committitur; vel aliquid sine quo non est salus, omittitur. Sunt præterea media quædam, ut lectio, meditatio, labor corporis, jejunium ventris, suavitas orationis, cæteraque hujusmodi : quæ omnia pro fraterna salute dispensanda, varianda, mutanda, nonnunquam etiam sunt prætermittenda. De quibus Apostolus : *Non quæ sua sunt, inquit, singuli quærentes; sed quæ aliorum (Philip. ii)*. Et item : *Sicut ergo per omnia omnibus placeo : non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant (I Cor. x)*. Denique quod ait : *Optabam anathema esse a Christo pro fratribus (Rom. ix)*, sic quoque non inconvenienter potest intelligi, ut ab illo orationum suarum secreto, quo inter amplexus Jesu suaviter quiescebat, ab illa ineffabilis contemplationis eminentia, qua cælestium mysteriorum secreta purissimis oculis perlustrabat; ab illa gratissimæ compunctionis dulcedine, quæ animam illam cælestia sitiens spiritualium affectuum suavissimis stillulis perfundebat; ad mundi strepitum ob fratrum salutem optaverit evocari. Quam evocationem, a Christo separationem ille non ambigit nominandam, qui pro modulo suo vacat et gustat quam dulcis est Dominus (*Psal. xlv*); quam beatus omnis qui sperat in eo. Porro qui sic a Christo separari, fraterna dilectione provocatus, elegit, vel superiorum auctoritate coactus consensit; providendum sibi est ne obruat ista necessitas, et pereat illa suavitas. Verum quod de lecti-me vel oratione diximus; etiam de commodis corporis, imo de ipso corpore sentiendum est; ut quidquid pro sua salute

contemnendum, impendendum, variandumque perspexerit, pro salute quoque proximi ad ipsum faciendum agnoscat.

CAPUT XXXVIII.

Inter ipsos proximos, quis cui præponendus sit, distinguatur.

Quoniam igitur de charitate tractantes, secundum ejus legem, quid homo sibi, quid proximo debeat, ostendimus, cum omnibus ad corporalem necessitatem sufficere tanta nos multitudo non sinat; restat, ut, inter ipsos, quis cui præponendus sit, ratio consulta, discernat. Consideremus itaque cordis nostri latitudinem, quasi arcam quamdam spiritalem, lignis impuribilibus, moribus scilicet bonis virtutibusque compactam; in qua mansiunculas et tristegas, spiritalia videlicet receptacula collocantes, singulis singula, pro cujuslibet dignitate vel ordine, deputemus. Igitur bestias, bestiali scilicet more sævientes, ac sanguinem nostrum ferali rabie sitientes, inimicos videlicet nostros, in inferioribus includamus; quibus et orationis solatium, et post cæteros, communis hujus vitæ præbecamus subsidium. Sed quia sunt mansiunculae interiores et exteriores, de hoc hominum genere his, qui foris sunt, exteriora sufficiant; illos vero qui, specietenus licet, communem nobiscum sortiuntur fidem, interior mansio non repellat. Superior his locus reptilibus, jumentisque conceditur, qui terrena licet sapientes, ac semetipsos ventris sordibus, ac libidinis spurcitia maculantes, infra hominem sese dejiciunt; nihil tamen inhumanum, nihil crudele, nihil in nos moliantur adversum. His et orationis remedium, et adhortationis auxilium, et correptionis cauterium, et præ inferioribus, sed post superiores, necessitatis præbecamus supplementum. Inter quos, qui vel sanguinis communione, vel officii humanitate nobis viciniore sunt, in isto gradu intima sortiantur; ab exterioribus cæteri non excludantur. Jam vero in superioribus homines collochemus: illos nimirum qui, etsi supra hominem perfectionis desiderio non veluntur, non tamen in bestias feritate, non in pecudes voluptate, non in reptilia sordibus devolvuntur. Est in hoc quoque gradus; quanto quis nobis aut carne propinquior, aut amicitia gratior, aut beneficiorum fuerit, largitione propensior, tanto sit et in pectoris mansione interior. Porro locus excelsior volatilibus cedit; qui supra hominem virtutum pennis spiritalibus vecti, quanto Deo sunt propinquiores, tanto in arca hac spirituali esse debent superiores. Inter quos quicumque dulcissimo nobis spiritalis amicitia vinculo copulantur, in interioribus ac secretioribus pectoris nostri locis soaveantur, astringantur acrius, dulcius foaveantur. Est præterea locus cæteris omnibus eminentior, cujus spiritalis hujus arcæ fabricator simul ac reparator Jesus solus sine comite speciosus insidens, ac inferiora omnia sua suavitate componens, in omnibus sapiat, in omnibus fragret, in omnibus luceat, in omnibus splendeat, totamque inferiorem latitudi-

A nem ad unum suæ dilectionis cubitum lineam rectiore traducat. Ipse solus in omnibus, ipse solus præ omnibus, et affectum nostrum afficit, et amorem exigit; ipse sibi sedem, non solum potiorem, sed et superiorem, nec solum superiorem, sed et interiorem in pectoris nostri mansione requirit. Hæc itaque ratio in hac distinctione servetur, ut servata omnibus consulendi voluntatem, cum ad omnes præsens indigentia sufficiat, inferiori gradus superior præponatur, in singulis autem gradibus inferiori potius consulatur.

CAPUT XXXIX.

Qui sint quibus in hac vita frui valeamus.

Unum adhuc restat, de quo ratio divisionis nostræ deinceps tractare compellit. Diximus enim in hoc constare charitatem, si mens ad fruendum eligat quod oportet, moveatur ut decet, competenter utatur. De electione et motu, quantum ad præsens opus, satis egimus. Sed si electio sana, motus integer fuerit: nunquid usus perversus erit? Sed in ipsius quem diligit adeptione, et motus variari potest, et æstimatio falli. Potest enim aliquis etiam intentione recta, et competenti motu, ejus quem ad fruendum elegit præsentiam comparare; in ipso tamen fructu et intentione mutare et variare motum, et modum excedere. Verum, quia in diversis gradibus meritisque diversis paulo superius proximos ordinavimus, dicendum sane est, utrum omnibus, vel certè aliquibus frui debeamus, aut valeamus. Sed est fructus temporalis, quo invicem in hac vita frui possumus; sicut Paulus fruitus est Philemone (*Phil.*, 20); et est fructus æternus, quo invicem fruemur in cælo, sicut se fruuntur angeli pura mentium unitate. Proinde cum frui sit cum gaudio et delectatione uti, manifestum arbitror in præsentia nequaquam nos omnibus frui posse, sed admodum paucis. Nam ut mihi videtur, uti quidem possumus quibusdam ad probationem, quibusdam ad eruditionem, quibusdam ad consolationem, quibusdam ad sustentationem. Inimicis siquidem ad probationem, magistris ad eruditionem, senioribus utimur ad consolationem, necessaria ministrantibus ad vitæ sustentationem; solis autem his quos suavi quodam affectu complectimur, de quocumque horum genere sint, ad vitæ dulcedinem, ac spiritus delectationem. His igitur etiam in præsentia frui possumus, id est cum gaudio ac delectatione uti. Quocirca charitas in hac vita, quantum ad electionem et motum qui in actu est, exhiberi omnibus ab omnibus potest; quantum vero ad fructum, a paucis, vel certe a nullo exhiberi omnibus potest. Pauci enim sunt, si tamen aliqui sunt, a quibus omne hominum genus non solum rationali, sed etiam affectuosa dilectione colatur. Denique ipsi Deo a multis et electione et motu charitas exhibetur, quibus ipsius dilectionis fructus non in hac vita comeditur, sed post hanc vitam in ejus beatissima visione servatur. Nam et hi quibus in contemplationis lumine, in compunctionis dulcedine, quidam hujus dulcedinis fructus inchoatur; si ad futura gaudia spectes, nec ipsi Deo frui dicendi sunt;

sed potius uti. Nam illius dulcedinis suavissimum gustum non tam pro fructu dilectionis, quam sustentatione infirmitatis, plerisque largiri, satis superius monstratum est. Porro non modicum vitæ hujus solatium est, habere quem tibi affectu quodam intimo ac sacratissimi amoris unire possis amplexu, habere in quo requiescat spiritus tuus, cui se refundat animus tuus; ad cujus grata colloquia, quasi ad consolatoria quædam carmina inter tristia quæque confugas; ad eujus amicitia gratissimum sinum inter tot sæculi scandala securus accedas, ejus amantissimo pectori, ac si tibi ipsi omnium cogitationum tuarum viscera sine cunctatione committas; ejus spiritualibus osculis, quasi medicinalibus quibusdam fomentis languores tumultuantium curarum exsudes; qui tibi collacrymetur in anxiis, collatetur in prosperis, tecum quærat in dubiis, quem vinculis charitatis in illud secretarium tuæ mentis inducas, ut licet absens corpore, spiritu tamen præsens sit, ubi solus cum solo conferas; ac quiescente mundi strepitu, in somno pacis, in amplexu charitatis, in osculo unitatis, interfluente Spiritus sancti dulcedine, solus cum solo repaues: imo ita te ei adjungas et applices, et animum animo misceas, ut de pluribus unum fiat. His igitur in præsentī frui possumus, quos non solum ex ratione, sed etiam ex affectu diligimus: inter quos his maxime, qui nobis spiritualis amicitia gratissimo foedere cæteris familiaris, acutius junguntur. Cujus charitatis sacratissimum genus ne cui improbandum videretur, ipse Jesus noster per omnia nobis condescendens, per omnia nobis patiens et compatiens, suæ dilectionis exhibitione transformans, uni, non omnibus, suavissimi pectoris sui reclinatorium in signum præcipue dilectionis indulsit, ut virgineum caput virginei pectoris floribus fulciretur, ac thalami cælestis odorifera secreta fragrantiam spiritualium ungentorum virgineis affectibus quanto vicinius, tanto copiosius instillarent. Hinc est, quod licet a piissimo magistro discipuli omnes summæ charitatis dulcedine foverentur; huic tamen hoc cognomen familiarioris affectus prærogativa concessit, ut diceretur discipulus ille, quem amabat Jesus (Joan. xix).

CAPUT XL

Quomodo invicem frui debeamus.

Qui igitur amico frui dulce habet, videat ut fruatur in Domino, non in sæculo: non in carnis voluptate, sed etiam in spiritu jucunditate. Sed quæris, quid sit frui in Domino? Dicit de Domino Apostolus: *Qui factus est nobis a Deo sapientia, et justitia, et sanctificatio (I Cor. i)*. Cum igitur Dominus sapientia sit, sanctificatio, et justitia: in Domino frui, est frui in sapientia, frui in sanctificatione, frui in justitia. Sapientia vanitas sæcularis excluditur, sanctificatione spurcitia carnis absconditur, justitia assentatio omnis, adulationeque compescitur. Tunc enim *charitas est*, si sit, ut ait Apostolus, *de corde puro, et*

conscientia bona, et fide non ficta (I Tim. i). Purum cor suscipit sapientiam, pudicitia serenat conscientiam, fides non ficta exornat justitiam. Sunt qui se fruuntur, in vanis et ludicris, in sæculi pompis et mundi spectaculis, in studio vanitatis et gaudio falsitatis. Illi non se fruuntur in sapientia, ac proinde non in illo, qui Dei virtus est, Dei sapientia. Alii etsi non deteriores, certe sordidiores, quibus pene de homine nihil est, quos obscena turpitudine transformavit in bestias; qui se in luxuriosis conviviis, et immundis fruuntur desideriis, quia se non in sanctificatione, quæ in castitatis suavitate consistit, fruuntur, utique in Domino, qui factus est nobis a Deo sanctificatio, non fruuntur. At hi qui se assentatorie fruuntur, invicem palpantes, invicem consentientes, qui dum alterutram cavent offensionem, mutuam incurrunt perniciem, quia non se in libertate fruuntur justitiæ, in Domino non fruuntur. Ergo si mutua delectat verborum collatio, sit sermo de moribus, sit sermo de Scripturis: nunc de miseriis hujus vitæ congemiscamus; nunc in spe futurorum honorum congaudeamus; nunc mutui secreti revelatione recreemur; nunc simul ad illam beatam visionem Jesu, ac bona cælestia suspiremus. Si vero, quod nonnunquam utile est, tensum animum ad inferiora quædam ac jucunda laxemus, sint laxamenta ipsa plena honestatis, vacua levitatis, etsi careant ædificatione. Fruamur invicem in sanctificatione, ut sciat unusquisque vas suum possidere, id est proprium corpus in sanctificatione et honore, non in passione desiderii. Fruamur in justitia, ut in spiritu libertatis mutuo coheritemur, mutuo corripiamus, scientes quia meliora sunt amici vulnera, quam fraudulenta inimici oscula (Prov. xxvii).

CAPUT XLI.

Epilogus totius operis, et auctoris excusatio sui.

Hiæ sunt, amantissime Pater, de charitate meditationes meæ; in quibus si excellentia ejus, si fructus ejus, si competens modus exhibitionis ejus, quasi imago quædam illius ostenditur, liber ipse, ut scripsistis, charitatis speculum nominetur. Obsecro tamen ne speculum illud efferatis in publicum, ne forte in eo non charitas luceat, sed potius auctoris imago sordescat. Quod si illud in meam, ut vereor, confusionem emiseritis, per illud dulce nomen Jesu obtestor lectorem, ne me ex præsumptione ad hoc opus æstimet accessisse, ad quod et paterna auctoritas, et fraterna charitas, et propria me coegit necessitas. Nam superiori non obedire, periculosum, cum absente charissimo meo de hujusmodi in spiritu fabulari, dulce ac jucundum; vagos et inutiles luxuriantis animi mei excursus harum meditationum vinculis alligare necessarium duxi. Si quis autem horum lectione aut affectu, aut cognitione profecerit, sudoribus meis habet vicem repondat, ut pro innumerabilibus peccatis meis, apud justum et misericordem judicem intercedat.